

e- ISSN
2717-6363

NEAR EAST HISTORICAL REVIEW

Volume: 11 Issue: 4 Year: October 2021

Editor: Prof. Dr. M. Yavuz ERLER

11/4, October - Ekim 2021

e-ISSN: 2717-6363 (Online)

www.nehrreview.com

Near East Historical Review (NEHR) uluslararası bir hakemli dergidir. NEHR özgün çalışmaları kabul edip, hakem sürecinden sonra yayımlar. Yayın hayatına Ağustos 2011 yılında **Studies of The Ottoman Domain (SOTOD)** adıyla başlamıştır. İlk dokuz yılında kesintisiz olarak 17 sayısı yayımlanan dergimiz 2020 yılı itibarıyla yeni adıyla yılda 4 sayı (Ocak - Nisan- Temmuz - Ekim) olarak yayım hayatına devam etme kararı almıştır. Yakın Doğu Coğrafyasının Tarihine dair bilimsel makaleleri yayımlayacak olan NEHR'in yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Near East Historical Review (NEHR) is an International peer-reviewed journal. NEHR accepts original works and publishes them after the referee process. NEHR started its' publishing life in August 2011 under the name of "**Studies of The Ottoman Domain (SOTOD)**". In the first nine years, the issue of 17 was published without any failure. As of 2020, it has decided to continue its' publishing life with its new name 4 times a year (January-April-July-October). The languages of our magazine, which will publish scientific articles on the History of Near East Geography, are either Turkish or English.

Indexes and Databases

Acar Index, ASI, ASOS, EuroPub, GENAMICS, I20R, ISI, SIS, Türk Eğitim Endeksi, SSRN, Academia, Google Scholar.

11/4, October - Ekim 2021

e-ISSN: 2717-6363 (Online)

www.nehrreview.com

Editor / Editör

Mehmet Yavuz ERLER (Prof. Ph.D.; Ondokuz Mayıs University, Turkey)

Editorial Board / Yayın Kurulu

Abidin TEMİZER (Prof. Ph.D.; Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey)

Aleksander KADIJEVIĆ (Prof. Ph.D.; University of Belgrade, Serbia)

Dušan MLACOVİĆ (Asst. Prof. Ph.D.; Ljubljana University, Slovenia)

Ema MILJKOVIC (Prof. Ph.D.; University of Belgrade, Serbia)

İbrahim SERBESTOĞLU (Assoc. Prof. Ph.D.; Ondokuz Mayıs Univ., Turkey)

Karoline RÖRIG (Justus - Liebig-Giessen University, Germany)

Marijan PREMOVIĆ (Assoc. Prof. Ph.D.; Montenegro University, Montenegro)

Metin AYIŞIĞI (Prof. Ph.D.; Beykent University, Turkey)

Nalan TURNA (Assoc. Prof. Ph.D., Yıldız Technical University, Turkey)

Nuray KESKİN (Prof. Ph.D., Ondokuz Mayıs University, Turkey)

Referee Board / Hakem Kurulu

Aleksander KADIJEVIĆ (Prof. Ph.D.; University of Belgrade, Serbia)

Alpaslan DEMİR (Prof. Ph.D.; Tokat Gaziosmanpaşa University, Turkey)

Athina VITOPOULOU (Asst. Prof. Ph.D.; Aegean University, Greece)

Ayşe KAYAPINAR (Prof. Ph.D.; Turkish National Defense University, Turkey)

Christoph K. NEUMANN (Prof. Ph.D.; Münih Ludwig Maximilian University, Germany)

Dimitris MICHALOPOULOS (Prof. Ph.D.; People University, Greece)

Dušan MLACOVİĆ (Asst. Prof. Ph.D.; Ljubljana University, Slovenia)

Ekrem ČAUŠEVIĆ (Prof. Ph.D.; Zagreb University, Croatia)

Ema MILJKOVIC (Prof. Ph.D.; University of Belgrade, Serbia)

Hasan BABACAN (Prof. Ph.D.; Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey)

Jasmina S. CIRIC, (Dr.; University of Belgrade -Serbia)

John D. TREADWAY (Prof. Ph.D.; Richmond University, USA)

Levent KAYAPINAR (Prof. Ph.D.; Ankara University, Turkey)

Mehmet İNBAŞI (Prof. Ph.D.; Erciyes University, Turkey)

Metin AYIŞIĞI (Prof. Ph.D.; Beykent University, Turkey)

Mucize ÜNLÜ (Prof. Ph.D.; Ondokuz Mayıs University, Turkey)

Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI (Assoc. Prof. Ph.D.; Marmara University, Turkey)

Samuel (Sam) WHITE (Assoc. Prof. Ph.D.; Ohio Devlet University, U.S.A.)

Sauro GELICHI (Assoc. Prof. Ph.D.; Ca'Foscari Venezia University, Italy)

Sevilay ÖZER (Assoc. Prof. Ph.D.; Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey)

Near East Historical Review

www.nehrreview.com

Sezai BALCI (Prof. Ph.D.; Giresun University, Turkey)
Suraiya FAROQHI (Prof. Ph.D.; Ibn Haldun University, Turkey)
Turan AÇIK (Assoc. Prof. Ph.D.; Aksaray University, Turkey)
Vasilis KOLONAS (Prof. Ph.D. Thessaly University, Greece)
Vehbi İMAMOĞLU (Assoc. Prof. Ph.D. Sinop University, Turkey)
Vygantas VAREIKIS (Prof. Ph.D.; Klaipeda University, Lithuania)
Walter ANDREWS (Prof. Ph.D.; Washington University, U.S.A.)
Yasemin DEMİRCAN (Prof. Dh.D., Gazi University, Turkey)
Zafer GÖLEN (Prof. Ph.D.; Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey)
Zübeyde G. YAĞCI (Assoc. Prof. Ph.D.; Balıkesir University, Turkey)

Referees of this Issue / Bu Sayının Hakemleri

Abidin TEMİZER (Prof. Ph.D.; Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey)
İbrahim SERBESTOĞLU (Assoc. Prof. Ph.D.; Ondokuz Mayıs University, Turkey)
M. Fatih SANSAR (Asst. Prof. Ph.D.; Ege University, Turkey)
Murat ÖZTÜRK (Asst. Prof. Ph.D.; İnönü University, Turkey)
Mustafa GÖKÇE (Prof. Ph.D.; Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey)
Nalan TURNA (Assoc. Prof. Ph.D., Yıldız Technical University, Turkey)
Sevilay ÖZER (Assoc. Prof. Ph.D.; Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey)
Sıddık ÇALIK (Assoc. Prof. Ph.D.; Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
Suha Oğuz BAYTİMUR (Asst. Prof. Ph.D., Sinop University, Turkey)

11/4, October - Ekim 2021

e-ISSN: 2717-6363 (Online)

www.nehrreview.com

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Research Articles / Araştırma Makaleleri

- M. Fatih Torun 1 - 17
Space and Time in Ottoman Dynastic Celebration of 1675
1675 Osmanlı Hanedanlık Kutlamalarında Zaman Ve Mekân
- Dimitris Michalopoulos 19 - 33
The Outbreak of The Greek Revolution: What Went on Behind The Scenes
Yunan Devriminin Patlaması: Perde Arkasında Neler Oldu
- Onur Köse 35 - 48
Tunceli’de Dağ Keçisi/Geyik Kutsallığı ve Tarihsel Derinliği Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation on The Sacredity of The Mountain Goat/Deer and its Historical Depth in Tunceli
- Zeynep Özem Köse 49 - 62
Kalgay Sultan Şahbaz Giray ve Metrûkâtı
Kalgay Sultan Shahbaz Giray and His Heritage
- Osman Köse 63 - 76
Çok Partili Hayata Geçiş Süreci Ve Muğla’da Siyasi Hayat (1946-1950)
Transition to Multi-Party Life and Political Life in Mugla (1946-1950)

11/4, October – Ekim 2021

e-ISSN: 2717-6363 (Online)

www.nehrreview.com

From Editor

Near East Historical Review (NEHR) is an International refereed journal. NEHR started its publishing life in August 2011 under the name **Studies of The Ottoman Domain (SOTOD)**. In the first nine years, the issue of 17 was published without interruption. As of 2020, it has decided to continue its publishing life with its new name 4 times a year (January-April-July-October). The language of our magazine, which will publish scientific articles on the History of Near East Geography, is Turkish and English. In this issue of Near East Historical Review, it presents 5 different articles to the discretion of scientists. Thanks to M. Fatih Torun, Dimitris Michalopoulos, Onur Köse, Zeynep Özdem Köse ve Osman Köse who contributed with their articles in this issue. We would like to express our gratitude to our referees who carefully evaluated the articles. Dear scientists, we expect your support in our new issue.

Best regards.

Prof. Mehmet Yavuz ERLER, Ph.D.
Editor

Editörden

Uluslararası bir hakemli dergi olan **Near East Historical Review (NEHR)**, yayın hayatına Ağustos 2011 yılında **Studies of The Ottoman Domain (SOTOD)** adıyla başlamıştır. İlk dokuz yılında kesintisiz olarak 17 sayısı yayımlanan dergimiz 2020 yılı itibariyle yeni adıyla yılda 4 sayı (Ocak - Nisan- Temmuz - Ekim) olarak yayım hayatına devam etme kararı almıştır. Yakın Doğu Coğrafyasının Tarihine dair bilimsel makaleleri yayımlayacak olan dergimizin dili Türkçe ve İngilizce'dir. Near East Historical Review 11. cilt 4. sayısında 5 farklı makaleyi okurlarına sunuyor. Bu sayıda yazılarıyla katkı sağlayan M. Fatih Torun, Dimitris Michalopoulos, Onur Köse, Zeynep Özdem Köse ve Osman Köse'ye teşekkür ederiz. Makaleleri değerledirerek katkıda bulunan hakem hocalarımıza şükranlarımızı sunarız. Yeni sayılarımız için katkılarınızı bekleriz.

Saygılarımızla.

Prof. Dr. Mehmet Yavuz ERLER
Editör

SPACE AND TIME IN OTTOMAN DYNASTIC CELEBRATION OF 1675

1675 Osmanlı Hanedanlık Kutlamalarında Zaman Ve Mekân

M. Fatih Torun

İstanbul Bilgi University, Turkey
e-mail: torunfatihh@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8947-1455

Near East Historical Review

11/4, October / Ekim 2021
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi
Received Date - Geliş Tarihi : 13.09.2021
Accepted Date - Kabul Tarihi : 21.10.2021
Pages - Sayfa : 1 - 17
doi : <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.54897>

Citation - Atıf : M. Fatih Torun, "Space and Time in Ottoman Dynastic Celebration of 1675", *Near East Historical Review*, 11/4, October, 2021, pp. 1 - 17

* This article is expanded and rich version of the second chapter of the present author's master's study: M. Fatih Torun, "Revisiting an Ottoman Dynastic Celebration: Princely Weddings and Circumcisions in Edirne, 1675," (Unpublished master's thesis, Istanbul Bilgi University, 2019).

SPACE AND TIME IN OTTOMAN DYNASTIC CELEBRATION OF 1675*

1675 Osmanlı Hanedanlık Kutlamalarında Zaman Ve Mekân

M. Fatih Torun

İstanbul Bilgi University, Turkey
e-mail: torunfatihh@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8947-1455

Abstract

This article offers a spatial and timewise examination of the 1675 imperial festival which took place in Edirne (Adrianople) during the reign of Mehmed IV (r. 1648-1687). The article links the recent works of various scholars, and contribute to Ottoman festival studies through providing original data on the determination of the festival square with the help of the recent archaeological excavations in the imperial palace in Edirne, and the analysis of the places of the sports games held during the festival. In the light of witness accounts, it analysed the architectural setting in the festival events. According to both Ottoman and non-Ottoman sources, time management of the Ottoman court is explored by the daily program of the celebrations and timing of the Ottoman high court members.

Keywords: Ottoman Empire, early modern Ottoman court, Edirne (Adrianople), Sultan Mehmed IV (The Hunter), imperial festival of 1675, festival space (sırık meydanı)

Öz

Bu makale 1675 yılında Edirne’de (Adrianople) Sultan IV. Mehmed’in (r. 1648-1687) döneminde düzenlenen imparatorluk festivalinin zaman ve mekânsal incelemesini yapmaktadır. Makale son zamanlarda imparatorluk festivallerini inceleyen çeşitli araştırmacıların çalışmalarına katkı niteliğinde olup yakın zamanda Edirne Sarayı’nda yapılan arkeoloji çalışmalarının yardımıyla şenlik meydanının tespiti ve şenlikte yer alan spor oyunlarının yeri üzerine orijinal veriler sunar. Görgü tanıklarının ifadeleri ışığında şenlik meydanının mimari düzeni analiz edilmektedir. Hem yerli hem de yabancı kaynakların anlatılarıyla kutlamaların günlük programı ve saray erkânının zamanlaması üzerinden Osmanlıların zaman yönetimi keşfedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, erken modern Osmanlı sarayı, Edirne (Adrianople), Sultan IV. Mehmed (Avcı), 1675 imparatorluk şenliği, şenlik alanı (sırık meydanı)

The Turkish word *meydan* describes an open space where people assemble for a variety of purposes. During the Ottoman Empire, one such important usage was for state-sponsored festivals, in which the meydan was transformed into festival space. More crucially, meydan became a demonstration hall, where the sultan portrayed the hierarchy between himself, his court and his subjects. In 1675, the Ottoman court organized a series of festivals in honour of the circumcision of Mehmed IV’s (r. 1648-1687) two sons and the wedding of a daughter. The

* This article is expanded and rich version of the second chapter of the present author’s master’s study: M. Fatih Torun, “Revisiting an Ottoman Dynastic Celebration: Princely Weddings and Circumcisions in Edirne, 1675,” (Unpublished master’s thesis, Istanbul Bilgi University, 2019).

celebrations were held in Edirne (Adrianople), the sultan and his family were located there at that time. The Ottoman officials adjusted an open field into a festival site, right next to the imperial palace; Thus, the Ottomans were called the festival site *sırık meydanı* [pole square], *saray meydanı* [palace square], or *saray ovası* [palace plains]. The festival square functioned as a stage for the entertainments where the imperial hierarchies and power relations were demonstrated. In this article, the exact location of the festival square will be determined with the help of the latest excavations in the field. The answers to the following questions will be chased: how did the Ottomans design and construct the festival square? What was their main purpose in designing the festival square? How did they manage time and schedule daily events? Why did they transcend the borders of the festival square in public games?

Three different Ottoman intellectuals wrote about the celebrations in 1675. Nabi, one of the famous poets at that time, wrote a festival book in verses by the commission of the sultan himself.¹ Yusuf Ağa, the chief harem eunuch, assigned his scribe, Abdi, to write another festival book.² In his book, Hezarfen Hüseyin Efendi reserved a specific section for the festival.³ Two of the state chroniclers, namely Raşid Mehmed and Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, also added festival narrative in their official registers.⁴ To cross-check the Ottoman sources, the present author will apply to the witness diaries of the English and French travellers presented at the festival. John Covel, Thomas Coke, and Dudley North were presented at the festival as the members of the English Levant Company's committee, and they all wrote down their Ottoman experiences, at the festival in particular.⁵ The French ambassador, Marquis de Nointel, and his secretary, François Pétis de la Croix, also published their observations, even though the ambassador's records were based on his secretary's personal experiences.⁶ In all of these primary sources, state chroniclers paid the most attention in their registers to time and scheduling. Their main aim was to archive Mehmed IV's reign; thus, they produced the most accurate calendar. They made no mistake on the dates of the celebrations in the annals. On the other hand, festival book authors and travellers shared different perceptions of time. Nabi's poetic writing probably caused him to pay attention to the harmony of the arrangements, rather than to dating and recording every event in the festival. As a consequence, his festival calendar became utterly disorganized. He concerned neither spatial description nor time perception, although his verses seem the most lyrical of all the other written sources. Abdi's time perception was mainly based on the position of the sun, such as 'gifts came after evening'⁷ and 'after midday, viziers went to

¹ Nabi, *Vakaayi-i Hutân-ı Şehzadegân-ı Hazreti-i Sultan Muhammed-i Gaazi Li Nabi Efendi*, ed. Ağâh Sırrı Levend (Istanbul: İnkılâp Kitabevi, 1944).

² Abdi, *Sûr-i pür sūr-ı Hümayûn*, ed. Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 4-5: Lebib Sûrnâmesi, Hâfiz Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi, Abdi Sûrnâmesi, Telhîsü'l-Beyân'ın Sûrnâme Kısım* (Istanbul: Sarayburnu Kitaplığı, 2011).

³ Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân fî kavânîn-i Âl-i Osmân* (Istanbul: Türk Tarih Kurumu, 1998).

⁴ Raşid Mehmed, *Târih-i Râşid* (Istanbul: Klasik Yayınları, 2013); In Appendix A: Aslı Göksel, "The 'Surname' of Abdi as a Sample of Old Turkish Prose," (Unpublished master's thesis, Boğaziçi University, 1983).

⁵ *Early Voyages and Travels in the Levant: I.- The Diary of Master Thomas Dallam, 1599-1600. II.- Extracts from the Diaries of Dr John Covel, 1670-1679. With Some Account of the Levant Company of Turkey Merchants*, ed. James Theodore Bent (Farnham: Ashgate, 1892); Thomas Coke, *A true narrative of the great solemnity of the circumcision of Mustapha Prince of Turkie eldest son of Sultan Mahomet present emperor of the Turks. Together with and account of the marriage of his daughter to his great favourite Mussaib at Adrianople, as it was sent in a Letter to Person of Honor* (London: Printed by James Cottrell for William Crook, at the Green Dragon without Temple-bar, 1676); Roger North, *The life of the Honourable Sir Dudley North, knt. ... : and of the Honourable and Reverend Dr John North ...* (London: Printed for the editor and sold by John Whiston, 1744).

⁶ François Pétis de la Croix, *Mémoires du Sieur, Cy-Devant Secrétaire de l'Ambassade de Constantinople* (Paris: Seconde Partie, 1684); Albert Vandal, *L'odyssée d'un Ambassadeur: les Voyages du Marquis de Nointel, 1670-1680* (Paris: Plon-Nourrit et cie, 1900).

⁷ 'Yine ba'de'l-'asr etrâflardan gelen hediiyeler 'arz olunup ...' (Abdi, *Sûr-i pür sūr-ı Hümayûn*, p. 506).

their places to sit.⁸ He disarranged the days and even mistook the day of the wedding celebration.⁹ François Pétis de la Croix, in other respects, stated exact time giving the hour of the day, ‘the grand vizier went to his amphitheatre to observe games usually after 4 o’clock.’¹⁰

In 1675, Mehmed IV followed earlier imperial symbols of his ancestors, specifically the seating plan rooted back to the Eastern Roman Empire.¹¹ In the Roman Empire, the emperor appeared standing in the imperial lodge when festivals and games were held in Hippodrome in Constantinople. His seat was higher than that of the attending citizenry, and his superiority became visibly obvious. In this way, the emperor established the hierarchy between himself and his subjects. Imperial lodges consistently highlighted the power of the ruler as depicted on the Obelisk of Theodosius in Hippodrome.¹² As Sezer Tansuğ remarked, the sultan appeared in his balcony in the celebrations of 1582 in a way corresponding to the depiction of the Eastern Roman Emperor on the foot of the obelisk; the sultan in his balcony also stood in a place higher than his subjects, just as previous emperors had done. Mehmed IV and his court followed the same pattern in 1675, seating in an elevated place, a kiosk, located next to the imperial palace in Edirne.¹³ After evening prayers, the sultan and higher officials came to the lodge almost every day of the circumcision festival.¹⁴ They watched gift-giving ceremonies and firework displays after finishing banquets in the sultan’s pavilion.¹⁵ Mehmed IV, thus, was not a ruler who was easily visible to his subjects. His might and power were apparent from his higher position in the kiosk; although nobody could see or reach him, he was able to observe everyone in the field. The festival square should have been entirely visible in one glance from the seat of the sultan. The Ottoman court, ultimately, made use of an ancient practice, in that they did not allow people to see the sultan directly, but he was in a position to monitor the entire festival square.

Locating the Festival Site

Except from the first academic research of the 1675 princely festival by Özdemir Nutku in 1972, the spatial environment of the festival did not take scholarly attention.¹⁶ For a long time, Rıfat Osman’s detailed studies and his oil paintings were the only illustrations documenting the imperial palace complex in Edirne.¹⁷ Lydia M. Soo recently published a detailed work on the architectural settings of the festival, determining the festival square the most accurately.¹⁸ She mined visual and written data in John Covel’s diary and limited her analysis to traveller observations. She did not refer to the recent excavations from the field and to the Ottoman sources either. However, archaeological excavations in the imperial palace in Edirne begun in 2009 were completed in 2014.¹⁹ The excavations brought to light the existence of two fountains next to the

⁸ ‘Vakt-i zuhrdan sonra vüzerâ nişimenlerine varup . . .’ (Abdi, *ibid.* p. 502).

⁹ Göksel, ‘The ‘Surname’ of Abdi as a Sample of Old Turkish Prose’, p. 12.

¹⁰ Pétis de la Croix, *Mémoires du Sieur*, p. 122.

¹¹ Sezer Tansuğ, *Şenlikname Düzeni: Türk Minyatüründe Gerçekçi Duyuş ve Gelişme* (İstanbul: De Yayınevi, 1961), 26-33.

¹² Sezer Tansuğ stressed that the Ottomans used the same pattern in the 1582 festival (Tansuğ, *ibid.* p. 30).

¹³ Coke, *A true narrative of...*, p. 2.

¹⁴ Nabi, *Vakaayi’-i Hitân-ı...*, p. 46; Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 494, 497, 499 and 500; Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü’l-beyân...*, p. 225 and 229.

¹⁵ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 499.

¹⁶ Özdemir Nutku, *IV. Mehmet’in Edirne Şenliği (1675)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972).

¹⁷ Rıfat Osman, *Edirne Sarayı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989).

¹⁸ Lydia M. Soo, ‘The Architectural Setting of ‘Empire’: The English Experience of Ottoman Spectacle in the Late Seventeenth Century and Its Consequences,’ in *The Dialectics of Orientalism in Early Modern Europe*, ed. Marcus Keller, Javier Irigoyen-García (London: Palgrave Macmillan, 2018), p. 217-245.

¹⁹ Mustafa Özer, Mesut Dündar, Hasan Uçlar, Gökben Ayhan & Yavuz Güner, ‘Edirne Sarayı (Sarayı Cedit-i Âmire) Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları,’ in *37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu. III* (Erzurum: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2015, 11-15 May), p. 595.

festival square and the walls of the imperial palace.²⁰ The archaeological research would confirm the estimations of the scholars, such as Özdemir Nutku and Lydia M. Soo, as well as drawings of Rıfat Osman.²¹

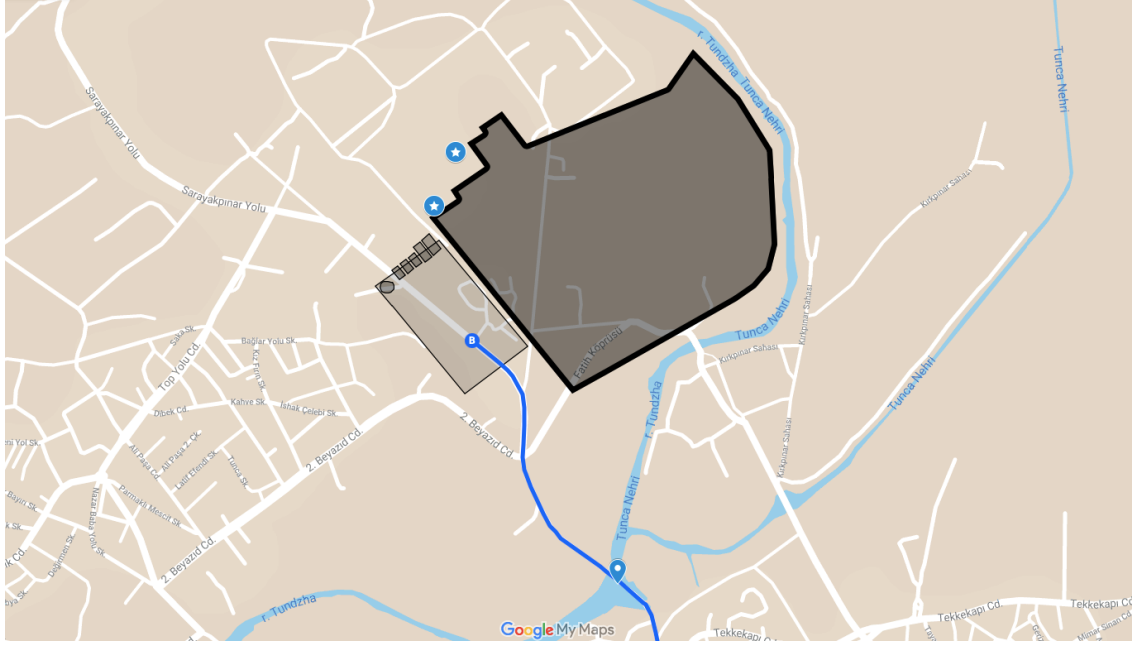

Illustration 1: A combined map of the latest excavations and the Ottoman sources (satellite image).

According to the illustration, the black area with thick borders refers to the imperial palace. The palace was located on the shore of Tunca river. The more transparent and smooth black area right next to the palace was the exact position of the festival square. The location of the festival site clearly shows why the Ottomans were called this space an open field or palace square. On the north side of the map, two of the star pins point out the fountains indicated in the excavations. The last pin, on the bottom side of the map, refers to *Sarraçhane Köprüsü*, the bridge which connected the palace with the city. The line that appears between the bridge and the festival square, shows the walking route that people and royal processions came from this direction. While the small geometrical shapes on the top corner of the festival site refer to royal marquees and tents, the rest of the settings such as decorations and illuminations were left to the city side of the square. The court officials in charge of festival space settings made the square face toward the city, therefore, the illuminations became the first sight when viewed from afar. When Dudley North noted his impressions concerning the festival construction, he stressed the prevalence of the marquees and the illuminations that caught the eye at first sight.²²

²⁰ One of these fountains had the same name as the festival square (Ibid., p. 614).

²¹ Mustafa Özer, *Edirne Sarayı (Sarayı Cedit-i Amire): Kısa Bir Değerlendirme* (Istanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014), p. 73.

²² North, *The life of the Honourable Sir Dudley North*, p. 210.

Designing the Festival Square

When the invitees and audience came to the festival square, they first saw the decorations and illuminations, then the inner circle within the square, and beyond that circle, the royal marquees.

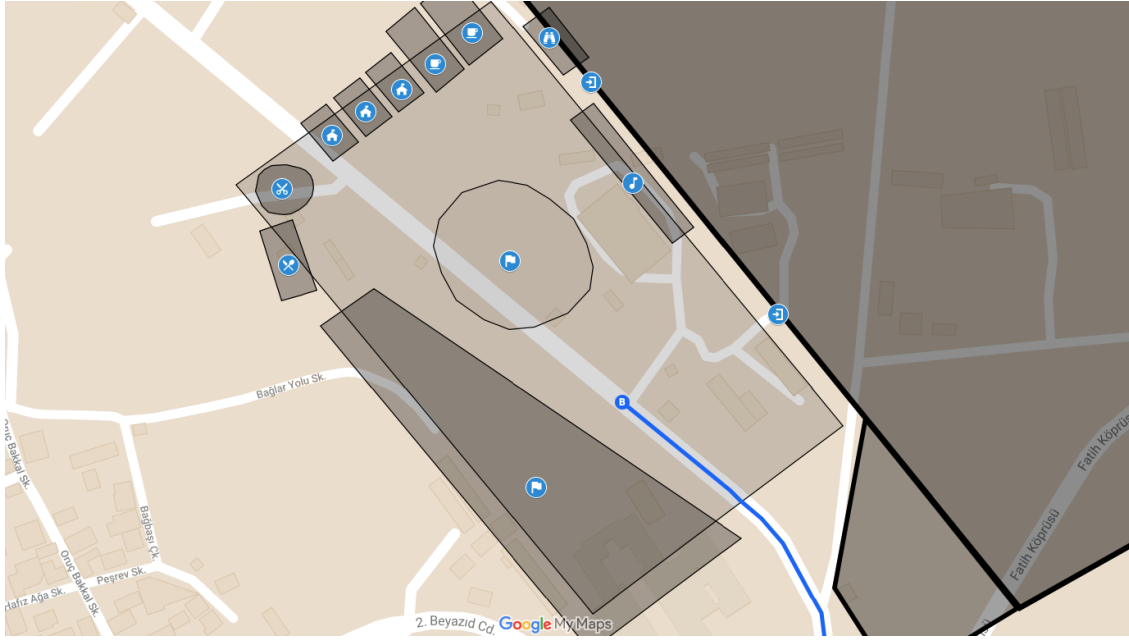

Illustration 2: A design of the festival square (*sırk meydanı*) for the festivals of 1675 in Edirne (satellite image).

Starting from the last tent, the organizers left the other side of the festival square for the illuminations and ornamented poles (*donanma*). In the second illustration, a flag pin in a large quadrangle field is pointed to this entire area of illuminations. The workers erected a high number of poles in this area using ship masts.²³ Abdi stated that the line of poles reached from the circumcision tent to the gate of the palace.²⁴ He described the Egyptian firework makers that they had set up fifty ornamented poles.²⁵ Hezarfen Hüseyin Efendi claimed that twenty-two poles were erected in this area, and between these poles, the firework makers hung ‘a thousand’ lamps on the ropes.²⁶ The numbers were varied, as they all focused on describing the high number of decorations. The firework makers, including a team from Egypt, specifically worked on garnishing these poles and making the illuminations. They crafted fancy wooden artefacts in the shape of ships and buildings, illuminated with candles, and suspended them on the ropes between the poles.²⁷ Thomas Coke indicated that the firework makers have changed the figures every

²³ ‘...meydânın bir tarafına yirmi iki gemi sireni dikilüp ve envâ’-ı snâ’ât ile her birine bin maddâr kandiller dizilüp, Sûr’un ibtidâsından âhirine varınca her gece cırâğân olsun deyü fermân olundu’ (Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân*..., p. 208).

²⁴ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 492.

²⁵ Abdi, *ibid.* p. 489. For more information on these illuminations: Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982), p. 101-121. And see: Suraiya Faroqi, *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire* (Munich: Tauris, 2005), p. 178.

²⁶ Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân*..., p. 208.

²⁷ Coke, *A true narrative of...*, p. 2.

night.²⁸ He was reminded of his travels to Egypt, as he noted the Egyptians practised a similar donanma when they cut the dike of the river Nile.²⁹ As Thomas Coke recalled, Evliya Çelebi took in the illuminations and the decorations of the vessels naturally, as he had witnessed those of the royal ceremonies in the imperial capital.

According to the second illustration, however, a circle is drawn inside the square, pinned by a flag. This circle was reserved only for acrobats and firework makers, probably to prevent accidents. François Pétis de la Croix stated that the crowds did not allow him to watch the displays comfortably: there was ‘a wall of heads.’³⁰ He attended in the name of Marquis de Nointel, with the ambassador of Ragusa, Lord Pietro Marino Caboga. They were sitting in a tent, on carpets and cushions given by the grand vizier.³¹ Organizers may have been concerned about insecure pyrotechnical devices; perhaps the reason for the inner circle was to avoid injuries. Thus, spectators were not allowed to cross the line. *Tulumcus*, a group of employees commissioned to protect the line. According to Abdi, fifty-five *tulumcus* were employed around the circle.³² They ruled as reminders of the rules, carrying an oily sack in hand. If one crossed the line, they were struck with these sacks.³³

The imperial band, called *çalıcı mehterler*, was placed on the other side towards the palace walls. Starting from the sultan’s kiosk, the band’s tents were set up to the main gate of the palace (in the illustration, the entrances of the palace are pinned with gate icons, and the imperial band was pinned with a musical icon).³⁴ The imperial band were employed to play for several occasions. They mostly played to announce the starting of entertainments as well as ceremonial tasks, such as when the sultan came to the kiosk, or to announce the accomplishment of the prince’s circumcision.³⁵ The sultan’s kiosk, as Thomas Coke described, allow imperial women to have ‘had the convenient feeling’ while watching spectacles.³⁶ Abdi mentioned the kiosk as *Alay Kasrı* (kiosk of parade), probably thinking of its practical use, for the kiosk stood on the route of parades and processions, where spectacles and offerings were presented to the sultan.³⁷ The general plan of the festival square construction would comprise a majestic scene. The image of the royal court provided a visual banquet across the river. The Ottomans determined to show the court’s image in all its glory and brilliance to the townspeople with this architectural setting. This settlement plan put royal marquees and the sultan’s kiosk at the head of the festival square, also illustrating the social hierarchy between the sultan and his subjects.

By the side of the kiosk, the Ottomans installed seven marquees using them as frontiers of the festival square. The sultan and the grand vizier took the beginning part of the royal marquees standing right next to the palace walls. Their tents were made in large and prepared for the royal banquets given to the Ottoman officers. In the illustrated map, their tents were pinned with coffee symbols representing treats in the royal banquets. Their tents were followed by the head treasurer, the representative of the grand vizier, and the commander of the Janissaries. These figures,

²⁸ Ibid. p. 2.

²⁹ The reminder of donanma in Egypt also could be seen in the travels of Evliya Çelebi. Similarly, Evliya mentioned the celebrations, and narrated the parades and garnished vessels in the Nile: Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (10. Kitap), ed. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, & Yücel Dağlı (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), p. 176-178.

³⁰ Pétis de la Croix, *Mémoires du Sieur*, p. 103.

³¹ ‘Les plus considérables trouvoient place le long des murailles des têtes assis sur le cul. J’y assistay avec le Seigneur Pietro Marino Caboga Ambassadeur de Raguse, le grand Visir nous avoit fait donner un tapis & des coussins, sous la tente du Kehaia Beig’ (Ibid. p. 103).

³² Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 492.

³³ Sinem Erdoğan-İşkorkutan, “Kimmiş Bu Tulumcular?” paper published in *Toplumsal Tarih*, no.297, 2018.

³⁴ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 492; Pétis de la Croix, *Mémoires du Sieur*, p. 93-94.

³⁵ Pétis de la Croix, *ibid.* p. 97.

³⁶ Coke, *A true narrative of...*, p. 2.

³⁷ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 489.

apparently, demonstrated the royal court during the festival. The marquees had a wooden stand in front due to practical reasons, as it allowed the dignitaries to see the entertainments on display. This arrangement gave them a chance to demonstrate their power in the imperial hierarchy by positioning themselves in elevated places with grandeur appearance. Marquis the Nointel stressed that the formation of the marquees stood in majestic immobility.³⁸ And his secretary defined the square: ‘the camp had the shape of a semicircle,’ describing the tents in the same order.³⁹ The royal marquees were followed by the circumcision tents and a tent for invitees’ banquets (these tents were pinned with a clipper and tableware).

Illustration 3: A living example of a ceremonial Ottoman marquee in the Dresden court, bought by Augustus II (the Strong). It has three large poles identical to the ones in the festivals of 1675 (The authors own photo).

In addition, the Ottoman court placed the military forces at the festival space. The regiments were too big to put a side of the square. Thus, they placed behind the royal marquees, installing their tents. Abdi highlighted that two thousand janissary troops were employed inside the palace as well, on the backside of the sultan’s kiosk, for as far as the imperial harem.⁴⁰ A canopy hung over them, which made forces relatively hidden, perhaps looking like a janissary corridor. The

³⁸ ‘Tous ces grands porte-turbans, entoures de leurs gardes, se tiennent dans une immobilité majestueuse’ (Vandal, *L’odyssée d’un Ambassadeur*, p. 197-198).

³⁹ ‘La disposition du Camp estoit en demi-cercle; la première pointe du côté du Sérail estoit occupée par les pavillons du xeislar Aga & des Eunuques noirs destinez pour la garde de ces belles prisonnières, qui regnoient depuis la Porte du Palais jusques au coin de la muraille, où se terminoient les tentes Impériales, au devant desquelles il y a voit deux petits cabinets élevez de six pieds pour le grand Seigneur, & le Prince Moustafa’ (Pétis de la Croix, *Mémoires du Sieur*, p. 94-95).

⁴⁰ Abdi, *Sûr-i pür sūrûr-i Hümayûn*, p. 492.

presence of the janissary troops has two meanings; they were employed for the security of the court members and the sultan, and, it has semiotic meanings. They were indeed subjects of the sultan, and thus, would be represented in such gargantuan scale festival. They ate the sultan's food and demonstrated their adherence to the sultan and the prince. Therefore, they illustrated the sultan's military power before the people.

Scheduling Festive Events

A French scholar once wrote that 'the calendar and the creation of festivals cannot be separated'.⁴¹ The Ottoman court in 1675 indeed took time and scheduling seriously. They planned on which day the circumcision of the two princes would happen, and on which day the nocturnal entertainments performed and royal food would be served in the wedding ceremony. In this sense, they considered the calendar as a kind of talisman.⁴² Abdi emphasized a miraculous coincidence of timing for the circumcision day, due to the event taking place on important dates by chance.⁴³ Miracles on the circumcision of the princes was a highlight for the continuity of the sultanate, Mehmed IV's family in particular. The court chose dates and programmed daily events strictly; they used religious holidays and collective commemorative places around the city. Imperial officers and people were invited at a certain day of the week, and the high members of the Ottoman court, such as the grand vizier and the queen mother, appeared at the same time each day. The grand vizier came to the sultan's marquee at midday, to welcome invitees and receive their praise. The sultan came into the kiosk after the grand vizier's welcoming ceremony, taking evening prayers for himself.

Table 1: Daily program of the circumcision festival of 1675.

After 12 o'clock. (Afternoon prayer)	1. Invitees arrive. 2. Royal food giving. 3. Treats serving, coffee and sherbet.
Around mid-afternoon (After afternoon prayer)	1. The sultan and the grand vizier arriving at the kiosk. 2. Circumcision children parade. 3. Gift-giving processions, <i>pişkeş</i> . 4. Artisan's pageantry and their offerings. 5. Acrobat shows (around 4 o'clock).
Around sunset (After evening prayer)	1. Firework display and illuminations start. 2. Presentation of mock battles and pyrotechnic devices continues until midnight.
Arriving at midnight (Extended on the religious holidays)	1. The sultan and court members remove. 2. The festival square becomes empty.

The Ottomans believed that they would demonstrate the empire's power and influence over its subjects by maintaining festival time defined. The control of time drew the attention of the

⁴¹ Mona Ozouf, *Festivals and the French Revolution* (Massachusetts: Harvard University Press, 1988), 161. Originally, festivals followed the natural cycle or repeated events. In this sense, festivals and carnivals were bound closely to a yearly calendar. See the introduction: Mikhail Bakhtin, *Rabelais and His World*, (Bloomington: Indiana University Press, 1984).

⁴² In one of the queen mother's mosque constructions, the ceremony started with a blessed time determined by the head astrologer, Mehmed Efendi: Betül İpşirli Arçit, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan, 1640-1715* (Istanbul: Kitap Yayınevi, 2014), p. 143.

⁴³ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 510.

travellers as well; John Covell was surprised by the order in the festival by timing.⁴⁴ In the mornings, presumably, festival book authors could not find anything worth mentioning. The imperial kitchen should be prepared royal banquets in the morning, utilizing dinner tables on the marquees. City households and invitees took care of their own needs until the public celebrations started around mid-afternoon. The chef started to serve the royal food after invitees had shown gratitude toward the grand vizier. Invitees blessed and prayed for both the sultan and the grand vizier at the end of the banquets. Coffee and sherbet were offered to guests during this ceremony. At the wedding feast, the groom made the same practice, by offering coffee and sherbet to invitees after the banquet.⁴⁵

According to the daily program of the festival, the firework makers and acrobats performed every evening; indeed, they started after sunset to make the display more apparent in the dark. Entertainments continued until the sultan returned to the palace in the nights. People took advantage of the more relaxed and liberated atmosphere of late afternoons and evenings in the festival.⁴⁶ After sunset, the festival site was lit by lamps and illuminations, making the crowd's behaviours more relaxed and uncontrolled by officers. In other words, the court let people continue feasting, liberating people from formal boundaries. The firework makers had said 'let's turn night into day!'⁴⁷ The celebrations did not span the entire night; generally speaking, they finished when the sultan said 'everybody is dismissed. The festival will continue tomorrow.'⁴⁸

The court put the wedding night on a Thursday.⁴⁹ Leyla Saz, one of the witnesses of a royal wedding ceremony in the late Ottoman period, stated that 'all weddings were settled on Thursday, which is before the religious holiday, Friday.'⁵⁰ She was quite aware of wedding customs including the date. It would not be a coincidence to see the same tradition a hundred years earlier. Naturally, the organizers deliberately assigned the date of special occasions in the wedding festival of 1675. The circumcision of princes was another scheduled event during the festival. The officers combined circumcision day with two religiously significant occasions.⁵¹ One was *mevlid*, the birthday of the prophet, the other was holy Friday. Indeed, holy days put divine meaning into the circumcision practice, and created a spiritual atmosphere, especially considering the 'temporal culture' intertwining this divine order, and daily practices into an exclusive occasion. Abdi stressed the miraculous feat of this circumcision day, seeing a miracle of the numbers in the situation; the prince was twelve years old, it was the twelfth day of the year, it was *mevlid* day and holy Friday at the same time.⁵² For him, it was an oracle, only to be explained by the spiritual values of the sultan's character.

⁴⁴ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, p. 38.

⁴⁵ Today, the same tradition can be seen in daily life in Turkey. Traditionally, a household offers Turkish coffee to guests after dinner. This practice may have given an official or proper feasting code of the Ottomans' daily life throughout the centuries, even to the present day.

⁴⁶ Rhoads Murphey, *Exploring Ottoman Sovereignty: Tradition, Image and Practice in the Ottoman Imperial Household, 1400-1800* (London: Continuum, 2008), p. 183.

⁴⁷ 'Bir safâ eyleyelim kim şebimiz rûz idelim' (Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 495).

⁴⁸ 'Dağın bi-çârelere çün kaldı divân irteye' (Ibid.).

⁴⁹ Râşid Mehmed, *Târîh-i Râşid*, p. 190.

⁵⁰ Şair Leyla (Saz) Hanım, *Anılar: 19. Yüzyılda Saray Haremi* (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000), p. 172.

⁵¹ Avner Wishnitzer had discussed widely that the practices and the perceptions of time were relative and not standardised in the early modern Ottomans, and the 'temporal culture' requiring the divine order was embedded in daily practices and became inseparable parts: Avner Wishnitzer, *Reading Clocks, Alla Turca: Time and Society in the Late Ottoman Empire* (Chicago-London: University of Chicago Press, 2015).

⁵² 'Mustafâ hazretlerinin sinn-i şerifleri on ikisinde ve mâh-ı rebî'u'l-evvelinin on ikinci gününe müsâdîf olduğundan kat't nazar, yevm-i mevlûd-ı Hazret-i Risâlet-penâhî olup ve şeb-i âzîne vâki' olmuşdur' (Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 510).

Moreover, *mevlid* was supposed to be celebrated in the mosque. The ceremony usually takes place in the Sultan Ahmed Mosque in Istanbul. Because the sultan had moved to Edirne, the court needed to adapt this ritual from Istanbul to Edirne. The sultan and officers went to the Sultan Selim Mosque, the only landmark place of worship in the city that could be compared with the Sultan Ahmed Mosque.⁵³ Since that time, an imperial order claimed that the Sultan Selim Mosque would replace Sultan Ahmed's objective ambition. Therefore, Edirne became the new centre of both imperial and religious ceremonies. In this spirit, people were invited from all around the city. Coffee and sherbet were distributed to worshippers in the mosque, candies and treats were spread around the mosque just as was done in Istanbul.⁵⁴ The court, thus, linked with the most significant collective memory space in Edirne. Hezarfen Hüseyin Efendi found it notable that the sultan left the door of his lodge open for a while before he went into the 'cage' and saluted the officers.⁵⁵ He claimed that a messenger from the holy lands, specifically from the Kaaba, came into the mosque during the sermon. The sultan's generosity to the messenger was exhibited in front of everybody present; after that, the sermon continued. A message from the holy lands at that point must have greatly increased the sanctity of the space. It appeared that the adaptation of *mevlid* ceremony was used as a trump card when the 1703 rebellion broke out in the capital city, and the sultan sent the nominees for high religious offices to Edirne in order to commemorate the *mevlid*.⁵⁶ Thus, the adaptation of official ceremonies elevated the position of the city of Edirne.

Beyond the Festival Site

The first fifteen days of the festival were organized for the princes' circumcision celebrations; four days later, a horse-riding tournament was scheduled. In this tournament, the court announced a contest in which those who had proper horses should participate, while others were invited to watch.⁵⁷ The tournament was organized in the nearest open space, namely *Hıdırlık*.⁵⁸ *Hıdırlık* was a plain terrain, crossing *Timurtaş* field on the border.⁵⁹ Today, however, one would see a dervish grave, called *Hıdırbaba Mezarı* [grave of father Hıdır], next to the sultan's palace. There is an emplacement next to the grave, *Hıdırlık Tabyaları* [Hıdırlık flanks], and both of these sites look toward a road by the same name, *Hıdırlık Bağlık Yolu* [road of Hıdırlık yard]. John Covell drew most of these places in his diary, including the outlook of the city and the terrain.⁶⁰ Still today, the hills have a view of the entire city. In fact, it is the only hill near the city and the palace.

⁵³ The city of Edirne developed around the 'Old Palace.' The Old Palace was demolished and Sultan Selim Mosque built in the same area. Only the Old Palace's bathhouse survived (Özer, *Edirne Sarayı (Sarayı Cedid-i Âmire)*, p. 6).

⁵⁴ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 507; Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân...*, p. 234; Nabi, *Vakaayi-i Hutân-ı...*, p. 62-63.

⁵⁵ 'Şevketlü pâdişah hazretleri, sa'âdetle kafese çıkup oturmadan, kafesin câmi'-i şerîfe nâzır olan kapuların küşâde etdirüp, vüzerâ-yı izâmı ve ulemâ-yı kibârı selâmladı. Ba'dehu yine kafesin kapuların kapadılar. Ve her biri yerinde karâr edüp, Eski-sarây ve Yeni-sarây baltacıları şerbet ve buhûr verüp ikrâm olundu' (Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân...*, p. 233-234).

⁵⁶ Rifa'at Ali Abou-El-Haj, *The 1703 Rebellion and The Structure of Ottoman Politics* (Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 1984), p. 74.

⁵⁷ Abdurrahman Abdi, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi: Osmanlı Tarihi (1648-1682)* (Istanbul: Çamlıca, 2008), p. 443; Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 511-512; Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân...*, p. 237; Nabi, *Vakaayi-i Hutân-ı...*, p. 69-71.

⁵⁸ Hezarfen Hüseyin did not give the name of the tournament.

⁵⁹ Nabi, *Vakaayi-i Hutân-ı...*, p. 69-71.

⁶⁰ Check the image 6 in Özdemir Nutku's study.

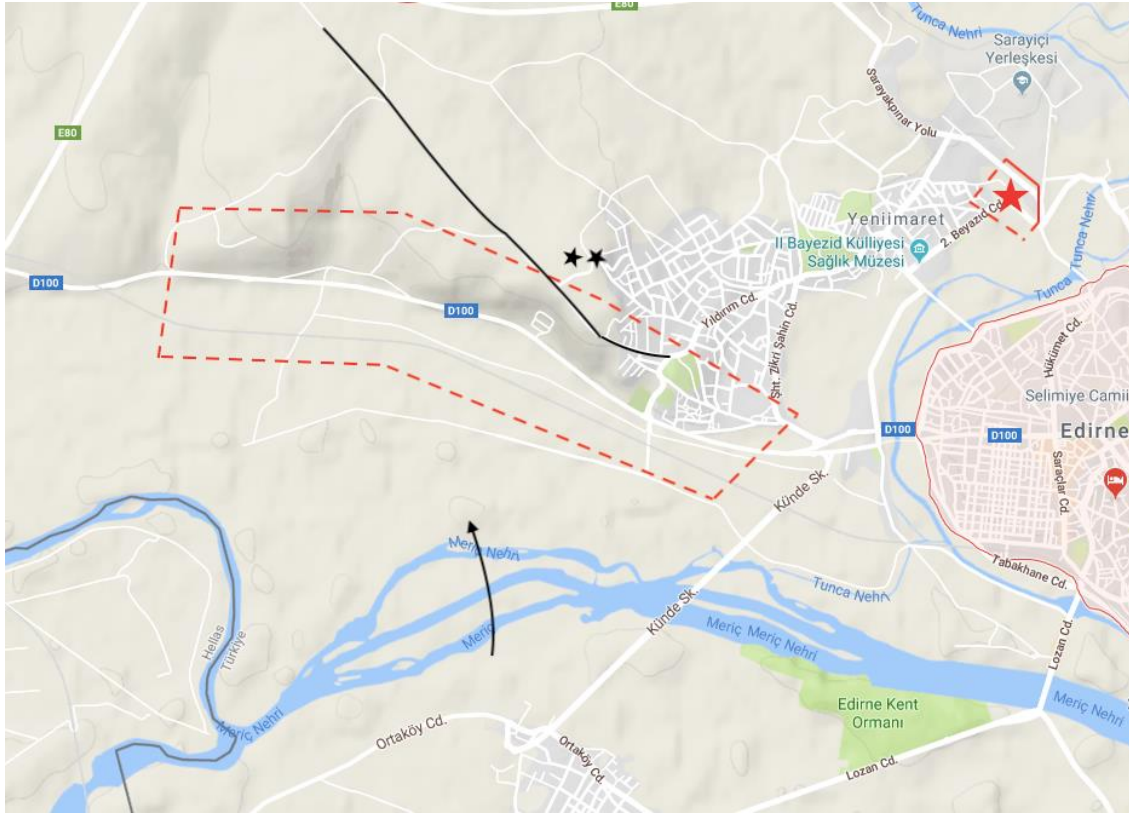

Illustration 4: Approximate estimation of the sultan's encampment at the Hıdırlık site (Black stars point to the grave and the flanks. The black line shows the road of yard).

During the tournament, the imperial band settled on top of the hills to announce horses coming from surrounding locations. The sultan's tent was installed down part of the hill, with the grand vizier's and other court members' tents settled below. The same hierarchy practised in the festival square, positioning the sultan high, appeared in this geographical terrain. There must have been a bridge over the nearby river, so people looked toward the bridge's road to see horses coming.⁶¹ Unfortunately, no bridge survives today, but according to John Covel's drawings, there were bridges toward the hills. His map luckily showed the bridges in front of the hills.⁶² he described that these bridges were maiden by wood, which explain why they did not survive.⁶³ Tents and all other site placements were positioned along the bridge road to see coming horses.⁶⁴ Three destinations were appointed for the tournament. The first one was Mustafa Pasha Bridge [*Cisri Mustafa Paşa*], which takes six hours to travel to round trip. Today, this bridge is in the city of Svilengrad in Bulgaria, thirty-three kilometres away from the estimated field. Horses approximately run sixty-six kilometres round trip. Horses headed for Mustafa Pasha Bridge directly but returned on the other side of the river by crossing the bridge. The second destination was Mustafa Pasha's grave. Due to lack of information, currently, it would not be possible to

⁶¹ Nabi, *Vakaayi-i Hutân-ı...*, p. 69-71.

⁶² Soo published the map and identified the nearest village, the imperial palace and the city centre (M. Soo, "The Architectural Setting of 'Empire'", p. 228). See the second map of Edirne terrain in John Covel's diary: Dr John Covel, *Voyages en Turquie 1675-1677*, ed. J.-P. Grémois (Paris: Réalités Byzantines, 1998), p. 78.

⁶³ Ibid. p. 96.

⁶⁴ Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 511-512; Hezarfen Hüseyin, *Telhîsü'l-beyân...*, p. 237; Nabi, *Vakaayi-i Hutân-ı...*, p. 69.

determine its location. According to Abdi, this destination took four hours. The final destination was a ‘well-known’ dervish lodge.⁶⁵ It is also not possible to locate.

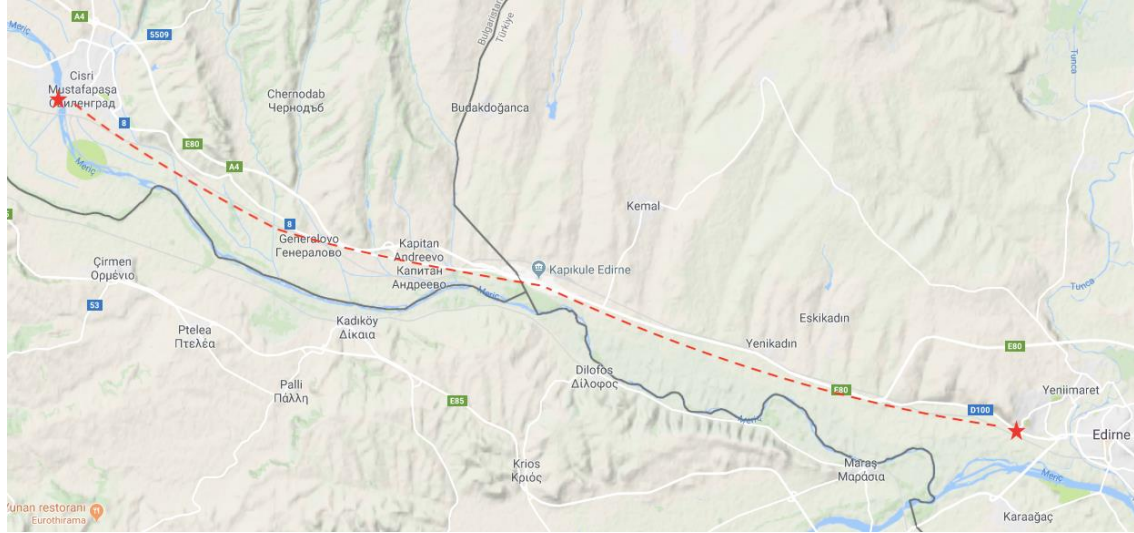

Illustration 5: The first destination of the tournament, from Hıdırlık to Svilengrad (Cisri Mustafa Paşa), thirty-three kilometres.

The wedding festival of the princess began after this tournament. After preparations, the wedding festival took another fifteen days. Two days after the wedding festival, another riding tournament took place, this was the endgame on behalf of the festivals of 1675.⁶⁶ On the one hand, neither Abdi nor Nabi mentioned the tournament, but both authors finished their festival books at the end of the wedding festival. On the other hand, state chronicler's annals mentioned this tournament, referring to competitions for both on foot and by horse.⁶⁷ People went to a completely different place for this tournament, called *Timurtaş Sâhrası* [Timurtaş field]. There is a mosque today that survives, named *Timurtaş*, in an open field next to the city.⁶⁸ The field is flat as far as one eye can see, which makes it hard to determine the exact spot of the tournament.

⁶⁵ ‘Menzil-i Sâlis: Tekye nâm mahal, üç sâ’ardir’ (Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 511).

⁶⁶ Abdurrahman Abdi Pasha and Abdi confirms that they both mentioned the second tournament after the wedding festival in the nearest plain in *Timurtaş Sahrasi*.

⁶⁷ Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1116-1656-1704)*, ed. A. Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), p. 68; Abdurrahman Abdi, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, p. 446.

⁶⁸ The name *Timurtaş* turned to *Demirtaş* in time. According to the informative plate hanging on the outer wall, the mosque was constructed in the first quarter of fifteen-century by the military officer Timurtaş Pasha (*Subaşı Timurtaş Paşa*).

Illustration 6: Sight of Timurtaş field from the Hıdırlık Hills (The authors own photo).

One of the state chroniclers, Sarı Mehmed Pasha, mentioned the same name for both the first and the second tournaments. It is not surprising to see that since either place stands next to each other, there is no defined border at that time. Perhaps they are located in between, on the coast of Meriç River in particular.

Illustration 7: Superimposed maps of Timurtaş field, Hıdırlık hills and John Covel's bridges.

Conclusion

The festivals of 1675 were an auspicious time to integrate the continuity of royal ceremonies in the new city. The sultan and his household adopted ceremonial spaces from Istanbul into Edirne; sırık meydanı replaced at meydanı (Hippodrome), sultan's palace (*Saray-ı Cedid-i Âmiri*) replaced Topkapı Palace, *Tunca* and *Meriç* rivers replaced the Golden Horn and Bosphorus. For this purpose, the Old Palace in Edirne was repaired for use in wedding procession to demonstrate the connection to the same previous practices at the Old Palace in Istanbul. The Ottoman court, therefore, influenced the people's minds in an unmediated way, persuading them directly through the use of space and time. The Mehmed IV's court spread throughout the hills and fields of Edirne, influencing a mirrored domination for a newly emerging capital. Why did festival organizers spread events over all these spaces? They could merely have managed horse riding within the festival site, like their ancestors used to, in the *at meydanı* (Hippodrome) during the 1582 imperial festival in Istanbul. Why did organizers adopt formal ceremonies in natural spaces? Edirne's hills (*Hıdırlık*), fields (*Timurtaş*), rivers (*Meriç*) and streams (*Tunca*), bridges (Mustafa Pasha Bridge, Cisri Mustafa Paşa/Svilengrad) and collective memory places (Mustafa

Pasha's grave, dervish lodges, *Hıdırbaba Mezarı*) served the princely festival altogether. The festival square exceeded its limits, while the sovereignty of Mehmed IV possessed Edirne's collective memory spaces. Organizers selected natural spaces such as Hıdırlık's hills and Timurtaş field, due to these places were familiar to Edirne's residents. People might feel liberated from the overbuilt festival square next to the imperial palace. The festivals of 1675 demonstrated an amplified natural connection with the ancient roots of folk culture, instead of being boxed into a formal square. According to Mona Ozouf, the open-air indicated 'the dome of heaven', and it 'was clearly a theocentric space, ordered by the radiating gaze of an architect God.'⁶⁹ Would the Ottomans at the celebrations in 1675 also intend to demonstrate their celestial power to the sultan's subjects? The answer may be hidden behind the divine; symbolically speaking, if open-air settings amplify unlimited heavenly power, then people located in a space without collective memory could experience a ceremony as an 'entry into a new world.'⁷⁰ Like the circumcised princes, the process of 'becoming a man' would be fulfilled through the organization of the sports games in the tournament.⁷¹ Festival books stressed that Mehmed IV and his oldest son, Prince Mustafa, attended the first tournament together, right after he recovered from his circumcision operation.⁷² Only two years old, the second prince, does not appear in any written sources; in his case, circumcision did not yet mean that he had moved into a new stage of his life.

In the end, the continuity of the sultanate was underlined in the festive events. The court intended to stress the endurance of Mehmed IV's reign through the use of collective memory spaces in the festival. In other words, the sultan and the sovereignty of the state were imposed on the people through circumcision and wedding celebrations. Only two days after the wedding ceremony, another tournament occurred. The princess had also entered into a new world: a world in which women could hold power in an oligarchical administration, just as had been demonstrated by the sports games. The age of puberty was deemed similar for both male and female children in this festival. As a consequence, the festival tournaments marked the end of childhood and the beginning of future rulers and ascendants.

Bibliography

Primary Sources

- Abdi, Abdurrahman. *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi: Osmanlı Tarihi (1648-1682)*, edited by Fahri Ç. Derin. Istanbul: Çamlıca, 2008.
- Abdi. *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, edited by Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 4-5: Lebîb Sûrnâmesi, Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi, Abdi Sûrnâmesi, Telhîsü'l-Beyân'ın Sûrnâme Kısmı*. Istanbul: Sarayburnu Kitaplığı, 2011.
- Coke, Thomas. *A true narrative of the great solemnity of the circumcision of Mustapha Prince of Turkie eldest son of Sultan Mahomet present emperour of the Turks. Together with and account of the marriage of his daughter to his great favourite Mussaip at Adrianople, as it was sent in a Letter to Person of Honor*. London: Printed by James Cottrell for William Crook, at the Green Dragon without Temple-bar, 1676.
- Covel, John. *Early Voyages and Travels in the Levant: I.- The Diary of Master Thomas Dallam, 1599-1600. II.- Extracts from the Diaries of Dr John Covel, 1670-1679. With Some Account*

⁶⁹ Moan Ozouf, *Festivals and the French Revolution*, p. 129.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Rhoads Murphey, *Exploring Ottoman Sovereignty*, p. 176.

⁷² Abdi, *Sûr-i pür sürûr-i Hümayûn*, p. 511-512; Nabi, *Vakaayi'-i Hutân-ı...*, p. 69-71.

of the Levant Company of Turkey Merchants, edited by James Theodore Bent. Farnham: Ashgate, 1892.

Covel, John. *Voyages en Turquie 1675-1677*, edited by J.-P. Grémois. Paris: Réalités Byzantines, 1998.

Evliyâ Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (10. Kitap), edited by Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman & Yücel Dağlı. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Göksel, Aslı. "The 'Surname' of Abdi as a Sample of Old Turkish Prose." Unpublished Master's Thesis, Boğaziçi University, 1983.

Hezarfen Hüseyin. *Telhîsü'l-beyân fî kavânîn-i Âl-i Osmân*, edited by Sevim İlgürel. Istanbul: Türk Tarih Kurumu, 1998.

Mehmed, Râşid. *Târîh-i Râşid*, edited by Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır & Ahmet Zeki İzgöer, *Târîh-i Râşid ve Zeyli: Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi (1071-1141/1660-1729)* (Vol. I). Istanbul: Klasik Yayınları, 2013.

Nabi. *Nabi'nin Surnâmesi: Vakaayi'-i Hutân-ı Şehzadegân-ı Hazreti-i Sultan Muhammed-i Gaazi Li Nabi Efendi*, edited by Agâh Sırrı Levend. Istanbul: İnkılâp Kitabevi, 1944.

North, Roger. *The life of the Honourable Sir Dudley North, knt. ... : and of the Honourable and Reverend Dr. John North ...*. London: Printed for the editor and sold by John Whiston, 1744.

Pétis de la Croix, François. *Mémoires du Sieur, Cy-Devant Secrétaire de l'Ambassade de Constantinople*. Paris: Seconde Partie, 1684.

Sarı Mehmed Paşa. *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1116-1656-1704)*, edited by A. Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

Saz, Şair Leyla Hanım, *Anılar: 19. Yüzyılda Saray Haremi*. Istanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000.

Vandal, Albert. *L'odyssée d'un Ambassadeur: les Voyages du Marquis de Nointel, 1670-1680*. Paris: Plon-Nourrit et cie, 1900.

Secondary Sources

Abou-El-Haj, Rifa'at. *The 1703 Rebellion and The Structure of Ottoman Politics*. Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 1984.

And, Metin. *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

Argıt, Betül İpşirli. *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan, 1640-1715*. Istanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

Bakhtin, Mikhail. *Rabelais and His World*. Translated by H. Iswolsky. Bloomington: Indiana University Press, 1984.

Erdoğan-İşkorkutan, Sinem. "Kimmiş Bu Tulumcular?" paper published in *Toplumsal Tarih*, no.297 (2018).

Faroqhi, Suraiya. *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*. Munich: Tauris, 2005 (First published in 1995).

Murphey, Rhoads. *Exploring Ottoman Sovereignty: Tradition, Image and Practice in the Ottoman Imperial Household, 1400-1800*. London: Continuum, 2008.

- Nutku, Özdemir. *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972.
- Osman, Rıfat. *Edirne Sarayı*, edited by Süheyl Ünver. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Özer, Mustafa; Dünder Mesut; Uçlar, Hasan; Ayhan, Gökben & Güner, Yavuz. "Edirne Sarayı (Sarayı Cedid-i Âmire) Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları." In 37. *Uluslararası Kazi, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu. III*. Erzurum: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2015 (11-15 May).
- Özer, Mustafa. *Edirne Sarayı (Sarayı Cedid-i Âmire): Kısa Bir Değerlendirme*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Ozouf, Mona. *Festivals and the French Revolution*. Translated by A. Sheridan. Massachusetts: Harvard University Press, 1988.
- Soo, Lydia M.. "The Architectural Setting of 'Empire': The English Experience of Ottoman Spectacle in the Late Seventeenth Century and Its Consequences." In *The Dialectics of Orientalism in Early Modern Europe*, edited by Marcus Keller & Javier Irigoyen-García, 217-245. London: Palgrave Macmillan, 2018.
- Tansuğ, Sezer. *Şenlikname Düzeni: Türk Minyatüründe Gerçekçi Duyuş ve Gelişme*. İstanbul: De Yayınevi, 1961.
- Torun, M. Fatih. "Revisiting an Ottoman Dynastic Celebration: Princely Weddings and Circumcisions in Edirne, 1675." Unpublished Master's Thesis, İstanbul Bilgi University, 2019.
- Wishnitzer, Avner. *Reading Clocks, Alla Turca: Time and Society in the Late Ottoman Empire*. Chicago-London: University of Chicago Press, 2015.

THE OUTBREAK OF THE GREEK REVOLUTION: WHAT WENT ON BEHIND *THE* SCENES

Yunan Devriminin Patlaması: Perde Arkasında Neler Oldu

Dimitris Michalopoulos

Prof. Dr., The University of Thessaloniki, Greece

e-mail: michalodimitris@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7496-8872

Near East Historical Review

11/4, October / Ekim 2021

e-ISSN: 2717-6363 (Online)

www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi

Received Date - Geliş Tarihi : 14.09.2021

Accepted Date - Kabul Tarihi : 15.10.2021

Pages - Sayfa : 19 - 33

doi : <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.54937>

Citation - Atıf : Dimitris Michalopoulos, “The Outbreak of The Greek Revolution: What Went on Behind The Scenes”, *Near East Historical Review*, 11/4, October, 2021, pp. 19 - 33

THE OUTBREAK OF THE GREEK REVOLUTION: WHAT WENT ON BEHIND *THE* SCENES

Yunan Devriminin Patlaması: Perde Arkasında Neler Oldu

*... The soundest education and training
for a life of active politics
is the study of History...*

Polybius, *The Histories*, I. 1. 2.
(Translated by W. R. Paton.)

Dimitris Michalopoulos

Prof. Dr., The University of Thessaloniki, Greece
e-mail: michalodimitris@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7496-8872

Abstract

The alleged founder of the “Brotherhood of Death” had been Demosthenes, the orator and statesman of ancient Athens. The hierarchical structure of the American “Skull & Bones” society is almost the same as that of the Philiki Hetaireia after Alexander Ypsilantis was appointed “General Delegate of the Authority”. The same occurs in the American “Bones”. To enlarge upon the American Brotherhood would be beyond the scope of the present essay, of course. As soon as the War of Independence was triggered off in Southern Greece, Demetrios Ypsilantis, Alexander's younger brother and a Russian army officer, reached the Peloponnese. Then, he considered himself the military and political leader of the risen up Morea and Mainland Greece. Accordingly, he formed a new black-dressed “Sacred Battalion” with the Skull and Bones badge, of course. Simultaneously, he hoisted the black-white-red Phoenix flag of Philiki Hetaireia and persuaded the commander-in-chief of the Greek army in the Peloponnese, Theodoros Kolokotronis, to raise it as well. Suddenly, there was a thunderbolt out of the blue. Alexandros Mavrokordatos, President of the Executive Branch of Greece's Provisional Administration, issued a decree on 15th March, 1822, by which the blue and white flag was substituted for the black-white-red Hetaireia's one. The 1821 Greek Revolution was the product of a worldwide conspiracy. The protagonists were the Russian Decembrists and the American -allegedly- secret

Öz

“Ölüm Kardeşliği”nin kurucusu olduğu iddia edilen kişi, antik Atina'nın hatip ve devlet adamı Demosthenes'ti. Amerikan “Skull & Bones” (Kafatası ve Kemik) birliğinin hiyerarşik yapısı, Alexander Ypsilantis'in (Etnik-i Eteryä) Philiki Hetaireia'da yönetsel yapıdaki genel delege olarak atanmasından sonraki oluşturduğu birlikle hemen hemen aynıdır. Aynı şey Amerikan “Bones” birliğinde de görülür. Amerikan Kardeşliği'ni sağlayacak olan birlikler ve bu birlikleri geliştirmek, elbette, bu makalenin kapsamı dışında olacaktır. Güney Yunanistan'da Bağımsızlık Savaşı başlar başlamaz, (Alexander) İskender'in küçük kardeşi ve bir Rus ordusu subayı olan Demetrios Ypsilantis Mora'ya ulaştı. Ardından, kendisini bağımsızlığa kavuşan Mora ve Yunanistan anakarasının askeri ve siyasi lideri olarak ilan etti. Kendi liderliğini ilan ettikten sonra “Skull and Bones” (Kafatası ve Kemik) rozeti ile siyah elbiseler giyen yeni bir “Kutsal Tabur” kurdu. Aynı zamanda Philiki Hetaireia'nın siyah-beyaz-kırmızı olan ve “Zümrüd-ü Anka Kuşunun” bayrağını göndere çekti. Mora'daki Yunan ordusunun başkomutanı Theodoros Kolokotronis'i de “siyah-beyaz-kırmızı” bayrağın altına girmeye davet etti ve onu ikna etti. Ancak ansızın bu bayrağın renklerinde bir değişim meydana geldi. Yunanistan geçici idaresinin “Yürütme Organı Başkanı” olan Alexandros Mavrokordatos, 15 Mart 1822'de, “siyah-beyaz-kırmızı” Etniki Eteryä bayrağı yerine sadece “mavi ve beyaz” renkli bir bayrağın kabulüne ilişkin kararnameyi yayınladı. 1821 Yunan Devrimi, dünya çapında bir komplonun ürünüydü. Bu komplonun kahramanları Rusya'da “Decemberist” (Aralık

society with the macabre name “Skull and Bones”. It is noteworthy that the national anthem of Greece echoes the memory of this even nowadays active society. Needless to say, its emblem consists exactly of a skull and bones, and it is believed to be the branch of German secret society. In our study these bands of brother-hood of America and Russia would be scrutinized with a special reference to the Greek Revelation of Independence.

Keywords: Decembrists, “Skull & Bones”, Philiki Hetaireia, Alexander Ypsilantis - Jean Capo d’Istria, Wallachia and Moldavia, Alexander I, Czar of Russia.

Devrimcileri) ile ürkütücü bir isme ve şöhrete sahip olan Amerika’daki “Skull and Bones” (Kafatası ve Kemik) gizli örgütüydü. Yunanistan’ın milli marşının, günümüzde bile geçmişteki bu örgütlerin söylemlerini yansıtmaya dikkat çekicidir. Amerika’daki kafatası ve kemik sembolünü kullanan kardeşlik cemiyetinin motiflerinin ileride Nazi Almanyasının gizli teşkilatlarına da ilham kaynağı olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Çalışmamızda Amerika ve Rusya’daki kardeşlik cemiyetlerinin Yunan bağımsızlık savaşı ile olan bağlantısı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aralık Devrimcileri, Kafatası ve Kemik, Etniki Eterya, Alexander İpsilanti - Jean Capo d’Istria, Eflak ve Moldavya (Boğdan) , Rus Çarı I. Alexander

In the afternoon of the 22nd February 1821, Alexander Ypsilantis crossed the Prut River, marking the border between the Russian and the Ottoman Empires, entered Moldavia, and proclaimed the revolution against the Sublime Porte.¹ Ypsilantis, a major-general of the Russian army, had lost his right arm at the 1813 battle of Dresden and numbered among the Czar's favourites.² His family was well-known. His ancestors were officials of the Grand Comneni Dynasty that in 1204 founded the Trebizond Empire, which they ruled until its 1461 conquest by the Ottomans. The Ypsilantis House survived, nonetheless, and distinguished themselves in the service of the Ottomans. Of course, they were *Phanariots*, and as such several members of the Ypsilantis’ family (*Ipsilanti* in Romanian) had been appointed princes of Wallachia and Moldavia, the suzerain of which was the Ottoman *Padishah*.³ Nonetheless, the mother of Alexander Ypsilantis, namely, Elisabeth, was a Wallachian lady descended from the aristocratic Văcărescu family.⁴

Most likely by an ancestor of A. Ypsilanti, and the latter was elected, in April 1820, “General Delegate of the Authority”, the *Philiki Hetaireia* was founded in Bucharest.⁵ It is easy to understand that the “Authority” in question was the Russian Imperial Crown. For, merely two days after Ypsilantis entered Moldavia, he issued a proclamation wherein there was the assurance that a “Mighty Power”, namely Russia, was backing his revolutionary movement.⁶ Furthermore, the mastermind who had organized the insurrection was Count Jean Capo d’Istria. When, in fact, the Ottoman authorities, after putting down the “sedition”, got hold of Ypsilantis’ correspondence, they found evidence that the Czar’s Foreign Secretary had formed the idea “of a

¹ Gustav Friedrich Herzberg, *Neue Geschichte Griechenlands von der Erhebung der Neugriechischen gegen die Pforte bis zum Berliner Frieden* (Gotha: Friedrich Andreas Berthes, 1879), pp. 3-41; Alex. Despotopoulos, “Hē Epanastāsē stē Moldovlachia” (= The Revolution in Moldavia and Wallachia) in *Historia tou Hellēnikou Ethnous* (= A History of the Greek Nation), vol. XII (Athens: “Ekdotike Athenon”, 1975), pp. 20-31.

² Iōannēs Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Philikēs Hetaireias* (= A Historical Essay on the *Philiki Hetaireia*), Nauplion: Th. Kontaxēs & N. Loulakēs, 1834, p. 268.

³ Kurt W. Treptow (ed.), *A History of Romania* (Iași: The Center for Romanian Studies & The Romanian Cultural Foundation, 1996), p. 205ff. passim.

⁴ Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance* (Bucharest: Association Internationale d’Études du Sud-Est Européen. Comité National Roumain, 1971), p. 250.

⁵ Kōnstantinos Paparrēgopoulos, *Epitomos Historia tou Hellēnikou Ethnous* (= A Succinct History of the Greek Nation). Edited by Man. Prōtopsaltēs and Mich. G. Petridēs (Athens: “Dēmētrios Dēmētrakos”, 1952), p. 600; Iōannēs Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs* (= A Historical Essay on the Greek Revolution), vol. I (Athens: P. Soutsas & A. Ktenas, 1859), p. 33.

⁶ *Monophylla tou Agōna, 1821-1827* (= One-leaf Documents of the [Greek] Struggle [for Independence]), Athens: Historical and Ethnological Society of Greece, 2012, doc. A-4; cf. Kurt W. Treptow (ed.), *A History of Romania* (Iași: The Center for Romanian Studies & The Romanian Cultural Foundation, 1996), p. 235.

universal insurrection among the Greeks”.⁷ Of course, neither Alexander I nor Capo d'Istria was in a position to act overtly because of the serious diplomatic complications that such a “public attitude” would bring about. Thus, Ypsilanti was the seeming *ephor*, in other words, the commander of the *Philiki Hetaireia*.⁸ At the same time, he was only the executive person of Capo d'Istria's injunctions, which had the approval of the Czar.⁹ That is why in the correspondence of the *Philiki Hetaireia*, both the Emperor and his Foreign secretary were identified by the eloquent pseudonyms “Philanthropist” (the former) and “Benefactor” (the latter).

Moreover, the Emperor gave Ypsilantis a “limitless leave of absence” in person.¹⁰ Without considering these points, the revolutionary proclamation of A. Ypsilantis in Moldavia appears senseless. In the autonomous Romanian principalities, there were no Ottoman troops (except in the fortress of Brăila).¹¹ Why, then, did Ypsilantis start the revolutionary war over there? It is not difficult to provide the answer because Capo d'Istria had planned and subsequently resolved, and his plans had the Emperor's approval. The Czar, in fact, was not disposed to declare war on the Ottoman Empire, but if the Orthodox Christians, the *Padishah*'s subjects, rose against the Porte, he would support them.¹² Consequently, Capo d'Istria briefed Ypsilantis as follows: “Let us have quite a few revolutionaries in Greece, and Russia will march into battle.”¹³ As a result, the Russian troops along the Prut River were instructed to enter Ottoman territory.¹⁴

The Czar's plan consisted in ensuring first the success of the insurrection in Moldavia and Wallachia and, then, accomplishing a triumphant march to Constantinople.¹⁵ It would be something like a “Christian Orthodox Crusade” against the Ottoman Porte, thanks to which Russia would obtain what she was seeking, namely an outlet to the Mediterranean “warm sea”. The plan was not so absurd as it sounds. As already mentioned, thanks to the Russian protection that the two Romanian Principalities enjoyed, Ottoman troops were not entitled to enter the Romanian Principalities unless with the Czar's consent.¹⁶ Moldavia and Wallachia, moreover, were ruled by Greek/Grecized princes, and the government apparatus in both countries was staffed with Greeks. On the other hand, the Serbs were in “revolutionary commotion” from 1804 onwards¹⁷, and the Bulgarians, Orthodox people akin to the Russians,¹⁸ appeared ready to revolt.¹⁹ Last but not least: The crews of the Ottoman fleet, at anchor in the Straits, were trained and practically supervised by Greeks, chiefly natives of Hydra, the “nautical island” par excellence.²⁰ However, a slight difference between the Czar and Capo d'Istria did exist: The former cared more about the Balkan

⁷ Theophilus C. Prousis, *Lord Strangford at the Sublime Porte (1821): The Eastern Crisis*, vol. I (Istanbul: The Isis Press, 2010), Strangford to Castlereagh, Constantinople, March 24, 1821, p. 52.

⁸ Ioānnēs Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs*, vol. I, p. 33.

⁹ *Briefe eines Augenzeugen des griechischen Revolution vom Jahre 1821. Nebst einer Denkschrift des Fürsten Georg Cantacuzeno über die Begebenheiten in der Moldau und Walachey in den Jahren 1820 und 1821*. Edited by Vasilēs Panagiōtopoulos. Translated into Greek by Christos M. Oikonomou (Athens: National Hellenic Research Foundation & “Asinē”, 2015), epistle VI, p. 192, and “Memorandum”, p. 261.

¹⁰ K. Paparrēgopoulos, *Historia tou Hellēnikou Ethnous* (= A History of the Greek Nation), vol. XV (Athens: Galaxias, 1971), p. 17.

¹¹ *Ibid.*, p. 19.

¹² K. Paparrēgopoulos, *Epitomos Historia...*, p. 600.

¹³ I. Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs*, vol. I, p. 32.

¹⁴ *Archeio Emmanouēl Xanthou*, vol. III, doc. no. 99, p. 158.

¹⁵ *Briefe eines Augenzeugen des griechischen Revolution vom Jahre 1821...*, Epistle VI, pp. 91-92.

¹⁶ A. Despotopoulos, “Hē Epanastasē stē Moldovlachia”, p. 20; N. Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines* (Jassy: “Neamul Românesc”, 1917), pp. 183, 192, 198-199.

¹⁷ *Français et Ottomans en Illyrie et dans l'Adriatique au temps de Napoléon. Inventaire des papiers du général Donzelot (1763-1843) établi par Anne Mézin* (Istanbul: Les éditions Isis), pp. 71, 77, 170, 220, 509.

¹⁸ Cf. *ibid.*, pp. 166, 168, 173, 177.

¹⁹ *Briefe eines Augenzeugen des griechischen Revolution vom Jahre 1821...*, epistle VII, p. 199.

²⁰ Vas. VI. Sphyroēras, *Ta hellēnika plērōmata tou tourkikou stolou* (= The Greek Crews of the Turkish Fleet), Athens, 1968, p. 60ff.

Christians in general, whilst the latter sympathized mainly with the Greeks. But in the first stages of the planned insurrection, such a discrepancy of views was meaningless.

Therefore, Ypsilantis entered Moldavia in his capacity of a Russian general, and (seemingly) loyal to his sovereign, he tried to stir up the indigenous population. The very day after he crossed the Prut, he proclaimed the “Nation of the Moldavian Land”, written in Romanian and with the Cyrillic alphabet that was in use by the natives of the two principalities.²¹ And when a couple of days later he entered the Wallachian territory, he emitted one more, written in Greek and Romanian, now addressed to the “Dacians”, i.e., Romanians proper.²² The crux point was that, whilst in the Greek text of the proclamations, the Wallachians were called Dacians, after the ancient inhabitants of today’s Romania, in the Romanian text they were named precisely “Romanians”, this last term written with the Greek letter omega. It was one of the first times that the people of that land were called as such. Consequently, Ypsilantis was aiming at the national awakening of the native population. He reminded, therefore, the Greek-speaking (and more or less Grecized) ones, who constituted the ruling class, of the “glorious past” of their race that had defied so long the Empire of ancient Rome. And, at the same time, the native Orthodox peasants were reminded of the “splendid Christian Roman Empire” of the Middle Ages, i.e. the Byzantine one, to some extent revived in the Romanian Principalities thanks to the Phanariots’ rule,²³ but to which Russia was the legitimate and actual heir.

It was a masterly approach to the Romanians’ psyche. Let us stress once again that, in point of fact, in Moldavia and Wallachia, both the higher and the lower social strata were fond of their “Roman past”. The former, because the Dacians were eventually Romanized, that is to say, assimilated by their Roman conquerors.²⁴ And the socially inferior classes, because from medieval times onward, the Orthodox Christians in the Balkans and the Near East, either actual or former or even nominal subjects of the Byzantine Emperors, were as a rule called “Romans”.²⁵ It is noteworthy, moreover, that this appellation still exists in the official appellation of Romania as well as in the unofficial one of Greece (*Rōmeiko*, *Rōmiosynē*, *Rum millet* in Turkish, and so on).

A string of proclamations came next, addressed to the members of *Philiki Hetaireia*, to the Greeks established in Moldavia and Wallachia, and to the Greeks in general.²⁶ Now Enlightenment principles were mingled with the exaltation of the Orthodox Faith and the invocation of the Ancient Greeks’ military virtues. Ideologically speaking, these proclamations constituted a peculiar mixture of progressive ideas, ecclesiastical obscurantism²⁷, and admiration for classical Greece. Yet, Ypsilantis could not act otherwise. Rigas Pheraios was the first to understand that without invoking the -alleged- ancient past of Modern Greeks, it would be impossible to accomplish their insurrection against the “barbarian Turks”. Thus, he rehabilitated the memory of Alexander the Great,²⁸ which had been “sullied” because of Demosthenes’ rivalry with the Macedonians. On the other hand, Montesquieu had already remarked that

²¹ *Monophylla tou Agōna...*, doc. A-2.

²² *Ibid.*, doc. A-9.

²³ See the famous book authored by Nicolae Iorga (1871-1940), *Byzance après Byzance*, first published in 1934.

²⁴ K. W. Treptow (ed.), *A History of Romania*, p. 26; Dan Berindei, “L’idée de Rome chez les Roumains (XVIIIe-1848)”, *Les Roumains en Europe au XIXe siècle. Études et essais historiques* (Bucharest: Editura Academiei Române, 2008), pp.91-98.

²⁵ Dion. A. Zakythēnos, *Hē Vyzantinē Autokratoria, 324-1071* (= *The Byzantine Empire, 324-1071*), Athens, 1969, pp. 12-14.

²⁶ *Monophylla tou Agōna...*, docs. A-3, A-4, A-5.

²⁷ Cf. Montesquieu, *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence* (Paris: Garnier-Flammarion, 1968), p. 171ff.

²⁸ D. P. Paschalēs, entry “Rēgas Pheraios” (= Rigas Pheraios), *Megalē Hellēnikē Enkyklopaideia* (= *The Great Greek Encyclopedia*), vol. XXI (Athens: “Pyrros”, 1933), p. 126A.

*La source... de tous les malheurs des Grecs, c'est qu'ils ne connurent jamais la nature et les bornes de la puissance ecclésiastique et de la séculière.*²⁹ (= The source of all the calamities brought over the Greeks consists in their never having been able to know the nature and bounds of ecclesiastical power and of secular power.)

And further,

*... il n'y a jamais eu de nation qui ait porté une haine si violente aux hérétiques que les Grecs.*³⁰ (= There has never existed a nation that took a more violent dislike to heretics than the Greeks.)

As a matter of fact, the monks, from medieval times onward, were all-powerful within the Orthodox Church.³¹ The Patriarch of Constantinople always emanated from their ranks, and, as a rule, they abhorred the Roman Catholics.³² The monks, nevertheless, numbered among the pillars of Ottoman rule in Greece and, in general, in the Balkans.³³ The Patriarch was a high dignitary of the Porte and, needless to say, supported Ottoman rule.³⁴ The corollary of all that was that without treating the Orthodox clergy and its flock tactfully, the insurrection against the Ottoman rule would be impossible.

However, something went wrong. As early as 1st March, the *Reis Efendi*, i.e., the Foreign Minister of the Sublime Porte, came to know about the insurrection in the Romanian Principalities.³⁵ And, paradoxical as it may appear, the Russian Envoy in Constantinople, Baron Grigory Alexandrovich Stroganov, hastened to pass the information to the Ottoman dignitary.³⁶ At the same time, the Russian consul-general in Wallachia. "... advised the subjects and protégés of Russia, to lose no time in taking their departure."³⁷

A couple of days later, on 16th March, Baron Stroganov was summoned "to a conference at the Porte". And it was then and there that the Russian diplomat "pressingly invited" or "rather demanded" that the Porte should immediately send "strong reinforcements of troops" to the disturbed provinces".³⁸ What is more, in mid-March, the Czar, in Laibach (today Ljubljana) by then, constrained Capo d'Istria to address an epistle to Ypsilantis, in which it was announced to the latter that the Emperor repudiated the insurrection and crossed his name off the list of Russian

²⁹ Montesquieu, *Considérations...*, p. 178.

³⁰ *Ibid.*, p. 166

³¹ *Ibid.*, p. 174; cf. K. Paparrēgopoulos, *Epitomos Historia...*, pp. 161-162; Steven Runciman, *The Great Church in Captivity*. Translated to Greek by N. Paparrodou, vol. I (Athens: "Bergadēs", 1979), pp. 161-162.

³² K. Paparrēgopoulos, *Epitomos Historia...*, p. 382; Michael Ch. Ghitakos, *Monē Hagnountos* (= The Hagnountos Monastery), Athens, 1972, p. 27.

³³ K. Paparrēgopoulos, *Epitomos Historia...*, pp. 473-474; George Finlay, *The History of Greece under Turkish and Venetian Domination*. Translated into Greek by Miltos Garidēs. Edited by Tasos Vournas (Athens: Tolidēs, n.d.), pp. 176, 194, 260.

³⁴ K. Paparrēgopoulos, *Historia tou Hellēnikou Ethnous*, book XIV (Athens: "Galaxias", 1971), pp. 55-58; S. Runciman, *The Great Church in Captivity*, vol. II (Athens: "Bergadēs", 1979), p. 343ff. Cf. Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I (Cambridge University Press, 1976), p. 152; Neoklēs Sarrēs, *Osmanikē Pragmatikotēta* (= Ottoman Reality), vol. I (Athens: "Arsenidis & Co.", n.d.), p. 272.

³⁵ A. Despotopoulos, "Hē Epanastasē stē Moldovlachia", p. 31; I.K. Mazarakēs-Ainian, *Monophylla tou Agōna*, "Eisagōgē" (=Introduction), p. 11.

³⁶ I.K. Mazarakēs-Ainian, *Monophylla tou Agōna*, "Eisagōgē" (=Introduction), p. 11.

³⁷ Th. C. Prousis, *Lord Strangford at the Sublime Porte...*, Strangford to Castlereagh, Constantinople, March 24, 1821, p. 51.

³⁸ *Ibid.*

officers.³⁹ In vain did Capo d'Istria try to excuse Ypsilantis: Alexander I was adamant.⁴⁰ Most likely, he was influenced in this respect by Metternich, but he was already well disposed to adopt the latter's suggestions. And the last stroke occurred on Sunday, 23rd March. The Patriarch of Constantinople, Gregory V, being pressured by the Porte and, further motivated by the Russians' stance, officially excommunicated Ypsilantis and his followers.⁴¹ And last but not least, the Romanians did rise up, but under the leadership of Tudor Vladimirescu, a Wallachian chieftain of the Pandurs, i.e. the local peasant militia, who had already been decorated by the Russians for "his bravery and skill".⁴² However, the purpose of Vladimirescu was somewhat different from that of Ypsilantis. Unlike the latter, who was launching a primarily nationalist Greek revolution, the former called for the "ousting of the evil ones" who ruined the country, namely the Phanariots in particular and the Greeks in general.⁴³ If truth be told, the natives of the Romanian Lands: "... [étaient] avilis et accoutumés à trembler sous un prince grec. (= [Were] degraded and were used to trembling under a Greek prince."⁴⁴

Vladimirescu affirmed, therefore, loyalty to the Porte and assured the Ottomans that the social reforms he was aiming at were supportive of the continued suzerainty of the *Padishah*.⁴⁵ However, his reassuring declarations did not prevent the Czar from denouncing him as "an obscure adventurer" and revoking his Russian decoration.⁴⁶ The Russian Emperor thus got the opportunity to invite once more the Porte to take the "most appropriate measures to reestablish calm in the Principalities".⁴⁷ And as a pledge of his good faith towards the Porte, he prohibited the Russian troops that he himself had mobilized from crossing the Prut River.⁴⁸

What followed was easy to foresee. The imperial repudiations as well the patriarchal excommunication negatively affected the revolutionaries' morale.⁴⁹ And when the Ottoman troops, numbering 30,000-strong, invaded Wallachia in mid-May, resistance was easily put down. Ypsilantis, on the other hand, captured Vladimirescu and put him to death on the night of the 8th to the 9th of June. Yet his elite military unit, the *Hieros Lochos* (Sacred Battalion), was massacred by the Turks at Drăgășani on 19th June. A couple of days later, Ypsilantis fled to Austrian territory, where he sought asylum under the pseudonym of "Alexander Comnenus".⁵⁰ The remnants of his army held out against the Ottoman troops no later than early October of the same year...⁵¹

What had happened? How can the brusque, nay, violent, volte-face of Emperor Alexander be explained? His stance admits of two equally plausible interpretations, namely: A. Ypsilantis was after establishing a new kingdom that would embrace not only Greece and Constantinople,

³⁹ I. Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs*, vol. II (Athens: G. Karyophyllēs, 1859), pp. 127, 334-337.

⁴⁰ *Archeion Iōannou Kapodistria* (= The Iōannēs Kapodistrias' Archives), vol. VI (Corfu, 1984), a letter of Capo d'Istria to Alexandra Sturdza, Leybach, March 18/30, 1821, p. 163; cf. P. K. Enepekides, *Rhigas-Ypsilanti-Capodistria* (Athens: "Hestia" Collaros, 1965), p. 123.

⁴¹ A. Despotopoulos, "Hē Epanastasē stē Moldovlachia", p. 34.

⁴² K. W. Treptow (ed.), *A History of Romania*, p. 233.

⁴³ Cf. Stanford J. Shaw & Ezel Kural Shaw, *Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), p. 17.

⁴⁴ According to Horace François Sébastiani, French Ambassador in Constantinople from 1806 to 1808. (Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I* [Bucharest: Editura Academiei Române, 2008], p. 186.)

⁴⁵ K. W. Treptow (ed.), *A History of Romania*, p. 234-235.

⁴⁶ *Ibid.*, pp. 235-236.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 236.

⁴⁸ K. Paparrēgopoulos, *Historia tou Hellēnikou Ethnous*, book XV, p. 25.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 22.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 26; G. F. Herzberg, *Neue Geschichte Griechenlands*... p. 37.

⁵¹ G. F. Herzberg, *Neue Geschichte Griechenlands*... p. 45.

of course, but Moldavia and Wallachia as well, with himself as sovereign.⁵² B. Ypsilantis was in contact with the “Decembrists,” i.e. the Russian plotters who were attempting to occasion a conflict between Russia and the Ottoman Porte to succeed in subverting the Russian monarchy.

Arguments in favour of the first assumption are: the vainglory of Ypsilantis⁵³, as well as his bitter strife with Vladimirescu. As a matter of fact, Ypsilantis entered the Romanian Lands pompously and was received by Benjamin, the Orthodox Metropolitan of Moldavia, with royal honours.⁵⁴ Furthermore, at the initial stages of the campaign, he was more interested in organizing theatre companies and distributing dignities and offices than in getting his troops ready for battle.⁵⁵ The point is that Vladimirescu, too, regarded himself as the future prince of Wallachia,⁵⁶ and as a result, the clash between the two excessively ambitious leaders grew unavoidable as well as detrimental to their allegedly common cause. And last but not least, the rehabilitation of Alexander’s name, achieved by *Rhigas*. In Orthodox Christendom, the name day is far more important than the birthday. The Czar was named Alexander, and his patron Saint was Alexander Nevsky (1221-1264), the Grand Prince of Kiev who had been canonized in 1547 thanks to his military victory over the German invaders at the 1242 Battle of the Ice. He still today is regarded as the Liberator of the Russian Lands (along with Dmitry Donskoy, who defeated the Tatars on the Don river in 1380 and was canonized as well). Consequently, after Emperor Alexander I defeated the French, he pretended that he was Russia's Alexander the Great.⁵⁷ Ypsilantis, nonetheless, was an Alexander, too. Why could he not become another “Alexander the Great”, a “genuine” one this time? After all, and unlike the Czar, Ypsilantis was a Greek. What a glory for him if he could enter triumphantly in Constantinople! Psychological subtleties, not easy to grasp today, but always important...

As for the second supposition, there is a lot of indicative evidence:

1. As soon as Ypsilantis became the “General Delegate of the Authority” within the *Philiki Hetaireia*, he brought about a significant change. He put its structure on a par with that of the Russian “Decembrists”. The latter had three membership ranks,⁵⁸ while the *Hetaireia* four in theory and practice seven.⁵⁹ Ypsilantis abolished the ranks of *Hetaireia* except two, added a new one (reserved exclusively to the military). So the Greek Friends' Society hierarchy grew similar to the Russian conspirators' one.⁶⁰

2. He had friends among the “Decembrists”, who helped him to prepare his campaign in the Romanian Principalities;⁶¹ major-general Mikhail Fyodorovich Orlov was one of them.⁶² Such sympathy should not provoke surprise. The “Decembrists” had compassion for the “stateless and

⁵² See mainly N. Iorga, *Byzance après Byzance*, p. 250.

⁵³ K. Paparrēgopoulos, *Historia tou Hellēnikou Ethnous*, book XIV, pp. 16-17.

⁵⁴ A. Despotopoulos, “Hē Epanastāsē stē Moldovlachia”, p. 25; Metropolitan Benjamin, in his real name Veniamin Costache, was descended from an aristocratic Moldavian family. (A. Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I*, p. 55.)

⁵⁵ K. Paparrēgopoulos, *Historia tou Hellēnikou Ethnous*, book XIV, pp. 21-22.

⁵⁶ K. W. Treptow (ed.), *A History of Romania*, p. 236.

⁵⁷ See, for instance, Henri Troyat, *Les compagnons du coquelicot* (Paris: Flammarion, 1959), p. 236.

⁵⁸ Mitrofan Viktorovich Dovnar-Zapolsky, *Taïnoe obshchestvo Dekabristov* (=The Secret Society of Decembrists), Moscow: I. D. Sytin, 1906, p. 11.

⁵⁹ *Archeio Emmanouēl Xanthou* (= The Archive of Emmanuel Xanthos), vol. I (Athens: Historical and Ethnological Society of Greece, 1997), pp. xi-xii; G. L. Arsh, *Taïnoe obshchestvo Filiki Eteriya* (= The Secret Society “Philiki Hetareia”). Translated into Greek by Serapheim Papadēmētriou (Athens: “To Laïko Vivlio”, 1966), pp. 63-64.

⁶⁰ I. Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs*, vol. I, pp. 36-37.

⁶¹ G. L. Arsh, *Taïnoe obshchestvo* ..., p. 97.

⁶² George F. Jewsbury, “The Greek Question. The View from Odessa”, *Cahiers du monde russe* (Paris), vol. 40, no. 4 (1999), p. 753; Evrydiki Sifneos, *Imperial Odessa: Peoples, Spaces, Identities* (Leiden: Brill, 2017), p. 90. As for M. F. Orlov see Andrei Anikin, *Russian Thinkers, Essays on Socio-Economic Thought in the 18th and 19th Centuries* (Moscow: “Progress Publishers”, 1988), pp. 33, 89, 91, 96, and 104ff., *passim*.

oppressed nations”, namely the Greeks and the Jews, and accordingly wished to be conducive to their liberation.⁶³ What is more, the time looked ripe for revolutionary action. The 1820 rebellion in Spain constituted a strong stimulus for insurrection in Russia and the Balkans.⁶⁴

3. The flag Ypsilantis hoisted no later than he entered Moldavia was black-white-red. The black reminded the revolutionaries' slogan “Freedom or Death”; the white was a sign of the Justice of Greeks' struggle against the Ottomans. The red stood for the Greek Nation's to-be-recovered sovereignty.⁶⁵ Moreover, the flag had on one side the Phoenix, i.e. the Greek mythical, majestic bird that “cyclically regenerates from its ashes”, and on the other the Greeks' isosceles cross. It goes without saying, the latter implied the Christian Orthodoxy (in opposition to Roman Papacy, equally hateful to both Greeks and Russians); and the Phoenix indicated the masonic lodge established in Russia, that was named after the mythical bird and under the veil of which were run the “official” headquarters of *Philiki Hetaireia*.⁶⁶

All right so far. Yet, there was something peculiar. The colours of Ypsilantis' insurrection were identical to those of the North German Confederation, established in 1866 thanks to Prussian Minister-President Otto von Bismarck.⁶⁷ As already mentioned, although despotically ruled, Prussia was a country in which several principles of the Enlightenment were put into effect. What is more, in the eyes of the *lato sensu* Illuminati the unification of the German states, big or small, into a confederation would be the model of the European New Order being prepared;⁶⁸ the Swiss Confederation, happily reorganized on the Czar's initiative and through the action of Capo d'Istria, was regarded as a “good omen”.⁶⁹ However, the Foreign Minister of the Austrian Empire, Prince Klemens von Metternich, was apprehensive of Germany's unification in the framework of the dreamed confederation.⁷⁰ For Austria, a state heir to the Holy Roman Empire would forever lose her primacy within the German world. And his concern increased because of Bavaria's Royal House of Wittelsbach, who, despite the fervent Roman Catholicism of their subjects being in flagrant opposition to the North German Protestantism, was not damaging to Germany's confederative unification.⁷¹ And further, the Bavarian Kings took as a model the Prussian Monarchy; in other words, though retaining their authoritarian rule, they reformed their country in concert with principles of Enlightenment.

All that was going to impact Europe in general seriously and Greece in particular. After all, the future King of Greece would be a Wittelsbach...

4. Ypsilantis was dressed in a black uniform and carried a “Skull and Bones” badge; and likewise did his elite military unit, the “Sacred Battalion”. The latter was formed by young Greeks, former students mainly at German and Russian universities,⁷² resolved to “win or die”. Paradoxical as it may appear, the Skull and Bones crest were most likely taken from the Prussian “Hussars of Death”. Let us repeat once more that Prussia was by no means regarded as a

⁶³ M. V. Dovnar-Zapolsky, *Taĭnoe obshchestvo Dekabristov*, p. 78.

⁶⁴ Ch. Seignobos, *Histoire politique de l'Europe contemporaine. Évolution des partis et des formes politiques, 1814-1896* (Paris: Armand Colin, 1903), pp.273-275

⁶⁵ *Sēmaies Eleutherias* (= Flags of Freedom), Athens: Historical and Ethnological Society of Greece, 2014, p. 10.

⁶⁶ Notis Botzaris, *Visions balkaniques dans la préparation de la Révolution grecque (1789-1821)*, (Geneva: Librairie E. Droz, 1962), p. 75.

⁶⁷ https://fr.wikipedia.org/wiki/Conf%C3%A9d%C3%A9ration_de_l%27Allemagne_du_Nord (retrieved on November 27, 2021).

⁶⁸ *Archeion Ioannou Kapodistria*, vol. VI, “Apperçu des idées de l'empereur sur les affaires de l'Allemagne”, p.69.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 67.

⁷⁰ *Mémoires, documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich, publiés par son fils, le prince Richard de Metternich*, tome V (Paris: E. Plon, 1882), Metternich to Count Antoine Apponyi, Austrian ambassador to France, Vienna, June 6, 1832, p. 286.

⁷¹ *Ibid.*, Metternich to Baron Gise, Bavaria's Foreign Minister, p.347.

⁷² P. K. Enepekides, *Rhigas-Ypsilanti-Capodistria* (Athens: “Hestia” Collaros, 1965), p. 273ff.

“reactionary Kingdom” by then. After all, the Masonic lodges were particularly active there and, as a rule, teamed up with the Illuminati. The famous *Euergeten* (from the Greek word meaning “benefactor”) constitutes a typical case.⁷³

And now, let us go back to the question: Why did Alexander I repudiate Alexander Ypsilantis? Because of the latter’s imperial ambitions? Because of Ypsilantis’ subversive affiliations? The more logical answer would be: because of both these. In that same year (1821), the Czar was gradually given enough information about the Russian secret societies, their branches, and their leaders’ profile.⁷⁴ Yet, he remained apparently cool. For he was not in a measure to break up his victorious army. That was now the pride and glory of Russia’s imperial Crown. However, he began distrusting his army, nobility, and even people.⁷⁵ That is why he welcomed the approaches of Prince von Metternich and listened sympathetically to his “advice” and suggestions.⁷⁶

* * *

No sooner did A. Ypsilantis enter the Austrian Empire’s territory than he asked for a passport to reach Hamburg and eventually the U.S.A.⁷⁷ Why America? Did he have connections in the United States? Did he consider himself able to create relationships, once in “Washington’s liberated land”? A clear answer has not been provided so far; still, the first supposition seems plausible. The Illuminati had already established important intellectual strongholds in the U.S.A.⁷⁸

Be that as it may, a pseudonymous passport was issued for him by the relevant Austrian authority, yet, a bit later, the latter withdrew it brusquely.⁷⁹ Moreover, Ypsilantis was taken in custody into the Castle of Palanok in Munkács (today’s Mukachevo), and jailed therein under deplorable conditions that worsened his already fragile health.⁸⁰ However, the prime mover of his imprisonment was not the Emperor of Austria Francis I but the Czar, who, being in a towering rage, confiscated all the property that the Ypsilantis family had in Russia and left Elisabeth, Alexander’s mother, in extreme poverty.⁸¹ In vain did the jailed revolutionary plead his homonymous Emperor of Russia and the King of Prussia, Frederick William, whom he regarded as his “natural protector”, to be released. It was to no avail that he declared, once set free, to reach not America but Greece.⁸² Of course, he lied,⁸³ and none believed him. He was banished even from Russia, while, at the same time, Greeks who fled their country in struggle against the Porte were promptly given asylum in the Czar’s Empire.⁸⁴ Only the favour to be confined in Theresienstadt (today Terezín), Bohemia, instead of Munkács was granted at last. After the succession of Alexander I by his brother, Nicholas I, Ypsilantis was released. In 1827 and early in 1828, he died miserably in Vienna.⁸⁵

⁷³ Michael Voges, *Aufklärung und Geheimnis* (Tübingen: Max Niemeyer, 1987), p. 111.

⁷⁴ M. V. Dovnar-Zapolsky, *Taínoe obshchestvo Dekabristov*, p. 77; cf. Patrick O’ Meara, *The Decembrist Pavel Pestel. Russia’s First Republican* (London: Palgrave Macmillan, 2003), p. 23.

⁷⁵ Henry A. Kissinger, *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822* (Boston: Houghton Mifflin, 1957), p. 281.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 288; P. K. Enepekides, *Rhigas-Ypsilanti-Capodistria*, pp. 127-131.

⁷⁷ I. Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs*, vol. II, p. 189.

⁷⁸ Antony C. Sutton, *America’s Secret Establishment. An Introduction to the Order of Skull & Bones* (Billings, Montana: Liberty House Press, 1986), p. 80.

⁷⁹ I. Philēmōn, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs*, vol. II, pp. 189- 191.

⁸⁰ *Ibid.*, pp. 191-193, 213-214.

⁸¹ *Ibid.*, pp. 214-217.

⁸² *Ibid.*, pp. 216-217.

⁸³ *Ibid.*, p. 217.

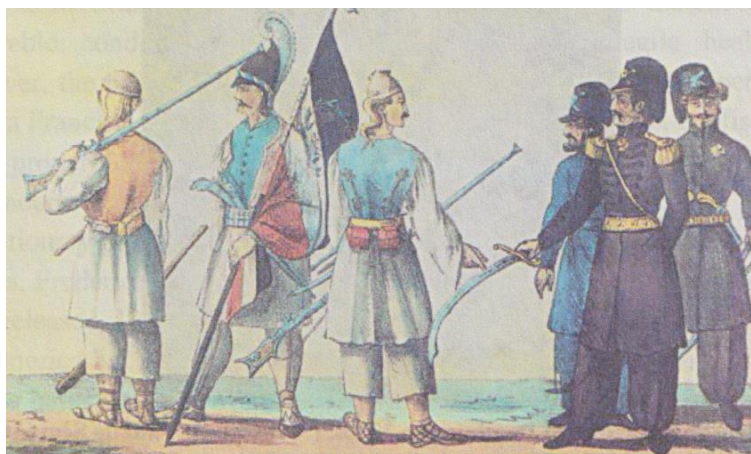
⁸⁴ *Ibid.*, p. 213; Helenē E. Koukkou, *Iōannēs Kapodistrias. Ho anthrōpos, ho diplōmatēs, 1800-1828* (= Ioannis Kapodistrias. The Man, the Diplomat, 1800-1828), Athens: “Hestia” Collaros, 1978, p. 131.

⁸⁵ P. K. Enepekides, *Rhigas-Ypsilanti-Capodistria*, pp. 134-150.

* * *

As soon as the War of Independence was triggered off in Southern Greece, Demetrios Ypsilantis, Alexander's younger brother and a Russian army officer, reached the Peloponnese. He arrived in the capacity of being his brother's deputy. Then, he considered himself the military and political leader of the risen up Morea and Mainland Greece. Accordingly, he formed a new black-dressed "Sacred Battalion" with the Skull and Bones badge, of course. Simultaneously, he hoisted the black-white-red Phoenix flag of *Philiki Hetaireia* and persuaded the commander-in-chief of the Greek army in the Peloponnese, Theodoros Kolokotronis, to raise it as well.⁸⁶ Suddenly, there was a thunderbolt out of the blue. Alexandros Mavrokordatos, President of the Executive Branch of Greece's Provisional Administration, issued a decree on 15th March, 1822, by which the blue and white flag was substituted for the black-white-red *Hetaireia*'s one.

Furthermore, everyone who insisted on hoisting the latter was declared an outlaw.⁸⁷ Demetrios Ypsilantis persisted in hoisting his brother's flag but did it all on his own. He died in Nauplion, capital of independent Greece, in 1832, not without having won the last battle of the Greek Revolution against the Ottomans in 1829, at Petra, Boeotia.

Black-dressed officers of Demetrios Ypsilantis' Sacred Battalion, with the emblem of Skull & Bones on their hat. On the left, Theodoros Kolokotronis wearing the uniform of major of a British military corps and holding the Phoenix three-coloured flag. (Source: *Sēmaies Eleutherias...*)

During the first half of the 1820s, a city in Michigan, U.S.A., was named Ypsilanti.⁸⁸ Was it after Demetrios, or after Alexander who imprisoned, lamented his fate, or after both? According to the official history, the name-giver was Demetrios, and, so far, there is no reason to raise any objection.

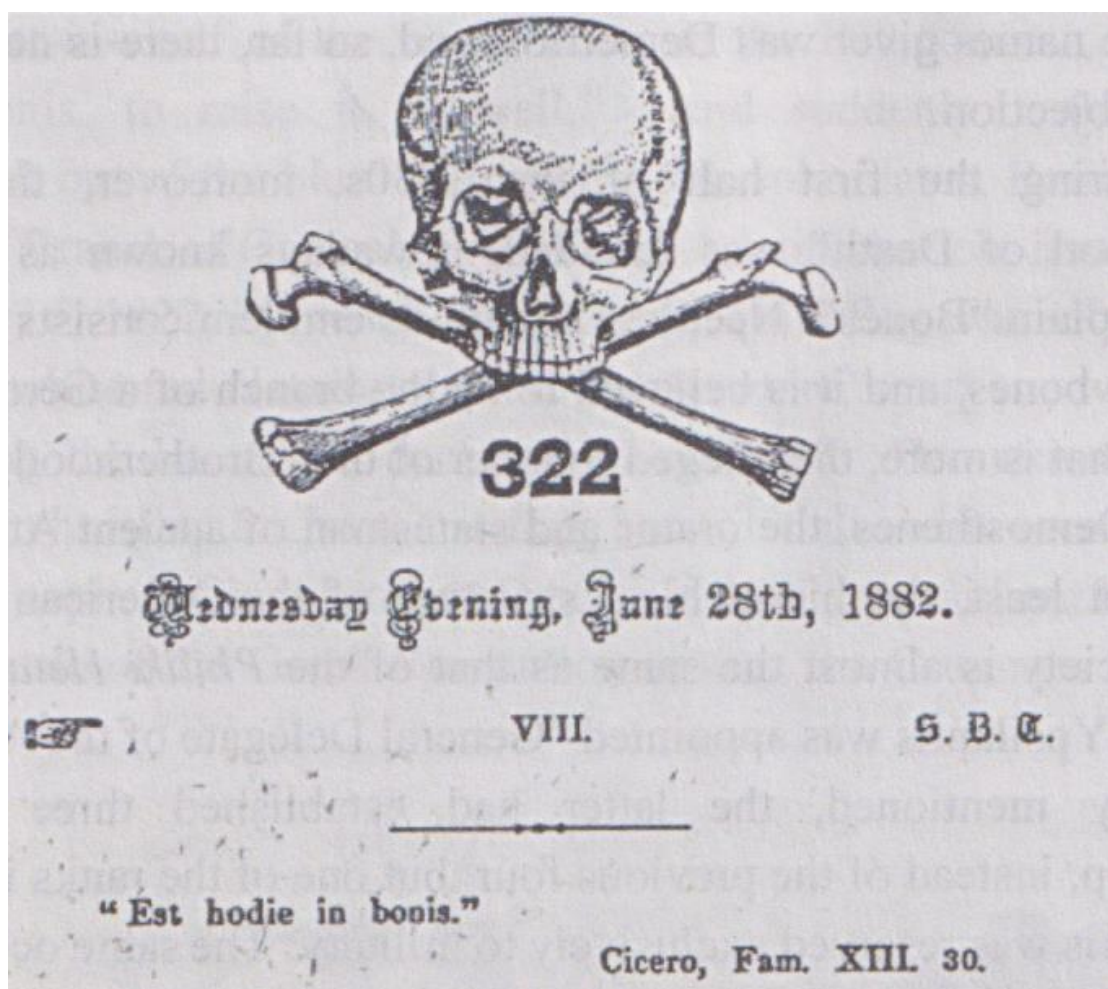
During the first half of the 1830s, moreover, the famous "Brotherhood of Death" was founded, nowadays known as "Skull & Bones" or plain "Bones". Needless to say, its emblem

⁸⁶ Nikolaos K. Kasomoulēs, *Enthymēmata stratiōtika tēs Epanastaseōs tōn Hellēnōn, 1821-1833* (= War Memoirs. The Greek Revolution, 1821-1833). Edited by Giannēs Vlachogiannēs (Athens: Bankeion Foundation, 1940), p. 159.

⁸⁷ The decree in *Sēmaies Eleutherias*, p. xlv.

⁸⁸ Manos D. Vatalas, entry "Hypsilantē" (Ypsilanti), *Megalē Hellēnikē Enkyklopaideia*, vol. XXIII (Athens: "Pyrros", 1933), p. 761A;

consists exactly of a skull and bones, and it is believed to be the branch of German secret society. What is more, the alleged founder of the “Brotherhood of Death” had been Demosthenes, the orator and statesman of ancient Athens. And last but not least, the hierarchical structure of the American “Skull & Bones” society is almost the same as that of the *Philiki Hetareia* after Alexander Ypsilantis was appointed “General Delegate of the Authority”. As already mentioned, the latter had established three ranks of membership instead of the previous four, but one of the ranks introduced by Ypsilantis was reserved exclusively to the military. The same occurs in the American “Bones”. Only two ranks exist, obviously because there is no need for the military any longer.⁸⁹ To enlarge upon the American Brotherhood would be beyond the scope of the present essay, of course.

The “Brotherhood of Death”, alias “Skull & Bones”. *Est hodie in bonis* (= It is for today in the bones): A nineteenth-century announcement of a weekly meeting. The number 322 is the year of Demosthenes' death. (Source: Antony C. Sutton: *America's Secret Establishment...*)

⁸⁹ See the monograph authored by Antony C. Sutton, *America's Secret Establishment. An Introduction to the Order of Skull & Bones* (Billings, Montana: “Liberty House Press”, 1986), pp. 6, 200-201.

A sculpture of Alexander Ypsilantis made in the latter half of the nineteenth century. The Skull and Bones are clearly visible.

Sources and Bibliography

SOURCES

Published Documents

- Archeio Emmanouēl Xanthou* (= The Emmanuel Xanthos' Archive), vols. I-III, Athens: Historical and Ethnological Society of Greece, 1997-2002.
- Archeion Iōannou Kapodistria* (= The Iōannēs Kapodistrias' Archive). Edited by Kōnstantinos Daphnēs, vols. I-IX, Corfu, 1976-1983.
- Français et Ottomans en Illyrie et dans l'Adriatique au temps de Napoléon. Inventaire des papiers du général Donzelot (1764-1843) établi par Anne Mézin*, Istanbul: Les Éditions Isis, 2009.
- Mémoires, documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich, publiés par son fils, le prince Richard de Metternich*, tomes I-VIII, Paris: E. Plon, 1880-1883.
- Monophylla tou Agōna, 1821-1827* (= One-leaf Documents of the [Greek] Struggle [for Independence]), Athens: Historical and Ethnological Society of Greece, 2012.
- Prousis, Theophilus C., *Lord Strangford at the Sublime Porte (1821): The Eastern Crisis*, vols. I-III, Istanbul: The Isis Press, 2010.

I. Epistles and Memoirs

- Briefe eines Augenzeugen des griechischen Revolution vom Jahre 1821. Nebst einer Denkschrift des Fürsten Georg Cantacuzeno über die Begebenheiten in der Moldau und Walachey in den Jahren 1820 und 1821*. Edited by Vasilēs Panagiōtopoulos. Translated into Greek by Christos M. Oikonomou (Athens: National Hellenic Research Foundation & "Asinē", 2015).
- Kasomoulēs, Nikolaos K., *Enthymēmata stratiōtika tēs Epanastaseōs tōn Hellēnōn, 1821-1833* (= War Memoirs. The Greek Revolution, 1821-1833). Edited by Giannēs Vlachogiannēs, Athens, 1940.
- Philēmōn, Iōannēs, *Dokimion historikon peri tēs Hellēnikēs Epanastaseōs* (= A Historical Essay on the Greek Revolution), vols. I-III, Athens: P. outsas & A. Ktenas, 1859-1860.
- _____, *Dokimion historikon peri tēs Philikēs Hetaireias* (= A Historical Essay on the Philiki Hetaireia), Nauplion: Th. Kontaxēs & N. Loulakēs, 1834.

II. Essays

- Anikin, Andrei, *Russian Thinkers, Essays on Socio-Economic Thought in the 18th and 19th Centuries*, Moscow: "Progress Publishers", 1988.
- Berindei, Dan, *Les Roumains en Europe au XIXe siècle. Études et essais historiques*, Bucharest: Editura Academiei Române, 2008.
- Montesquieu, *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*, Paris: Garnier-Flammarion, 1968.

III. Other Sources

- Dovnar-Zapolsky, Mitrofan Viktorovich, *Taĭnoe obshchestvo Dekabristov* (=The Secret Society of Decembrists), Moscow: I. D. Sytin, 1906.
- Petsiavas, D. N., *Hellēnikē Nomarchia* (= The Greek Nomocracy), Volos: Lianaridēs, 2018.
- Sutton, Antony C., *America's Secret Establishment. An Introduction to the Order of Skull & Bones*, Billings, Montana: Liberty House Press, 1986.

A. BIBLIOGRAPHY

I. General Histories

- Finlay, George, *The History of Greece under Turkish and Venetian Domination*. Translated into Greek by Miltos Garidēs. Edited by Tasos Vournas (Athens: Tolidēs, n.d.)
- Herzberg, Gustav Friedrich, *Neue Geschichte Griechenlands von der Erhebung der Neugriechischen gegen die Pforte bis zum Berliner Frieden*, Gotha: Friedrich Andreas Berthes, 1879.
- Iorga, Nicolae, *Byzance après Byzance*, Bucharest: Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen, 1971. (First published in 1934.)
- _____, *Histoire des relations russo-roumaines*, Jassy: "Neamul Romănesc", 1917.
- Paparrēgopoulos, Kōnstantinos, *Epitomos Historia tou Hellēnikou Ethnous* (= A Succinct History of the Greek Nation). Edited by Man. Prōtopsaltēs and Mich. G. Petridēs, Athens: "Dēmētrios Dēmētrakos", 1952.
- _____, *Historia tou Hellēnikou Ethnous* (= A History of the Greek Nation), vols. I- XV, Athens: Galaxias, 1969-1971. (First published in 1860-1874.)
- Sarrēs, Neoklēs *Osmanikē Pragmatikotēta* (= The Ottoman Reality), vols. I-II, Athens: Arsenidis, n.d.
- Seignobos, Ch,m *Histoire politique de l'Europe contemporaine. Évolution des partis et des formes politiques, 1814-1896*, Paris: Armand Colin, 1903.
- Shaw, Stanford J. & Shaw, Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vols. I-II, Cambridge University Press, 1976-1977.
- Treptow, Kurt W. (ed.), *A History of Romania*, Iași: The Center for Romanian Studies & The Romanian Cultural Foundation, 1996.
- Zakythēnos, Dion. A., *Hē Vyzantinē Autokratoria, 324-1071* (= The Byzantine Empire, 324-1071), Athens, 1969.

II. Biographies

- Enepekides, P.K. *Rhigas-Ypsilanti-Capodistria* (Athens: "Hestia" Collaros, 1965.
- Koukkou, Helenē E., *Iōannēs Kapodistrias. Ho anthrōpos, ho diplōmatēs, 1800-1828* (= Ioannis Kapodistrias. The Man, the Diplomat, 1800-1828), Athens: "Hestia" Collaros, 1978.
- O'Meara, Patrick, *The Decembrist Pavel Pestel. Russia's First Republican*, London: Palgrave Macmillan, 2003.

Paschalēs, D. P., entry “Rēgas Pheraios” (= Rigas Pheraios), *Megalē Hellēnikē Enkyklopaideia* (= The Great Greek Encyclopedia), vol. XXI (Athens: “Pyrso”, 1933), pp. 125B-127B.

III. Monographs

Arsh, G. L., *Taīnoe obshchestvo Filiki Eteriya* (= The Secret Society “Philiki Hetareia”). Translated into Greek by Serapheim Papadēmētriu, Athens: “To Laiko Vivlio”, 1966.

Botzaris, Notis, *Visions balkaniques dans la préparation de la Révolution grecque (1789-1821)*, Geneva: Librairie E. Droz, 1962.

Despotopoulos, Alex., “Hē Epanastasē stē Moldovlachia” (= The Revolution in Moldavia and Wallachia) in *Historia tou Hellēnikou Ethnous* (= A History of the Greek Nation), vol. XII (Athens: “Ekdotike Athenon”, 1975), pp. 20-69.

Goșu, Armand, *Între Napoleon și Alexandru I*, Bucharest: Editura Academiei Române, 2008.

Kissinger, Henry A., *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822* (Boston: Houghton Mifflin, 1957).

Sifneos, Evrydiki, *Imperial Odessa: Peoples, Spaces, Identities*, Leiden: Brill, 2017.

Sphyroēras, Vas. Vl., *Ta hellēnika plērōmata tou tourkikou stolou* (= The Greek Crews of the Turkish Fleet), Athens, 1968.

Vatalas, Manos D., entry “Hypsilantē” (Ypsilanti), *Megalē Hellēnikē Enkyklopaideia*, vol. XXIII (Athens: “Pyrso”, 1933), p. 761A.

Voges, Michael, *Aufklärung und Geheimnis*, Tübingen: Max Niemeyer, 1987.

IV. Literary Fiction

Troyat, Henri, *Les compagnons du coquelicot*, Paris: Flammarion, 1959.

TUNCELİ'DE DAĞ KEÇİSİ/GEYİK KUTSALLIĞI VE TARİHSEL DERİNLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*An Evaluation on The Sacredity of The Mountain Goat/Deer and its
Historical Depth in Tunceli*

Onur Köse

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
e-mail: onurkose62@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7593-1799

Near East Historical Review

11/4, October / Ekim 2021
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi

Received Date - Geliş Tarihi : 08.09.2021

Accepted Date - Kabul Tarihi : 05.10.2021

Pages - Sayfa : 35 - 48

doi : <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.54962>

Citation - Atıf : Onur Köse, "Tunceli'de Dağ Keçisi/Geyik Kutsallığı ve Tarihsel Derinliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Near East Historical Review*, 11/4, October, 2021, pp. 35 - 48

TUNCELİ'DE DAĞ KEÇİSİ/GEYİK KUTSALLIĞI VE TARİHSEL DERİNLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*An Evaluation on The Sacredity of The Mountain Goat/Deer and its
Historical Depth in Tunceli*

Onur Köse

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
e-mail: onurkose62@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7593-1799

Öz

Dağ keçileri ve geyikler, Tunceli yöresinde kutsal kabul edilen canlıların başında gelmektedirler. Sarp dağlarda yaşayan bu canlılar tarihin derinliklerinden itibaren asırlardır halk kültüründe ve inancında yer etmiştir. Geçmiş çağlarda kutsal alemle ve kutsal ruhlarla iletişim kurabildiğine inanılan bu canlılar, tanrısal varlıklar olarak kabul görmüştü. İnaçsal ritüellerin ve ritüel araçlarının birebir parçası durumundaydılar. Dağ keçileri ve geyikler kültür ürünlerinin, halı-kilim, mezar taşı, kaya resmi, masal, destan ve inaçsal anlatıların başat kahramanlarındandı. İslamiyet sonrası söz konusu inançlar ve gelenekler bir şekilde yaşamaya devam etmiştir. Dolayısıyla genel anlamda Alevilik içerisinde, özel olarak da çalışma alanımız olan Tunceli yöresindeki dağ keçisi/geyik kültü, kadim inanç ve kültürün yansıması niteliğindedir. Yörede erenlerin evliyaların yoldaşı, inaçsal şahsiyetlerin sürüsü olarak kabul görürler. İsimleri anılırken “mübarek” sıfatı beraberinde kullanılır. Söz konusu canlıların kutsallığını bozacak her türlü davranıştan sakınılmaktadır. Bu çalışma içerisinde, Tunceli’deki dağ keçisi/geyik kültürünün mahiyeti ve tarihsel izlerine yönelik bir inceleme yapılmıştır. Dağ keçisi ve geyik kutsallığının tarihsel izleri ile günümüz Tunceli yöresi halk inanışı arasındaki bağlantıya dair tesbitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, Dağ Keçisi, Geyik, Alevilik.

Abstract

Mountain goats and deer are among the animals considered sacred in the Tunceli region. These creatures living in the steep mountains have taken their place in folk culture and belief for centuries since the depths of history. In ancient times, these creatures, believed to be able to communicate with the holy realm and holy spirits, were accepted as divine beings. They were one-to-one parts of religious rituals and ritual tools. Mountain goats and deer were the main heroes of cultural products, carpets-rugs, tombstones, rock paintings, fairy tales, epics and religious narratives. After Islam, these beliefs and traditions continued to live in some way. Therefore, the mountain goat/deer cult in the Alevism series in general and in Tunceli region, which is our study area in particular, is a reflection of ancient belief and culture. They are accepted as companions of saints and saints in the region, and as a flock of religious figures. The adjective "blessed" is used along with their names. Any behavior that would degrade the sanctity of the living things in question is avoided. In this study, an investigation has been made on the nature and historical traces of the mountain goat/deer cult in Tunceli. The connection between the historical traces of the mountain goat and deer sanctity and the folk belief of today's Tunceli region has been determined.

Keywords: Tunceli, Mountain Goat, Deer, Alevism

Giriş

Tunceli, Doğu Anadolu'da yer alan, Munzur Dağları, Bingöl Dağları, Karasu Irmağı, ve Keban Baraj Gölü ile çevrili doğal hatların çizdiği sınırlar içerisinde kalır. Elazığ, Bingöl ve Erzincan illeriyle komşudur.¹ 7432 km² yüzölçümüne sahip ilin, Tunceli Merkez'le birlikte Mazgirt, Pertek, Çemişgezek, Hozat, Ovacık, Pülümür ve Nazımiye ilçeleri vardır.² Şehrin nüfusu TÜİK Şubat 2020 istatistiklerine göre 84.660 kişidir.³ Tarihsel ismi "Dersim" ola yöre, 1936 senesinde çıkan 2884 sayılı yasa ile Merkezi Hozat'tan Kalan Kasabası'na taşınarak ismi de Tunceli olarak değiştirilmiştir.⁴

Yöre, binlerce yıllık tarihsel derinliğe sahip bir coğrafyadır. Yapılan arkeolojik araştırmalarla, Sümer, Hitit, Asur, Urartu, Persler ve Roma dönemlerine ait izler bulunmuştur. Söz konusu tarihsel derinliği bu uygarlıklardan daha öncesine götürmek de mümkündür. İl genelindeki kayalarda, oyuk ve mağaralarda tarih öncesi insan izlerine rastlanmıştır. Kayalar ve mağaralar gibi doğal yapıların eski insanlarca oyularak işlendiği ve kullanıldığı tespit edilmiştir. Çemişgezek ilçesi sınırları içerisinde kalan, Pulur Höyük'te⁵ 1968-1970 arasında yürütülen kazılarda 13 tabaka saptanmıştır. Bu tabakalar Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı'na kadar inmektedir. Söz konusu arkeolojik çalışmada tespit edilen 13 tabaka da işaret etmektedir ki, yöre geçmiş zamanlarda önemli bir merkezdi.⁶

Selçukluların Türk kitlelerini Anadolu'ya yönlendirmesi ve Doğu Roma'yı mağlup etmesiyle, Saltuklu, Baba Mansur ve Kureyşan aşiretlerinin de arasında olduğu kitleler Tunceli yöresine hareket etti.⁷ Melikşah'ın kumandanlarından Çubuk Bey'in 1087 yılında Filaletos'u yenerek yöreyi Doğu Roma'dan ayırmıştır.⁸ Bu dönem itibarıyla Tunceli tarihinin seyri de değişmeye başlamıştır. Mengücekliler, Saltuklular, Çubukoğulları, Artuklular ve Danişmendliler bölgede hakimiyet yarışına girmiştir. Takvimler 13. asrı gösterdiğinde, Moğol tehdidi Anadolu'ya dayanmıştı. Dünya ve Anadolu tarihinde derin izler bırakan Moğol akınları şüphesiz Tunceli yöresi içinde oldukça önemli bir köşe taşı mahiyetindeydi. Sahip olduğu korunaklı sarp coğrafyasıyla Tunceli yöresi, istiladan kaçan boyların sığındığı yerlerden birisi olmuştur. Moğollar sonrası İlhanlı, Timurlular, Karakoyunlu ve Akkoyunlular yörede etkili olmuştur.⁹

Tunceli yöresi, Karakoyunlular ve Akkoyunlular arasında sık sık egemenlik çatışmalarının cereyan ettiği sahalardandı. Karakoyunluların yıkılışı sonrası yörede etkin olan Akkoyunlular, 1473 Otlukbeli savaşıyla etkinliğini yitirmeye başladı ve Osmanlılar Anadolu'nun doğusunda etkin olmaya başlamıştır.¹⁰ Osmanlı'nın yöredeki etkinliği ise henüz çok sonraları söz konusu

¹ Yüksel Işık, *Bir Tutam Tunceli*, Tunceli Valiliği, Ankara 2012, s. 7.

² Metin Tuncel, "Tunceli", *DİA*, C: XLI, İstanbul 2012, s.380.

³ <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33705> (Erişim Tarihi: 18.07.2021.).

⁴ Ali Koç, *Tunceli İli Yer Adları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van 2016, s.66-67.

⁵ Bkz. Hamit Zübeyr Koşay, *Pulur (Sakyol) Etnografya ve Folklor Araştırmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Ankara 1977; Nergiz Yaman, *Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2020.

⁶ Ebru Elpe, "Dersim'in Arkeolojik Tarihçesi", 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (20-22 Eylül 2013, Tunceli), Tunceli 2014, s. 2-3.; Turabi Saltık, *Dersim Tarihi*, Babek Yayınevi, İstanbul 2019, s. 10-11.

⁷ Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara 1990, s. 41-43.; Ali Kaya, *Dersim'de Kökler Doğa-Kültür-İnanç*, Can Yayınları, İstanbul 2006. s. 69.

⁸ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 1988, s.75.; Enver Behnan Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara 1972, s.128.; Y. Işık, *a.g.e.*, s.12.

⁹ Mükremin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944, s. 133-134.; Y. Işık, *a.g.e.*, s.12-13.

¹⁰ Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, TTK, C: I, Ankara 1967, s.82-83.; Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *DİA*, C: II, İstanbul 1989, s.271.

olacaktır. Çünkü Safevilerin etkinliğini artmasıyla Alevi/Kızılbaş kitleler Osmanlı'nın karşısında yer alacak ve nüfus yoğunluğu Alevi olan yöre Osmanlı hakimiyetine direnecektir.¹¹

Safevilerin kontrolünde olan yöre 1514 yılında cereyan eden Çaldıran Savaşı'na kadar Osmanlı sınırlarına dahil olmamıştır. Osmanlı bu tarihten sonra da yerel beylerin kendisine tabi olmak şartıyla yöreyi idare etmesine izin vermiştir.¹² Yörede Cumhuriyet dönemine kadar, coğrafi ve kültürel nedenlerden dolayı tam bir devlet kontrolü sağlanamamıştır.¹³ Yöre cumhuriyetin ilk yıllarına kadar sürekli idari değişikliklere uğradı. Son değişiklik 1936 yılında çıkarılan yasal düzenlemelerle yapıldı.¹⁴

Yöre, Alevi/Kızılbaşlığın geleneksel biçimde devam ettiği coğrafyaların başında gelmektedir. Tunceli nüfusunun çoğunluğu Alevidir. Kentin bazı güney köylerinde, Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde sünni ahali yaşamaktadır.¹⁵ Tunceli'de Alevilikle birlikte devam eden kadim kültürler ve gelenekler söz konusudur. Atalar, ocak, dağ, ağaç, kaya ve su kültürlerini yöre halkı inancı içerisinde görmek mümkündür. Animizmin yansımasının sürdüğü yörede, kült inancı ve bu kültürler üzerinde devam eden mistik anlatılar oldukça yaygındır. Munzur Baba ve Düzgün Baba anlatıları önemli örneklerdendir.¹⁶ İslamiyetten evvelki inanç ve kültürün izlerine, İslamlaşmayla birlikte Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Ehlibeyt, pir ve ocak benzeri diğer kavramlar eklenmiştir. Bütün bu unsurlarla birlikte tarihsel süreç içerisindeki gelişmelerin şekillendirdiği Alevilik/Kızılbaşlık, "Hak, İnsan ve Doğa" üçlemesiyle de özetlenen karakterini Tunceli yöresinde baskın bir şekilde hissettirmektedir.¹⁷

Tunceli yöresei, eski Türk inançlarının izlerinin somut olarak görülebildiği sahalardandır. Bununla birlikte, Hristiyanlık, Zerdüştlük ve eski Anadolu kültürlerinden izler de yörede kendisini göstermektedir.¹⁸ Doğanın kutsallığı, doğada bazı ruhların olduğuna dair inanış, kültürler, inançsal uygulamalar ve bazı kültürel motifler eski Türk inanç ve kültürünün birebir yansımalarını yaşatmaktadır. bu durum geniş anlamda Alevilik içerisinde söz konusudur. Doğadaki canlıların kutsallığı, doğal kült mekanları ve ibadet alanları, doğada bir takım ruhani varlıklara inanmak ve ateş, ocak, ağaç, dağ vb kültürler Alevilik içerisinde önemli görülmektedir.¹⁹

Tabiatın son derece önemli olduğu Tunceli yöresinde de tabiat ve tabiatındaki canlılar inançsal anlamda kültleşmiştir. Bu anlamda bazı hayvanlar kutsal kabul edilmiştir. Erenlerin evliyaların ve inançsal karakterlerin bu canlılarla bağı olduğuna inanılmaktadır. Bu kişiler bu

¹¹ Feridun Emecan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016, s.170.; Kibar Taş, "Osmanlı Döneminde Dersim ve Kızılbaşlık", 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (20-22 Eylül 2013, Tunceli), Tunceli 2014, s.62.; Kaya, *Dersim'de Kökler Doğa-Kültür-İnanç*, s.70.

¹² Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, Çev. Abdullah Yegin, Osman Aslanoğlu, Nubihar Yayınları, C: I, İstanbul 2016, s. 133.; Bekir Biçer, "Dersim Aşiretlerinin Kökenleri", 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (20-22 Eylül 2013, Tunceli), Tunceli 2014, s.51; K. Taş, "Osmanlı Döneminde Dersim ve Kızılbaşlık", s. 67.

¹³ Kibar Taş, "Tunceli/Dersim'in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı'nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu ve Bunun Dersim'e Etkisi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 76, 2015, s.96.; Y. Işık, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁴ K. Taş, "Osmanlı Döneminde Dersim ve Kızılbaşlık", s. 73-74.; Y. Işık, *a.g.e.*, s. 13; Ayrıca Bkz. BA., A. MVL. (Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı), Dosya No:10, Gömlek No:85.; Kaya, *Dersim'de Kökler Doğa-Kültür-İnanç*, s.71.

¹⁵ Ahmet Kerim Gültekin, "Dersimli Alevilerde "Khal Gağan" Ritüelleri", *Dersim Üç Dağ İçinde*, (ed. Serhat Halis), Notabene Yayınları, İstanbul 2019, s.197-198.

¹⁶ Dilşa Deniz, *Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmine Antropolojik Bir Yaklaşım*, İletişim Yayınevi, İstanbul 2014, s. 58-59; Onur Köse, *Tunceli Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2021, s. 76.

¹⁷ Ahmet Kerim Gültekin, "Kutsal Mekanlar ve Bazı Uygulamalar Üzerine", *Munzur Dersim Etnografya Dergisi*, S:18, 2004, s.18.; Bedriye Deniz Çelik, *Tunceli Yöresi Aleviliğinde Ocaklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya 2019, s.187.

¹⁸ Meltem Karakaş, "Tunceli Aleviliği ve Düzgün Baba Kültü", *Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S: 05, Mart, 2014, s.77.

¹⁹ M. Karakaş, *a.g.m.*, s.77.; Turabi Saltık, *Zamanın Döngüsünde Dersim*, Fam Yayınları, İstanbul 2012, s. 59.

hayvanlarla iletişim kurabilme gücüne haiz olarak kabul edilmiştir. Öyleki asırlar öncesinden bu dünyadan mana alemine göçmelerine rağmen, örneğin ruhlarının hala dağ keçileriyle dolaştığına inanılmaktadır.²⁰ Bu anlamda çalışmamızda Tunceli yöresi halk inancı içerisinde oldukça güçlü olan dağ keçisi/geyik kutsallığına, mahiyetine ve tarihsel derinliğine eğilmeye çalıştık.

Tunceli’de Dağ Keçisi/Geyik Kutsallığının Mahiyeti

Tunceli yöresi halk kültürü içerisinde dağ keçileri veya halk deyimiyle geyikler kutsal canlılar olarak kabul edilir. Bu motif yerel kültür içerisinde oldukça güçlü ve baskın bir motiftir. Doğrudan Allah’la ilişkilendirilip, onun emanetleri olarak görülmektedirler. Bu kutsal canlılara zarar vermek bir yana en ufak bir rahatsızlık vermektan dahi kaçınılmaktadır. Yöredeki inançsal anlatılar, masallar ve efsanelerde sıklıkla dağ keçisi motifi yer alır.²¹ Tunceli’de “dağ keçisi” veya “geyik” sıklıkla beraber ya da birbiri yerine kullanılır, bu anlamda iki adlandırmanın da birbirine karıştığı görülmüştür. Bu doğrultuda çalışmamız içerisinde, iki canlının ortak bir kültürel motife dayalı olması ve iç içe geçerek birleşmesinden dolayı, bu iki kültürel motif birlikte değerlendirilmiştir.²²

Yöre halkının yüklediği manevi manayla beraber dağ keçileri tabu konumundadır. Dağ keçileriyle ilgili konuşulduğunda veya bu hayvanların adı zikredildiğinde “mübarek” ifadesi de kullanılır. Büyük saygı ve sevginin duyulduğu bu canlılar, insanlar tarafından rahatsız edilmediğinden, yörede yaygın şekilde görülür.²³ Anadolu’nun farklı yerlerinde de görülen ortak kültürde örneklerinin çok olduğu gibi, Tunceli’de de evlerin bazı yerlerinde (duvar, kapı, eşik vb.) halı, kilim ve bazı nesneler üzerinde; hikayeler, masallar ve destanlar gibi manevi kültür içinde fazlaca dağ keçisi-geyik işlemelerine rastlanır.²⁴

Yörede dağ keçileri evliyaların, erenlerin ve önemli kutsal şahsiyetlerin yoldaşı olarak kabul görmektedir. Bu canlıların dağlarda bu kişilerin ruhlarıyla dolandıklarına inanılır. İnanişaya göre onlar, Hz. Ali’nin, Ana Fatma’nın, Hızır’ın, Munzur Baba ve Düzgün Baba’nın sürüleridirler. Örneğin Düzgün Baba anlatısı içerisinde güçlü bir dağ keçisi motifi vardır; Düzgün Baba’nın çobanlık yaptığı sürünün, Düzgün Baba’nın sırlanmasıyla beraber, dağlarda dolanan ve sahibini arayan dağ keçilerine döndüğü inanışı vardır. Benzer durumda diğer erenlerinde sürülerinin dağlarda onları aradığına inanılmaktadır.²⁵ Bu anlamda bu canlılara zarar vermek bu erenlerin hatırasına ve kutsiyetine bir müdahale olacağından, Alevilerce bu canlılara zarar vermek kesinlikle haramdır.

Tunceli şehir merkezindeki Ana Fatma Ziyareti’de dağ keçisi motifini anlatısı içerisinde barındırır. Aynı zamanda burası dağ keçilerinin gelip geçtiği, su içtiği ve adeta mekân tuttuğu yerlerden birisidir. Munzur Nehri kenarında bir dağ yamacında, sodalı su kaynağı da bulunan bu mekânla bütünleşen Ana Fatma (Hz. Fatma), dağ keçilerinin sahiplerinden bir tanesidir. Anlatıya göre, Ana Fatma buraya gelmeden evvel, ilk olarak Düzgün Baba’nın mekânını mesken tutar, burada dağ keçileriyle ilgilenir. Günlerden bir gün dağ keçilerini sağarken, keçilerden biri süt kazanını devirir, bunun üzerine Ana Fatma bu mekândan ayrılmaya karar verir. Anlatıda, kendisini mahcup hissettiği için Ana Fatma’nın buradan ayrıldığı söylenir. Ana Fatma daha sonra sürüsüyle Munzur kenarındaki mekanına gelerek, burada yaşamaya başlar; burada da keçilerden biri süt kazanını devirir ve devrilen kazandaki sütün döküldüğü yerden su çıkar. Söz konusu pınar

²⁰ Ercan Geçgin, “Dersim Aleviliğinde Doğa-İnsan İlişkisi”, I. Uluslararası Dersim Sempozyumu, Ekim 2010, s.226; Kızılca Yürür, *Dersim Alevilerinde İyileştirme Geleneği*, Otonom Yayıncılık, İstanbul 2019, s.112.

²¹ Sibel Taş-Yılmaz Kaval, “Tunceli’de Kültürel Bir Sembol: Dağ Keçisi”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C: XIII, S: 30, 2020, s. 682.; Kaynak Kişi: Zeynel Batar, Yaş:70, Ovacık-Koyungözü Köyü, Görüşme Tarihi:14.08.2019.

²² T. Saltık, *Zamanın Döngüsünde Dersim*, s.88.

²³ D. Deniz, a.g.e., s.169.

²⁴ T. Saltık, *Zamanın Döngüsünde Dersim*, s.87.

²⁵ Kaynak Kişi: Zeynel Batar..

bu nedenle kutsal kabul edilir. Rivayete göre, Ana Fatma daha sonra bu mekânda sır olur.²⁶ Bu anlatıda geçen dağ keçilerinin kazanı devirmesi ve ardından Ana Fatma’nın bu mekândan ayrılması hadisesinden hareketle, dağ keçilerinin yeni bir mekâna gitme mesajının taşıyıcıları olduklarını da söyleyebiliriz.

Ana Fatma ayrıca ona atfedilen kutsal alandaki canlıların da koruyucusu olarak kabul edilmektedir. Özellikle yöredeki dağ keçilerinin koruyucusu olarak kabul görmektedir. Ziyaret alanı çevresinde dolaşan dağ keçisi sürüleri “Ana Fatma’nın davarı” olarak isimlendirilir. Bu canlılara özel hürmet gösterilmektedir.²⁷

Ana Fatma’yla benzer şekilde Düzgün Baba’nın kız kardeşlerinden birisi olan Zel (Jel olarak da ifade edilir) anlatısında da mevcuttur. Yöre Alevilerinin güçlü inanç motiflerinden olan Zel, kültleştiği ve adıyla zikredilen dağdaki dağ keçilerinin koruyucusudur. Anlatıda, Zel’in de bir keçi sürüsü olduğu geçmektedir ve Zel’in sır olmasıyla sürüsü dağ keçilerine dönüşmüştür. Bu nedenle onun sürüsünün de dağlarda dolaştığı rivayet edilmektedir.²⁸

Hozat ilçesi sınırları içerisinde kalan Ağuiçen türbesinde ise bir dağ keçisi boynuzu etrafında bir takım ritüeller gerçekleştirilmektedir. “Niyet boynuzu” denilen bu boynuzu, yöre halkınca çaputlar bağlanır ve dileklerde bulunulur. Bu noktada söz konusu uygulamanın ve ritüellerin benzer örneklerinin Eski Türklerde de görüldüğünü bilmekteyiz.²⁹ Kök Türk mezar geleneğinde de mezar alanlarına geyik veya dağ keçisi benzeri canlıların boynuzlarını dikme adeti mevcuttu. Daha sonra bu geleneğin zaman içerisinde geyik, dağ keçisi, at, koç vb. hayvan motifli ve hayvan formlu taş geleneğine yansıdığı düşünülmektedir.³⁰

Fotoğraf 1: Yörede kutsal kabul edilen dağ keçileri.³¹

²⁶ Erdal Gezik, Hüseyin Çakmak, *Raa Haqi-Riya Haqi Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü*, Kalan Yayınları, Ankara 2010.s.20.

²⁷ Onur Köse, “Munzur Örneği Üzerinden Tunceli (Dersim) Yöresindeki Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Genç Kalemler Tarih, Düşünce ve Kültür Dergisi*, S: 6, 2019, s.37.; Kaynak Kişi: Güneş Aydoğdu, Yaş: 80, Tunceli-Merkez, Görüşme Tarihi: 12.10.2019.

²⁸ Kaynak Kişi: Serkan Karagöz, Yaş: 32, Nazımiye-Günlüce Köyü, Görüşme Tarihi: 29.08.2019.; Hıdır Dulkadir, *Dersim’in Kutsal Mekanları*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2018, s.90.

²⁹ Ahmet Turan, “Hacı Bektaş-I Veli ve Tunceli”, *Milli Folklor Dergisi*, S: 11, 1991, s. 38; Yaşar Kalafat, Ahmet Turan, *Anadolu Kültür Coğrafyasında Manevi Mimarlar ve Halk İnanmaları*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s.56.

³⁰ Emel Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.s.104.

³¹ İsmail Ateş Arşivi.

Dağ keçilerine yüklenen kutsallık nedeniyle, boynuzları bulunduğu evlerin kapılarına asılır. Boynuzların haneye huzur, bereket ve mutluluk getireceğine inanılır. Öte yandan yörede dağ keçisi boynuzlarının, insanları kötülüklerden ve kötücül varlıklardan koruyacağı inancı da hakimdir.³² Bununla beraber, dağ keçilerinin yol gösterici yani rehber olduğuna dair güçlü bir inanış söz konusudur. Yöre sözlü anlatılarında özellikle dağ keçilerinin rehber olma misyonuna sık sık atıf yapılmaktadır.³³ Dağ keçisi ve geyiklerin rehber olma durumunu eski Türk kültüründe, Sibirya ve Altay halklarında da görmekteyiz.³⁴

Yörede dağ keçisi motifine rastladığımız bir başka unsur da mezar taşlarıdır. Bugün yapılan akademik araştırmalar ve saha incelemeleriyle de açıkça görülmüştür ki Tunceli yöresinde güçlü kültürel derinlikleri olan, özel bir mezar taşı geleneği yaşamaktadır. Eski Türk kültüründe de görüldüğü üzere, vefat etmiş kişilerin mesleğini, cinsiyetini, inancını, hobilerini, yaşamından kesitleri ve hatta karakterini yöre geleneksel mezar taşlarından okuyabilmekteyiz. Mezar taşları üzerinde kılıç, kalkan, ok-yay, tüfek, hançer, ay-yıldız, güneş, Zülfikar, ibibik, güvercin, at, insan tasviri, atlı süvari, ciritçi, el işareti, anahtar, dokuma tezgahı, kahve takımı, ibrik, makas, tarak, hayat ağacı, çarkıfelek, gül, toprak, su, hava, ateş, koç boynuzu ve konumuz olan dağ keçisi kabartmaları görülür.³⁵ Bütün bu işlemler alalade kabartmalar değildir, yöre kültürünün, inancının ve eski geleneklerin devamının somut örnekleridir. Dağ keçileri de sahip oldukları kutsallıkla beraber mezar taşlarında da kendilerine yer edinmişlerdir.

Yörede dağ keçileriyle kurulan bağ öylesine güçlüdür ki bu hayvanlara zarar verenlerin başlarına türlü felaketlerin musallat olacağına inanılır. Avcılık türü faaliyetlerle bu hayvanlara zarar verenlerin özellikle büyük felaketlerle karşılaşacağına inanılır. Dağ keçilerine bile isteye zarar verenler ve avcılar toplumdan dışlanır, cem ibadetine alınmazlar ve insanlar bu kişilerle olan iletişimini keserler. Bu yönde eylemlerle kutsala zarar vermek ve kutsallığı bozmak toplumda hoş karşılanmaz ve katı yaptırımları olur.³⁶

Eski Türklerde Dağ Keçisi/Geyik

Eski Türk kültüründe, dağlar benzeri kutlu mekanlarda ve ata mezarlarının olduğu tepelerde dolaşan dağ keçilerinin, tanrıya yakın olduğuna inanılmaktaydı. Bu canlıların ölümsüzlük otundan yedikleri düşünülmekteydi. Kutlu hayvanlar olarak kabul görmekteydiler. Kutsal mekanların etrafında yaşayan bu canlıların, insan ve tanrı arasındaki iletişimi sağlayacağı inancı da söz konusuydu. Dolayısı ile eski Türklerde güçlü bir dağ keçisi kutsiyeti durumu söz konusuydu.³⁷ Bu anlamda Tunceli yöresi dağ keçisi kutsallığı ile bir bağlantı kurulabilir. Eski inançların Anadolu kültüründeki yansıması bağlamında görülebilir.

Tunceli yöresi ve Anadolu'daki dağ keçisi ve geyik kültürü, büyük ölçüde eski Türk kültürüne dayanmaktadır. Yapılan araştırmalarla benzer kültürel yansımaların günümüze kadar sirayet ettiği görülmektedir. Eski Türk mitolojisi içerisinde de güçlü figürlerdir. Yine aynı zamanda eski Türk dini içerisinde de kutsal gök ve yer ile ilişkilidir.³⁸ Bu canlılar eski Türk kültürü içerisindeki kutsal hayvanların en önde gelenlerindendir. Maddi ve manevi kültür içerisinde önemli bir yer edinmişlerdi.³⁹ Eski Türklerde de dağ keçisi ve geyiklere zarar vermenin

³² S.Taş – Y. Kaval, *a.g.m.*, s. 684.

³³ T. Saltık, *Zamanın Döngüsünde Dersim*, s.88.

³⁴ Ahmet Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim yayınları, İstanbul 2015, s. 212

³⁵ Ertuğrul Danık, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.s.50; Mustafa Aksoy, "Tunceli'de Koç-Koyun Heykelleri ve Balballar", *2023 Dergisi*, Sayı: 129, 2012, s.19.

³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=o2Aie7VrX1w> (Erişim Tarihi: 11.08.2021).

³⁷ İsenbike Togan-Gülner Kara-Cahide Baysal, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-shu)*, TTK, Ankara 2017, s.107.; Taş, Kaval, *a.g.m.*, s. 682

³⁸ Muharrem Parlayan, *Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elâzığ 2012, s.69.

³⁹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I*, TTK, Ankara 2010, s. 570.

yasak olduğu zamanlar söz konusuysa. Hatta bu hayvanlara zarar vermek ölüm cezasına kadar uzanmaktaydı. Hususi olarak kağanların bazı yerlerdeki hayvanları öldürmeyi yasak kıldığı bilinmektedir.⁴⁰ Benzer mahiyette Tunceli yöresinde de bu canlılara zarar vermenin yasak olduğundan bahsetmiştik.

Dağ keçisi-geyik, koç-koyun başta olmak üzere, üstünde kutsal canlıların kabartmasını taşıyan taşlar da eski Türk inancının ve mitolojisinin bir unsurudur aynı zamanda. Bu taşlara geniş manada “geyikli taşlar denmektedir”. Mezar alanlarında, kutsal mekanlarda, kurban-adak yerlerinde ve inançsal ritüel alanlarında bu mahiyette taş eserler oldukça yaygın görülmektedir. Öte yandan Gök Tanrı ve kutsal ruhlar adına da dikilmiş geyikli taşlar mevcuttu. Arkeolojik araştırmalarla geyikli taşlar etrafında yapılan incelemelerde, bazı hayvan kemiklerine ve ritüellerde kullanılması muhtemel ateş izlerine rastlanmıştır. Bu husus da geyikli taşların ve dağ keçisi-geyik benzeri hayvanların inanç içerisindeki rolünü güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴¹

Eski Türklerin tarihe dair kendi yazılı kaynakları bildiğimiz üzere sınırlıdır. Fakat bu noktada binlerce yıllık serüveni olan kaya resimleri, inançsal, kültürel ve tarihsel pek çok veriyi okuyabilmemizi mümkün kılmaktadır. Bu noktada eski Türk dini ve mitolojisinin de önemli kaynaklarındandır. Taşa resim çizen halkların tabiatla ve tanrıyla yürüttükleri bağı anlamak için kaya resimleri oldukça veri sunmaktadır. Bu anlamda taşta kazınan kutsal değerlerin arasında dağ keçileri de ileri çıkmaktadır.⁴²

Dağ keçisi ve geyik kutsiyetine dair bir diğer durumda kamlar etrafında cereyan etmektedir. Kamların ritüeller esnasında dağ keçisi ve geyik boynuzlarından yapılmış başlıklar taktığı bilinmektedir. Ayrıca kam ayinlerinde, ata ruhlarının dağ keçisi ya da geyik sıfatına büründüğü inanışı da mevcuttu. Öte yandan bu canlıların kam davullarına resimleri de işlenmekteydi.⁴³ Kam davullarının kutsal dağ keçisi, geyik veya at derislerinden yapılmış olması gerekmekteydi. Kamların kutlu nesnesi davullar kutsalın bir parçasını taşımış olmaktadır böylece; kayın ve sedir gibi kutlu ağaçların yanı sıra kutlu canlıların derisinin de kullanılmasıyla tam anlamıyla güçlü bir dinsel araç meydana gelmiş olmaktadır.⁴⁴ Diğer taraftan, dağ keçileri gibi kutsal canlıların Gök Tanrı'ya doğru yol alırken kamların önünde gittiğine ve onları Gök Tanrı ile kavuşturduklarına inanılmaktaydı. Ayrıca dağ keçileri sayesinde alemler arası seyahat yapabilmekteydiler. Yine bazı iyeler de dağ keçileri veya geyiklerle alemler arası gezinebilmekteydiler.⁴⁵

İlk izlerine MÖ. 1000 senesinden beri rastlanan dağ keçisi ongunu, bozkır kültürünün önemli ongunlarından. Asya'nın doğu sahillerinden Karadeniz'in kuzeyine değin geniş bir alanda, dağ keçisi süslemeleri ve çizimleriyle bezeli, kaya resimleri, heykeller, bayrak direkleri, kurganlar ve pek çok arkeolojik buluntuya rastlanmıştır. Örnek olarak, Arjan kazılarında bu anlamda pek çok buluntuya rastlanılmıştır. Yürütülmüş arkeolojik çalışmalar neticesiyle, dağ keçisi/geyik motifinin ilk rastlandığı saha Ötüken bölgesidir. Bu doğrultuda dağ keçisi ve geyik, Türk kültüründe ve konargöçer kültürde mühim bir etnografik motiftir sonucuna varmaktayız.⁴⁶

Öte yandan arkeolojik bulgulardan söz etmişken şunu da aktarmak gerek, saha araştırmalarında bulunan bazı kemik ve ahşap levhaların üstüne kazınmış ve mir öykü aktarma

⁴⁰ Yunus Emre Tansü - Baran Güvenç, “Eski Türk Mitolojisinde Hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:218, 2015, s.8.

⁴¹ Yaşar Çoruhlu, “At ve Koç/Koyun Şekilli Mezar Taşlarının Sembolizmi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S: 94, 2001, s.36.

⁴² Halil Can Akgün, “Coğrafyadan Mitolojiye Kaya Resimleri”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.: 1, S.:2, 2019, s.153.

⁴³ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 142.

⁴⁴ Sadettin Gömeç, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 58.

⁴⁵ Şenay Sayın Alsan - Sinem Akın, “Türk Kültür ve Sanatında Geyik Sembolizmi”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, S:45, 2020, s.218.

⁴⁶ Emel Esin, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı, İstanbul 2006, s. 192-193.

çabası güttüğü düşünülen çizimlerde, dağ keçisi ve geyikler görülür.⁴⁷ Kırgızlara ait olduğu düşünülen Kapçal 1 ve Uybat kurganlarında dağ keçisi ve koç-koyun heykellerine rastlanılmıştır. Yine Hakasların ve Abakanların yaşadığı sahada, mezar taşları mahiyetinde heykellere rastlanmıştır.⁴⁸

Dağ keçisi piktogramları eski Türk kurganlarında sıklıkla görülür. Kurganlara bu canlıların nakşedilmesi onlara atfedilen kutsiyetin mahiyetini anlamak bakımından önemlidir. Öte yandan koç-koyun formlu başta olmak üzere bazı mezar taşları üzerine kazınmış dağ keçisi motifleri de benzer anlamda yaygın ve dikkat çekicidir. Örnek olarak Kök Türk kağanlık soyundan Tekeş Altun Tamgan Tarkan'ın mezar taşında dağ keçisi çizimleri yer almaktadır. Bu anlamda "Sıgun-Keyik" şeklinde isimlendirilen dağ keçisi ve geyik motifi, hususiyetle Kök Türk döneminde yaygın olarak kullanılmıştır.⁴⁹

Kök Türk öncesi dağ keçisi çizimlerini ve tasvirlerini neolitik çağa kadar geriletmek olasıdır. Bu anlamda neolitik çağdan Orta Çağ'a kadar devam eden zaman süresince işlenmeye devam etmiş, Kalbaktas kaya resimlerinde, dağ keçisi çizimlerine rastlanmaktadır. Bahsi geçen kaya resim alanında dikkaç çekici görülen husus ise dağ keçisi, geyik ve kadın çizimlerinin bir arada olmasıdır. Bu birliktelik pek çok farklı yoruma açılacak şekilde beklemektedir.⁵⁰

Dağ keçilerine yüklenen anlamlar neticesiyle bu canlılar tamga olarak da kullanılmaktaydı. Dağ keçisi tamgası, kutsallığı ve kut'u, ulaşılmaz noktalara ulaşmayı, bağımsızlığı, özgürlüğü ve cesareti ile kağanı temsil ediyordu.⁵¹ W. Radloff'un yürüttüğü Kocho-Tsaydam bölgesindeki kazılarda, eski Türkçe ve Çince yazılarla beraber dağ keçisi tamgalarına rastlanmıştır. Bilim insanları, Kök Türk yazıtlarında karşılaştıkları dağ keçisi tamgalarının, hakan tamgası olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵² Bu noktada Emel Esin, Kök Türk hakan tamgasının, Tağar kültüründen evrildiğini ileri sürmektedir. Ona göre, Tağar kültüründe görülen bayrak direklerindeki dağ keçisi tasvirleri zamanla kağan tamgasına dönüşmüştür.⁵³

Dağ keçisi ve geyik, eski Türklerin türeyiş mitolojisinde de ciddi bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Kumanların türeyiş destanlarında; yine Kök Türk kağanlarından birinin bu canlıların donuna girmiş kutsal ruhla beraber olması anlatısı yer alır.⁵⁴ Efsanelerde yer edinen kutlu dağ anlatılarının içerisinde kutsal dağ keçisi motifleri de görülmektedir.⁵⁵ Kök Türk harfleriyle yazılmış İrk Bitig kitabında dağ keçisi ve geyik, Gök Tanrı'yla ilişkili aktarılmıştır. İrk Bitig'de yer alan anlatıma göre tanrı dağ keçisi ve geyiğe kut vermiştir. Kitap ayrıca dağ keçisi ve geyiklerin çiftleşme dönemi çıkardıkları sesin kutsal olduğunu ifade etmektedir. Çiftleşme dönemlerinde bu canlıların sesini duyanların tanrının kutuyla ödüllendirildiği ifade edilmektedir.⁵⁶

Türk mitolojisinde önemli yeri olan hayat ağacı motifiyle birlikte fazlaca görülen dağ keçisi ve geyik motifi, mitolojik anlatılardaki yaratıcı rolünü üstlenmesiyle de öne çıkmaktadır.

⁴⁷ W. Radloff, *Sibirya'dan II*, Çev. Ahmet Temir, Maarif Basım Evi, İstanbul 1956, s. 140-141.

⁴⁸ İlter İgit., Tunceli'deki Mezar Taşları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı*, Van 2012, s.229.

⁴⁹ Abdülhaluk Çay, *Anadolu'da Türk Damgası Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türkler'de Koç-Koyun Meselesi*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1983, s 22-23.

⁵⁰ Halil Can Akgün, *Türk Kültür Tarihi Çerçevesinde Avrasya Bölgesi Kaya Resimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2020, s.30

⁵¹ Alpaslan Ceylan, "Taştaki Türkleri Okumak", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S: 34, 2015, s.21.

⁵² D. Graç, "Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine", Çev. Kemal Alyılmaz, Sinan Dinç, A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 37, 2008, s. 210.

⁵³ E. Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*, s. 94-95.

⁵⁴ Y. Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, s. 35.

⁵⁵ E. Esin, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, s. 204.

⁵⁶ Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, Çev. Musa Yaşar Sağlam, Bilgesu Yayınevi, Ankara 2015, s. 72.

Arkeolojik verilerden yola çıkarak Türk mitolojisini ele alan araştırmacılar, dağ keçisi ve geyik çizimlerinin kozmos ile ilişkilendirildiğini ileri sürmektedir. Dağ keçisi ve geyik insanların türemesi ile ilişkilendirilip, yanı sıra dağlar ve akarsular gibi kutsal varlıkların kaynağı olarak görülmüştür.⁵⁷

Tunceli yöresi kültürü içerisinde önemli yer tutan bu canlılara atfedilen inançsal değer ve ortaya çıkan kültürel motif; özellikle eski Türk tarihinin Hun ve Kök Türk sayfalarında yansımaları bulunmaktadır. Yöredeki sözlü ve somut kültürdeki söz konusu motif ve eserler, Hun ve Kök Türk dönemi soyut ve somut kültürüyle oldukça uyumaktadır. Heykeller, kitabelerde, mezar taşlarında, kaya resimlerinde, inançsal ritüellerde ve sözlü kültürde oldukça benzer veriler elde edilmiştir.⁵⁸

Geniş kültür coğrafyası içerisinde geçmişten zamanımıza değin dağ keçisi ve geyik kutsiyeti, Türk kültürü içerisinde fazlaca örnek göstermiştir. Buryatlar, ata hayvan olarak geyiği kabul etmektedir, geyik soyundan geldiklerine inanmaktadırlar ve geyiğe “*geyik ana*” şeklinde hitap ederler.⁵⁹ Daha öncelerinde ise ant içerken dağ keçisi eti yiyip, kanından içme adetleri vardı.⁶⁰ Töleslerde ise dağ keçisi ve geyikler bugün hala kutsal varlıklardır; tanrıyla ilişkilendirilmektedirler ve bu canlıların temizliği/saflığı temsil ettiğine inanılmaktadır.⁶¹ Tuva, Hakas, Buryat ve Sibirya coğrafyalarında devam eden kamlık geleneği içerisinde, kamlar halihazırda günümüzde dağ keçisi postu içerisinde ritüeller icra etmektedirler.⁶²

Dış etkilerden uzak kalmış, eski inançlarını yaşatan günümüz Türk toplumlarında, eski zamanların kayalara işlenen dağ keçisi kutsallığına dair motiflerinin, kayalara işlendiği haline benzer biçimde sürdüğünü görmek mümkündür. Kamların yaşamaya devam ettiği ve eski inançların sürdüğü topluluklarda, somut şekilde dağ keçileri ayinlerde yerini korumakta ve güçlü kültürel mahiyetine şahit olunmaktadır.⁶³ Tunceli yöresinde Düzgün Baba, Ana Fatma, Hz. Ali ve Hızır başta olmak üzere dini şahsiyetlere ve ziyaret kütlerine atfedilen dağ keçilerinin koruyucusu ve sahibi olma rolü, benzer şekilde Kırgızistan’da da görülmektedir. Kırgızlar, önemli inançsal figürlerden biri oldukları Çıçan Ata’yı bu canlıların sahibi ve koruyucusu olarak kabul etmektedirler.⁶⁴

Geçmişin derinliklerinden zamanımıza kadar, geyik ve dağ keçisi benzeri diğer kutsal da canlılar halk kültüründe yaşamaya devam etmiştir. Asya’nın doğusundan Anadolu ve Balkanlara değin uzanan sahada söz konusu kültürel izlere rastlamak mümkündür. Mezar taşlarında, halı-kilim işlemelerinde, kaya resimlerinde, türbelerde, ziyaret mekanlarında somut olarak görülmektedirler. Bunların yanısıra, halk hikayeleri, destanlar, şiirler ve masallar gibi sözlü ve soyut kültürde de yaşayagelmıştır.⁶⁵

Anadolu’da Dağ Keçisi/Geyik Motifi

Anadolu coğrafyasının önemli kültürel motiflerinden birisi de dağ keçisi ve geyiktir. Tarihin derinliklerinden günümüze kadar etkinliğini koruyan kültürel bir değerdir. Gerek inançsal dünyada gerekse masallar, destanlar, halı-kilim işlemeleri vb. kültür ürünlerinde yaşayan bir unsurdur. Söz konusu motif, özellikle Anadolu Alevi Bektaşî toplumunda baskın bir şekilde

⁵⁷ Nilgün Dalkesen, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Kültüründe Geyik Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, S: 106, 2015, s.59.

⁵⁸ İ. İgit, a.g.t., s.290.

⁵⁹ Yaşar Kalafat, *Altaylardan Anadolu’ya İnanç Göçü*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 219.

⁶⁰ M. H. Mannay-ool, “Tuva’da Eski Dağ Keçisi Tasvirleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Çev. Sinan Dinç, Leyla Dervişeva, S: 21, 2003, s.178.

⁶¹ Yaşar Kalafat, *Altaylar’dan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004, s.109.

⁶² Yavuz Günaşdi, “Doğu Anadolu Kaya Resimleri Işığında Doyumlu Kaya Panoları”, *SUTAD*, S:39, 2016, s.397.

⁶³ Mannay-ool, a.g.m., s. 173.

⁶⁴ S. Taş-Y. Kaval, a.g.m., s.682.

⁶⁵ Y. Günaşdi, a.g.m., s.397.

kendisini gösterir. Dağ keçisi ve geyik, genel anlamda Alevi deyişlerinde, sözlü anlatılarında, inaçsal menkıbelerde sık sık geçer. Bu canlılar mistik bir anlam kazanmıştır. Aynı zamanda inaçsal kişilerle bütünleşmiş bir canlıdır. Bu durumun somut olarak görüldüğü yörelerden biriside çalışma alanımız olan Tunceli yöresidir. Anadolu genelinde Hacı Bektaş-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Abdal Musa ve Geyikli Baba başta olmak üzere inaçsal kişilikler etrafında oldukça fazla dağ keçisi ve geyik anlatısı yer almaktadır. Örnek olarak, Abdal Musa’nın mezarının başında geceleri geyiklerin beklediği rivayet edilmektedir.⁶⁶

Tokat yöresinde taş üstüne kazınmış dağ keçisi ve geyik kabartmalarına rastlanır. Kars Doyumlu’da bulunan kaya resimlerinde, Türk kültür coğrafyasında örneklerinin çok olduğu kaya resimlerine benzer biçimde, dağ keçisi çizimlerine rastlanır.⁶⁷ Yine Kars Kağızman Kömürlü köyünde bulunan kaya çizimlerinde sıklıkla dağ keçisi motiflerine rastlanmıştır. Hususiyetle bu motifler, Orta Asya Tamgalısay ve Saymalıtay kaya resim alanlarındakilere benzer mahiyettedir.⁶⁸

Yabancı seyyahların kaleme aldıkları eserlerde de Anadolu’daki dağ keçisi ve geyik kültürü kayıtlara geçmiştir. Örneğin, 15. asır başında İspanya’dan Timur’a yollanan elçi Ruy Gonzales de Clavijo, Anadolu’dan geçerken Erzurum’da bir kalenderi köyünde, kalenderileri dervişlerinin kapıları üzerindeki dağ keçisi ve geyik boynuzlarından söz etmektedir.⁶⁹

Anadolu halka anlatıları içerisinde de dağ keçisi ve geyik çokça yer alır. Örnek olarak Giresun yöresinde sırta kadem basan bir çocuğun, bir geyik tarafından ağaç kovuğunda emzirilerek yaşatıldığı anlatılır. Anadolu erenlerinden Bursa yöresindeki Geyikli Baba, geyiklerle dolaşması ve onları binek hayvanı olarak kullanmasıyla nam salmıştır. Aynı şekilde geçmişten beri, Anadolu coğrafyasının farklı sahalarında zora düşen kişilerin yardımına geyiğiyle yetişen bir “*Geyikli Baba*” efsanesi anlatılır. Örnek olarak Sivas dolaylarında on iki Geyikli Baba söylencesi dilden dile anlatılagelmıştır.⁷⁰

Eskişehir yöresinde geyiğe yüklenmiş kutsallığın yaşayan örnekleri söz konusudur. Kızılörklü köyünde yer alan Karageyikli Tekkesi’nin inşasıyla ilgili aktarılan anlatıya göre, Abdal Musa’nın geyiklerinden bir tanesi, yapı bina edilirken, inşaata meşe ağacı taşımıştır. Tekke de adını söz konusu rivayetten almıştır. Günümüzde halihazırda hala ziyaret edilen bu tekkede inaslar kurban keserek çeşitli ritüeller icra ederler.⁷¹

SONUÇ

Tunceli’deki ve genel anlamıyla Anadoludaki dağ keçisi ve geyik kültürünün, eski Türk kültürünün geçmişten günümüze yansıyan yaşayan değerleri olarak görmek mümkündür. Tunceli halkı içim mukaddes olan bu canlılar, dokunulmaz bir biçimde koruma altındadır. İnaçsal olarak derin bir bağlılıkla hürmet görmektedirler. Eren-evliya, dini önderlerle ve tanrı ile ilişkilendirilerek, inanç içerisinde doğada olmaları gerektiği halleriyle yani müdahale edilmeden kendi hallerine bırakılırlar. Yöredeki soyut ve somut kültürel değerlerde yer etmiş dağ keçisi motifi, eski Türk kültüründe özellikle de Hun ve Kök Türk devirlerinde görülen sözlü eserlerde, taş abidelerde, dövme motifi olarak ve kaya resimlerinde sıklıkla görülen dağ keçisi tasvirlerine benzemektedir.

Türkiye’de nüfusa oranla Alevilerin en yoğun olduğu kent olan Tunceli, eski türk inanç ve kültürünün izlerinin yoğun olarak yaşadığı örnek coğrafyadır. Çalışmamızın bir boyutu olan saha araştırması sırasında izlediğimiz inaçsal ritüelleri, söylenceleri ve halk inanışlarını tarihsel

⁶⁶ O. Köse, *a.g.t.* s. 95; T. Saltık, *Zamanın Döngüsünde Dersim*, s.88-89.

⁶⁷ Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnaçlar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968, s.97.; Günaşdi, *a.g.m.*, s.397.

⁶⁸ A. Ceylan, *a.g.m.*, s.18.

⁶⁹ Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ses Yayınları, İstanbul 1993, s.88.

⁷⁰ N. Dalkesen, *a.g.m.*, s.65-66.

⁷¹ Adem Koç, *Kemik ve Dal: Eskişehir’de Kutsal Ziyaret Mekanları*, Kesit Yayınları, İstanbul 2019., s.131.

boyutuyla irdelediğimizde Gök Tanrı inancının izlerini de görmek mümkündür. Ağaç, dağ, su, ateş, kaya vb kültler, kutsal hayvanlar, doğal ibadet ve ziyaret mekanları, eski Türk inançlarının birer yansıması mahiyetindedir. Bu anlamda dağ keçisi ve geyik kültü, geyikli taşlar (koç-koyun formu mezar taşları), Tunceli yöresindeki kadim izlerin günümüzdeki örnek yansımalarındandır.

KAYNAKÇA

- Akgün, Halil Can, “Coğrafyadan Mitolojiye Kaya Resimleri”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: I, Sayı:2, 2019, ss.151-164.
- Akgün, Halil Can, *Türk Kültür Tarihi Çerçevesinde Avrasya Bölgesi Kaya Resimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2020.
- Aksoy, Mustafa “Tunceli’de Koç-Koyun Heykelleri ve Balballar”, *2023 Dergisi*, Sayı: 129, 2012, ss.16-20.
- Alsan, Şenay Sayın - AKIN, Sinem, “Türk Kültür ve Sanatında Geyik Sembolizmi”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:45, 2020, ss.215-226.
- Biçer, Bekir, “Dersim Aşiretlerinin Kökenleri”, *2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (20-22 Eylül 2013, Tunceli), Tunceli 2014, ss.33-59.
- Bitlisi, Şerefhan, *Şerefname*, Çev. Abdullah Yegin, Osman Aslanoğlu, Nubihar Yayınları, C: I, İstanbul 2016.
- Ceylan, Alpaslan, “Taştaki Türkleri Okumak”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı: 34, 2015, ss. 9-52.
- Clavijo, Ruy Gonzales De, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ses Yayınları, İstanbul 1993.
- Çay, Abdülhaluk, *Anadolu’da Türk Damgası Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türkler’de Koç-Koyun Meselesi*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1983.
- Çelik, Bedriye Deniz, *Tunceli Yöresi Aleviliğinde Ocaklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya 2019.
- Çoruhlu, Yaşar, “At ve Koç/Koyun Şekilli Mezar Taşlarının Sembolizmi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 94, 2001, ss.35-42.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- Dalkesen, Nilgün, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Kültüründe Geyik Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 106, 2015, ss.58-69.
- Danık, Ertuğrul, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.
- Deniz, Dilşa, *Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmine Antropolojik Bir Yaklaşım*, İletişim Yayınevi, İstanbul 2014.
- Dulkadir, Hıdır, *Dersim’in Kutsal Mekanları*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Elpe, Ebru, “Dersim’in Arkeolojik Tarihçesi”, *2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (20-22 Eylül 2013, Tunceli), Tunceli 2014, ss. 2-16.
- Emecan, Feridun, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.
- Esin, Emel, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.

- Esin, Emel, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.
- Geçgin, Ercan, “Dersim Aleviliğinde Doğa-İnsan İlişkisi”, *I. Uluslararası Dersim Sempozyumu*, Ekim 2010, Tunceli, ss. 221-232.
- Gezik, Erdal, ÇAKMAK, Hüseyin, *Raa Haqi-Riya Haqi Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü*, Kalan Yayınları, Ankara 2010.
- Gömeç, Saadettin, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.
- Graç, D. “Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine”, Çev. Kemal Alyılmaz, Sinan Dinç, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37, 2008, ss.209-230.
- Gültekin, Ahmet Kerim, “Dersimli Alevilerde “Khal Gağan” Ritüelleri”, *Dersim Üç Dağ İçinde*, Ed. Serhat Halis, Notabene Yayınları, İstanbul 2019.
- Gültekin, Ahmet Kerim, “Kutsal Mekanlar ve Bazı Uygulamalar Üzerine”, *Munzur Dersim Etnografya Dergisi*, Sayı:18, 2004, ss.4-22.
- Günaşdi, Yavuz, Doğu Anadolu Kaya Resimleri Işığında Doyumlu Kaya Panoları, *SUTAD*, Sayı:39, 2016, ss.391-407.
- Işık, Yüksel, *Bir Tutam Tunceli*, Tunceli Valiliği, Ankara 2012.
- İgit, İlter, *Tunceli’deki Mezar Taşları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı*, Van 2012.
- Kalafat, Yaşar, *Altaylar’dan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm*, Yeditepe, İstanbul 2004.
- Kalafat, Yaşar, *Altaylardan Anadolu’ya İnanç Göçü*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.
- Kalafat, Yaşar, TURAN, Ahmet, *Anadolu Kültür Coğrafyasında Manevi Mimarlar ve Halk İnanmaları*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- Karakaş, Meltem, “Tunceli Aleviliği ve Düzgün Baba Kültü”, *Bilim ve Kültür Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, Mart 2014, ss. 74-85.
- Kaya, Ali *Dersim’de Kökler Doğa-Kültür-İnanç*, Can Yayınları, İstanbul 2006.
- Koç, Adem, *Kemik ve Dal: Eskişehir’de Kutsal Ziyaret Mekanları*, Kesit Yayınları, İstanbul 2019.
- Koç, Ali *Tunceli İli Yer Adları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*, Van 2016.
- Koşay, Hamit Zübeyr *Pulur (Sakyol) Etnografya ve Folklor Araştırmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Ankara 1977.
- Köse, Onur, *Tunceli Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2021.
- Köse, Onur, “Munzur Örneği Üzerinden Tunceli (Dersim) Yöresindeki Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Genç Kalemler Tarih, Düşünce ve Kültür Dergisi*, S: 6, 2019, ss.34-37.
- Mannay-Ool, M. H., “Tuva’da Eski Dağ Keçisi Tasvirleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Çev. Sinan Dinç, Leyla Dervişveva, Sayı: 21, 2003, ss.169-179.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim, İstanbul 2015.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I*, TTK, Ankara 2010.

- Parlayan, Muharrem, *Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elâzığ 2012.
- Radloff, W., *Sibirya'dan II*, Çev. Ahmet Temir, Maarif Basım Evi, İstanbul 1956.
- Roux, Jean-Paul, *Eski Türk Mitolojisi*, Çev. Musa Yaşar Sağlam, Bilgesu, Ankara 2015.
- Saltık, Turabi, *Dersim Tarihi*, Babek Yayınevi, İstanbul 2019.
- Saltık, Turabi, *Zamanın Döngüsünde Dersim*, Fam Yayınları, İstanbul 2012.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 1988.
- Sümer, Faruk *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara 1990.
- Sümer, Faruk *Karakoyunlular*, TTK, C: I, Ankara 1967.
- Sümer, Faruk "Akkoyunlular", *DİA*, C: II, İstanbul 1989.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara 1972.
- Tansü, Yunus Emre - GÜVENÇ, Baran "Eski Türk Mitolojisinde Hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:218, 2015, ss.1-16.
- Tanyu, Hikmet, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968.
- Taş, Kibar, "Osmanlı Döneminde Dersim ve Kızılbaşlık", 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (20-22 Eylül 2013, Tunceli), Tunceli 2014, ss.60-90.
- Taş, Kibar, "Tunceli/Dersim'in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı'nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu ve Bunun Dersim'e Etkisi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 76, 2015, ss. 79-107.
- Taş Sibel - KAVAT, Yılmaz "Tunceli'de Kültürel Bir Sembol: Dağ Keçisi", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C: XIII, Sayı: 30, 2020, ss.680-688.
- Togan, İsenbike-KARA, Gülnar-BAYSAL, Cahide, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-shu)*, TTK, Ankara 2017.
- Tuncel, Metin, "Tunceli", *DİA*, C: XLI, ss. 378-380.
- Turan, Ahmet, "Hacı Bektaş-ı Veli ve Tunceli", *Milli Folklor Dergisi*, S: 11, 1991, ss.36-38.
- Yaman, Nergiz, *Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2020.
- Yinanç, Mükremin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944.
- Yürür, Kızılca, *Dersim Alevlerinde İyileştirme Geleneği*, Otonom Yayıncılık, İstanbul 2019.
- <https://www.youtube.com/watch?v=o2AJe7VrX1w> (Erişim Tarihi: 11.08.2021).
- <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33705> (Erişim Tarihi: 18.07.2021.).

Arşiv Kaynakları

- BA., A. MVL. (*Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı*), Dosya No:10, Gömlek No:85.
- İsmail Ateş Fotoğraf Arşivi.

Kaynak Kişiler

Güneş Aydoğdu, Yaş: 80, Tunceli-Merkez, Görüşme Tarihi: 12.10.2019

Serkan Karagöz, Yaş: 32, Nazımiye-Günlüce Köyü, Görüşme Tarihi: 29.08.2019.

Zeynel Batar, Yaş:70, Ovacık-Koyungölü Köyü, Görüşme Tarihi:14.08.2019.

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ VE MUĞLA'DA SİYASİ HAYAT (1946-1950)*

Transition to Multi-Party Life and Political Life in Mugla (1946-1950)

Osman Köse

Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
e-mail: osmankose@mu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7393-6799

Near East Historical Review

11/4, October / Ekim 2021
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi
Received Date - Geliş Tarihi : 20.09.2021
Accepted Date - Kabul Tarihi : 15.10.2021
Pages - Sayfa : 63 - 76

doi : <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.55003>

Citation - Atıf : Osman Köse, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci Ve Muğla’da Siyasi Hayat (1946-1950)”, *Near East Historical Review*, 11/4, October, 2021, pp. 63 - 76

* Bu çalışma Osman Köse’nin Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde kabul edilen “Muğla’da Siyasi Hayat (1946-2011)” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ VE MUĞLA'DA SİYASİ HAYAT (1946-1950)*

Transition to Multi-Party Life and Political Life in Mugla (1946-1950)

Osman Köse

Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
e-mail: osmankose@mu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7393-6799

Öz

Türkiye Cumhuriyetinin ilk dönemlerinden itibaren çok partili hayata geçiş denemeleri olmuştur ancak çeşitli sebeplerden dolayı gerçekleştirilememiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum, iç ve dış gelişmeler bu sürece geçişi hızlandırmıştır. Türkiye çok partili siyasi hayata kesin olarak 1946 yılında Demokrat Partinin kurulmasıyla birlikte geçmeyi başarmıştır. Bu bağlamda 1946 seçimleri Cumhuriyetin ilanının ardından, ilk defa birden fazla siyasi partinin katıldığı bir seçim olması, çok partili bir zeminde yapılması ve gelecek çok partili hayatın bir anlamda zeminini kurması nedeniyle Türk demokrasi tarihindeki en önemli seçimlerden birini oluşturmaktadır. Çok partili hayata geçiş süreci ve Muğla'da siyasi hayat başlığı altındaki çalışmamızda bu süreç ve Muğla ilinde meydana gelen siyasi gelişmeler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Çok Partili Siyasi Hayat, Seçimler, Demokrat Parti, Muğla

Abstract

There have been attempts to transition to a multi-party system since the first periods of the Republic of Turkey, but it could not be realized due to various reasons. The political and economic situation in the country after the Second World War, and domestic and foreign developments accelerated the transition to this process. Turkey succeeded in transitioning to multi-party political life with the establishment of the Democrat Party in 1946. In this context, the 1946 elections constitute one of the most important elections in the history of Turkish democracy, since it was the first election in which more than one political party participated after the proclamation of the Republic, was held on a multi-party basis and in a sense laid the groundwork for the future multi-party life. In our study under the title of transition to multi-party system and political life in Mugla, this process and the political developments in Mugla are discussed.

Keywords: Turkish Republic, Multi-Party Political Life, Elections, Democratic Party, Mugla

1. Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi ve Muğla

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde çok partili yaşam denemeleri görülmekle beraber, çeşitli nedenlerden dolayı bu süreç gerçekleşmemiştir. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) Kazım Karabekir Paşa'nın genel başkanlığında kurulmuş fakat kısa süre sonra 13 Şubat 1925 tarihinde Doğuda çıkan Şeyh Sait ayaklanması ile ilgili görülerek parti 5 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır. 1930 Ağustos ayında ikinci muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası doğrudan Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Ali Fethi Bey tarafından

* Bu çalışma Osman Köse'nin Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen "Muğla'da Siyasi Hayat (1946-2011)" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir

kurulmuştur. Halk tarafından oldukça ilgi ile karşılanan bu parti de 17 Kasım 1930 tarihinde, kurucusu olan Ali Fethi Bey tarafından feshedilmiştir.¹

İkinci Dünya Savaşı bitiminde Türkiye'de iç politik konularda mevcut yönetime karşı muhalefet özellikle basın ve TBMM'de hız kazanmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan ortam Türkiye'de çok partili hayatın gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştu. Gelişen süreç ve yaşanan olaylar sonrası ilk olarak 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi, ardından da 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti Türk siyasi hayatında yerini aldı.² Böylelikle uzun yıllar tek parti iktidarı tarafından idare olunan Türkiye, ilk defa çok partili hayata geçmeyi başardı. DP'nin doğuşuna yol açan en önemli sebep, CHP'ye duyulan muhalefetin çok yaygın ve köklü bir hale gelmiş olması ve savaş yıllarının büyük bir kıtlık dönemini beraberinde getirmiş olmasıdır. Savaş yılları ve sonrası fiyatların dört misline fırlamış olması yüzünden ekonomik anlamda son derece sıkıntılı bir durum ortaya çıkmıştır.³ Tüm bu yaşanan gelişmeler Türk Siyasi tarihinde de önemli değişimleri beraberinde getirmiştir.

Çiftçiye Topraklandırma Kanununa karşı çıkan dört milletvekili, 7 Haziran 1945'te, CHP'ye demokratik bir ıslahat yapılması konusunda "Dörtlü Takrir" adıyla bir önerge vermişti. İlerleyen süreçte Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Refik Koraltan öncülüğünde DP 7 Ocak 1946'da resmen kuruldu. Partinin genel başkanlığına Celal Bayar getirildi. Kısa sürede büyük ilgi gören parti örgütlenme faaliyetlerine başlayacaktır.⁴

Kuruluşundan iki ay sonra Demokrat Parti, altmış üç ilden ancak on altısının il merkeziyle, otuz altı ilçe merkezinde ve çok sayıda köyde şubeler açmıştır. Yeni kurulan ve örgütlenme faaliyetlerine başlayan Demokrat Parti uygun gördüğü il ve ilçelerde 3 kişiden 7 kişiye kadar oluşan müteşebbis heyet kurmuştur. Bu çerçevede DP Muğla İl Teşkilatı, 24 Mayıs 1946 tarihinde, Müteşebbis Heyeti Başkanı Avukat Nuri Özsan'ın başkanlığında, Mehmet Aksoy, Naci Karaosman, Mehmet Birgili, Hulisi Türer, Halil İbrahim Doğruer ve Mehmet Kökçü'den oluşan kişiler tarafından Saatli Kule Caddesi üzerinde bulunan kiraathane hanında küçük bir odada kurularak faaliyetlerine başlamıştır.⁵ Yıllarca ülkenin ve şehrin yönetiminde bulunan CHP'li yerel yöneticiler DP'nin kuruluşunu biraz endişeyle; fakat daha çok küçümseyerek karşılamışlardı. Genel merkezle yapılan yazışmalardan bu anlaşılmaktadır. Muğla halkının DP'ye olan tavrı halkın çok partili hayata olan ihtiyacı belirgindir; ama bir taraftan da bu sürecin başarılı olamayacağını düşünenler vardır. Bu dönemde Muğla'da yayın yapan Halk Gazetesi CHP'nin yayın organıdır ve bu sürecin başarılı olamayacağını yazmaktadır. Hatta DP'yi destekleyenler çok sıklıkla ağır eleştirilere tutulmuşlardır.⁶ Bu süreçte uzunca yıllar iktidarı elinde bulunduran CHP'nin elbette merkez ve taşrada sıkı bir hakimiyeti vardı. İllerde valilerin aynı zamanda CHP il başkanı olmaları, parti başkanının aynı zamanda cumhurbaşkanı olması gibi uygulamalar DP'lilerce sıklıkla eleştirilmekteydi.

DP'yi kuran isimlerin birçoğu daha önce CHP saflarında yer alan kişilerdi bu nedenle genişleyen ve büyüyen muhalefet partisi CHP tarafından hoş karşılanmamıştır.

Tek parti iktidarı döneminde resmi bayram kutlama protokollerinde o yerleşim yerinin valisi veya kaymakamı, garnizon komutanı ve CHP başkanı yer almıştır. Protokol sırasının dahi çok partili yaşama geçişle birlikte sorun teşkil ettiği, Muğla'da yaşanan örneklerde somut bir biçimde görülmüştür.

¹ Abidin Temizer, *Şefik Avni Özüdoğru'nun Serbest Fırka Hatıratı*, Libra Yayınları, s.19-26.

² Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 2003, s.11.

³ Eroğul, a.g.e., s. 85,86.

⁴ Osman Akandere, "Bir demokrasi Beyannamesi Olarak "Dörtlü Takrir'in" Amacı ve Mahiyeti", *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Isparta 2008, s. 260-264.

⁵ Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara, 2002, s. 101.

⁶ Muğla'da Halk, 26 Haziran 1946.

2. 1946 Muğla Yerel Seçimleri

Ülke genelinde Eylül ayında yapılması gereken belediye seçimleri mecliste alınan kararla Mayıs ayına çekilmişti. Yaşan bu gelişme iktidar ve muhalefet arasında sert tartışmaları başlattı. DP İl Teşkilatı kurulduktan sonra 26 Mayıs 1946 tarihinde yapılan Muğla belediye başkanlığı seçimlerine, anti-demokratik kanunların yürürlükte olduğunu ve tam olarak teşkilatlanamadığını gerekçe göstererek katılmamıştır.⁷

Yapılan belediye seçimine 5998 seçmenden 1848'i iştirak etmiş ve belediye başkanlığını CHP adayları kazanmıştır. 6 Haziran 1946'da seçimi kazanan belediye meclisi toplanarak belediye başkanı olarak İskender Alper'i belirlemiş ve belediye başkanı olarak göreve başlamıştır.⁸

3. 1946 Seçimleri ve Muğla

3.1. Seçim Kanununun Kabulü

Milletvekili seçim yasasında ilk önemli değişiklik 1942 yılında gerçekleşmiştir. Bu yasa değişikliği ile, Türkiye, Cumhuriyet tarihinin ilk toplu seçim yasasına kavuşmuştur.⁹ Çok partili hayata geçiş sürecinde (1946-1950), milletvekili seçim yasasında üç değişiklik gerçekleşmiştir: (1) 5 Haziran 1946, (2) 9 Temmuz 1948, (3) 16 Şubat 1950.

TBMM'de kabul edilen 5 Haziran 1946 tarihli milletvekili Seçim Kanunu ile çift dereceli seçim sisteminden vazgeçilmiştir. Böylelikle 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimde muhalefetin de katıldığı tek dereceli seçim sistemi uygulanmıştır.¹⁰ Bu seçimler Türkiye için ne kadar önemli ise Muğla için de o denli önem arz etmektedir.

Mecliste sert tartışmalar yaşanmış ve DP'liler belediye seçimlerindeki şikâyetlerini tekrarlamışlardır. Adnan Menderes bir konuşmasında şöyle demiştir: "*Belediye seçimine hâkim olan zihniyet ve ruh bu kanunun tatbikinde de hâkim olacaksa eseflenmemek mümkün değildir*". DP'liler gerekirse yapılacak olan milletvekili seçimlerine de katılmayabileceklerini açıklamışlardır.¹¹ Çünkü Demokratlar bu tarih itibarıyla sadece 34 ilde ve 160 ilçede teşkilat kurmuşlardır.¹²

İktidar partisi CHP, rejimi normalleştirmek ve muhalefetin eleştirilerinden kurtulmak adına genel seçimler öncesinde kanunların bir kısmını kaldırmış, bir kısmını da esnek bir hale getirmiştir. Çıkarılan yeni kanun tek dereceli bir seçimi ve oyların açık verileceği, sayımın ise gizli yapılacağı hükmünü taşımaktaydı. Ayrıca seçimler tümü CHP'li meclis üyelerinden oluşan kurulların denetiminde gerçekleşecekti. Kısacası seçimlerin yargı denetiminde, tek dereceli, eşit ve gizli oy, açık tasnif esasına göre yapılması gerekirken; açık oy, gizli tasnif ve idari organların denetiminde yapılmıştır.¹³

İktidarın bu adımları, muhalefet tarafından yeterli olmayan; ama demokrasi adına kaydedilecek önemli birer merhale olarak nitelendirilmiştir. Meclisin 10 Haziran'da seçimleri yenileme kararını vermesinden sonra merak edilen konu, muhalefetin seçimlere katılıp katılmayacağı olmuştur. DP'nin seçimlere katılacağını açıklamasından sonra Türk toplumu,

⁷ Ulus, 27 Mayıs 1946.

⁸ Muğla'da Halk, 8 Haziran 1946.

⁹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, C. 2, İstanbul, 1996, s. 285.

¹⁰ T.C. Resmî Gazete, (6. 6.1946).

¹¹ Cumhuriyet, 01.06.1946.

¹² Cumhuriyet, 12.06.1946.

¹³ Ersin Güven, *1946-1960 Arası TBMM Kayseri Milletvekilleri ve Faaliyetleri*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri, s. 16.

tarhinde ilk defa, tek dereceli seçim sistemiyle birlikte birden fazla partinin katılacağı hararetili bir seçim atmosferine girmiştir.¹⁴

Seçimden önce ülke genelinde oldukça ilginç olaylar gerçekleşmiş ve partiler birbirlerini çeşitli ithamlarla suçlamışlar ve halktan destek almak için farklı uygulamalara başvurdıkları görülmüştür.¹⁵ Cumhuriyet Halk Partisi, bu partinin cumhuriyeti kurduğunu, Atatürk'ün partisi olduğunu, devrimlere öncülük ettiğini ve dünyanın içinde bulunduğru bu kritik dönemde iktidarda deneyimli bir partinin bulunması gerektiğini vurguluyordu.¹⁶

DP Başkanı Celal Bayar konuşmalarında, *biz, millete hizmet için ortaya atılmış Türk evlatlarıyız; memleketin selametini hangi politikada görürsek, o politikanın taraftarıyız*, diyerek, dini politikaya alet etmeyi asla hatırlarından geçirmediğini belirtiyordu. Celal Bayar şunları ilave ediyordu: *“Arkadaşlar; Demokrat Parti'nin Rus parası ile kurulduğunu söylediler. Böyle propaganda yapan bir valiyi mahkemeye vermiş bulunuyoruz”*. Demokrat Parti mitinglerde daha çok halkın CHP için kullandığı, bizi *aç bıraktınız, çıplak bıraktınız; ölümlerimizi saracak kefen bulamaz olduk*, ifadelerini dile getiriyordu.¹⁷

3.2. Siyasi Partilerin Seçim Hazırlıkları ve Muğla'da Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi

DP Genel Merkezi 16 Haziran 1946'da bir açıklama yaparak 21 Temmuz 1946'da yapılacak olan genel seçimlere katılacağını duyurdu.¹⁸ Bunun üzerine Muğla'da seçime katılacak olan CHP ile DP taraftarları arasında kıyasıya bir seçim mücadelesi başlamış oldu. 19 Temmuz 1946'da partilerin belirlediği milletvekili adayları listesi açıklandı.¹⁹ CHP'de, parti tüzüğünün hükümlerine göre genel başkanlık divanınca tespit edilen milletvekillerini Genel Başkan İsmet İnönü ilan etti. Bu isimler CHP eski milletvekilleri, Abidin Çakır, General İzzettin Çalışlar, Cemal Karamuğla, Hüsnü Kitapçı ve CHP Fethiye İlçe Başkanı Hilmi Döğlerli'ydı.²⁰

DP adayları ise Avukat Mehmet Nuri Özsan, Avukat Necati Erdem, Dahiliye Mühassısı Dr. Mithat Sakaroğlu, Madenci Cemal Hunal ve Avukat Asım Gürsu idi.²¹

Seçime müstakil olarak katılan adaylar ise Selehattin Okyay, Haydar Seçkin, Yakup Menzilioğlu, Eski Muğla Milletvekili Ferudun Osman Menteşoğlu, Eski İzmir Milletvekili Halil Menteşe'ydı. Muğla ili 1946 seçimlerine bu isimler ile girecekti.

3.3. 1946 Seçimlerinin Yapılması

1946 seçimleri tek dereceli olması ve seçimlere birden çok partinin katılması nedeni ile Türkiye'de siyasal ve sosyal açıdan köklü değişimlere neden olmuştur.

1946 seçim kampanyası oldukça hızlı ve coşkulu bir şekilde yapılmıştır. Bütün muhalefet DP çatısı altında birleşmiştir. Ülkede, yaşanan gelişmelere tepki olarak bir duruş, bunun yanında hürriyet, baskı ve zorlamalara karşı muhalif tavırlar sergilenmektedir. Her iki siyasi partide seçimlere yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır.

1946 yılındaki genel seçimlere hazırlık süreci, DP ve CHP arasında Türk siyasi tarihinde, o güne kadar görülmemiş bir propaganda ve mücadeleye sahne oldu. DP, hiç alışılmadık bir seçim propagandası yürütüyor, yurdun dört bir tarafında seçim mitingleri düzenliyordu. DP yöneticileri,

¹⁴ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara, 2004, s. 76.

¹⁵ Tasvir, 7 Temmuz 1946.

¹⁶ Albayrak, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁷ Vatan, 18.07.1946.

¹⁸ Cumhuriyet, 17 Haziran 1946; İzmir, 17 Haziran 1946; Ulus, 18 Haziran 1946.

¹⁹ Metin Tokur, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Ankara, 1998, s. 102.

²⁰ Muğla'da Halk, 20 Temmuz 1946.

²¹ Muğla'da Halk, 20 Temmuz 1946.

Türk halkını 23 yıldır yöneten tek parti iktidarı bir çok konuda eleştiriyor ve bunun içinde halka hitap etme yeteneği yüksek olan hatiplere halkın duymak istediği şeyleri söyletiyordu.²²

DP'nin “açık oy ve gizli tasnif” olmak üzere seçim güvenliğinin olmadığını, Cumhurbaşkanı İnönü'nün parti genel başkanı olarak yaptığı yurt gezilerinin siyasi propagandaya dönüşerek cumhurbaşkanının tarafsızlık ilkesinin kalmadığını, devlet imkanlarının CHP'nin lehine kullanıldığı yönünde eleştiri ve itirazları olmuştur. CHP'nin ise, “yıkıcılar ve intikamcılar hareketi” olarak tanımladığı DP'ye yönelik, “anarşi özlemi içinde olma”, irticacı ve Rus taraftarı olma iddialarında bulunduğu görülmüştür.

Tüm bu hareketliliğe rağmen gerek CHP'li gerekse DP'li adaylar gittikleri her bölgede ilgiyle karşılanmışlardır.²³ 21 Temmuz 1946 seçimleri 3 partinin katılımı ile olaysız bir şekilde gerçekleşmiştir.²⁴

Seçimler tüm Türkiye'de olduğu gibi Muğla'da da çok çekişmeli geçmiştir. Seçim sonuçlarına çok ciddi itirazlar olmuştur. Özellikle sandıklarda usulsüzlükler yapıldığı yönünde söylentiler ortaya atılmış, bu konuda DP milletvekilleri CHP'den seçilen Abidin Çakır'ın Muğla merkez ilçeye bağlı Kesre Köyü'ndeki sandıkta usulsüzlük olduğu yönünde itirazlar yapılmış ve bir DP adayının seçilmesi gerektiğini TBMM'ye bir dilekçe ile sunmuşlar ve konu ile ilgili bir tahkikat yapılmasını istemişlerdir.²⁵ 12 Kasım 1946'da yapılan tahkikat sonucunda seçimlerde herhangi bir hile yapılmadığı sonucuna varılmış ve Abidin Çakır'ın CHP Muğla Milletvekili olduğu kararına varılmıştır.²⁶

3.4. 1946 Seçim Sonuçları

21 Temmuz 1946 seçimlerine CHP bütün illerde seçime katılırken DP; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çorum, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van olmak üzere 16 ilde, örgütlenme fırsatı bulamadığı için, seçimlere katılamamıştır.²⁷ Yapılan seçim sonucuna göre:

21 Temmuz 1946 Türkiye Geneli Seçim Bilgileri ²⁸

Seçmen Sayısı : 8.551.548

Oyunu Kullanan Seçmen Sayısı : 6.373.543

Seçime Katılım Oranı : % 75.00

21 Temmuz 1946 seçimi, bu seçimden çok kısa bir süre önce, 5 Haziran 1946'da kabul edilen 4918 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'na göre yapılmıştır. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde katılım oranı % 75 olmuştur.

²² Eroğul, *a.g.e.*, s. 82.

²³ Albayrak, *a.g.e.*, s. 81.

²⁴ Şevket Süreyya Aydemir; *İkinci Adam*, C. 2, İstanbul, 1995.

²⁵ Muğla'da Halk, 27 Temmuz 1946.

²⁶ Akça, *a.g.e.*, s. 101.

²⁷ Cumhuriyet, 25 Temmuz 1946.

²⁸ TBMM Ad Defteri, Dönem VIII, 1946 Seçimleri.

Tablo 1.1: 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları²⁹

Partiler	Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	397	85.4
Demokrat Parti (DP)	61	13.1
Bağımsızlar (DP listesinde yer alarak seçilen)	4	0.9
Bağımsız (Bağımsız aday olarak seçilen)	3	0.6
Toplam	465	

Seçim sonuçları açıklandığında, sakin geçen seçim gününü izleyen günlerde hareketli günler yaşanmıştır. DP yönetimi tarafından seçimlere hile karıştırıldığı, CHP'nin lehine çalışmalar yapıldığı ve vatandaşların baskı altına alınmaya çalışıldığı iddiaları olmuştur. Seçim sonuçları üzerine DP 37 ilde seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. 27 Ağustos tarihinde bir İnceleme Komisyonu kurulmuş, yapılan değerlendirilmeler sonucu sonuçlarda değişiklik yaşanmamıştır.

Alınan sonuçlara göre ise, 465 milletvekilliğinin, 397'sini CHP, 61'ünü DP, 7'sini de bağımsızlar kazanmıştı.³⁰

Bu dönemde Muğla ilinde genel 99.232 seçmen bulunmaktadır. Oy kullanan seçmen sayısı 56.607 olarak tespit edilmiştir. Seçim sonuçlarına göre DP' den

Asım Gürsu 29.143

Necati Erdem 29.744

Mehmet Nuri Özsan 30.370

Mitat Sakaroğlu

CHP den ise

Abidin Çakır 25.803³¹ oy alarak Muğla milletvekili olmuşlardır.

Görüldüğü üzere DP Türkiye genelinde seçimlerde beklediği başarıyı yakalayamamıştır. Fakat Muğla'da milletvekillerinin dört tanesini kazanmıştır. Bu bir anlamda 1950 seçimlerine bir işaret vermektedir de diyebiliriz.

DP İl Başkanı olan Nuri Özsan'ın milletvekili olması üzerine il başkanlığına Turgut Topaloğlu getirilmiştir. Ardından 1947'de yapılan il kongresinde DP il başkanlığına milletvekili aday olan fakat kazanamayan Madenci Cemal Hunal getirilmiştir. Hunal bu görevini 1950 seçimlerine kadar sürdürecektir.³²

4. 1949 Tarihinde İsmet İnönü'nün Muğla Ziyareti

16 Ağustos 1949'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve eşi Mevhibe Hanım, TBMM Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Genel Kurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman ile birlikte Muğla'ya

²⁹Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.01.51.309.7.

³⁰Erol Tuncer, *1946 Seçimleri, Tesav Yayınları*, Ankara 2008, s. 6.

³¹Muğla'da Halk, 22 Temmuz 1946; TBMM Arşivi, Milletvekilleri Şahsi Dosyası, Milletvekili Mazbatası.

³²Akça, *a.g.e.*, s. 101.

gelmiştir. Onları karşılamak üzere generaller, CHP Bölge Müfettişi, Muğla ve Aydın milletvekilleri de Muğla'ya gelmişlerdi.³³

O gün Muğla halkı Hükümet Konağı ile Muğla Ortaokulu (Bugün Kız Meslek Lisesi) arasındaki caddeyi doldurarak Cumhurbaşkanı İnönü'yü beklemeye başlamıştır. Akşam saat 20.00 sıralarında Muğla'ya gelen Cumhurbaşkanı İnönü'yü büyük bir kalabalık ve devlet erkânı karşıladı. Muğla Ortaokulu önünde arabasını durdurarak halkı selamlayan Cumhurbaşkanı İnönü'ye, Belediye Başkanı İskender Alper Muğla'ya gelişi nedeniyle şu konuşmayı yaptı:³⁴

Savaşın eşsiz kahramanı, sulhun kudretli diplomatu, faziletin yüksek timsali, Türk'ün büyük evladı Sayın İnönü hoş geldiniz. 23 seneden beri hasretinizi çeken Muğlalıların aziz cumhurbaşkanlarını bu gün görmekle duydukları bahtiyarlığı huzurlarınızda arz ederim. Vatandaşlarımın sevinçlerinin azameti göğüslerini kabartmakta, sevgilerinin derinliği gözlerinden okunmaktadır. Yurt ve millet sevgisiyle çarpan kalbiniz, asil ve temiz duygularla titreyen varlığınız en büyük ümit, cesaret ve teselli kaynağımızdır. Milletimizin büyük kısmı, daima türlü ve feyizli izinizde ve arkanızdadır. Allah sizi başımızdan eksik etmesin, sağ olsun!"

Bu konuşmadan sonra Cumhurbaşkanı İnönü Muğla Ortaokulu'ndan Hükümet Konağı'na kadar yürüyerek gelmiştir. Daha sonra Halkevi'nin balkonuna çıkan İnönü, Muğla halkına kendisine gösterdiği ilgiden dolayı bir teşekkür konuşması yaparak, *Muğla'yı çok şirin ve halkını çok sıhhatli ve neşeli gördüğünü ve bu yüzden büyük bir zevk duyduğunu*, belirtti. Halkevi'nde Atatürk için hazırlanmış olan, Riyaset-i Cumhur Odası'nda kaldı. Kat, Atatürk'ün sevdiği güllurusu renklerden oluşan perde ve örtülerle kaplıydı. Ancak bu odada kalmak Atatürk'e nasip olmamıştı.³⁵

16 Ağustos akşamını Halkevi'nde geçiren Cumhurbaşkanı İnönü 17 Ağustos 1949 günü saat 11.30'da Halkevi Bahçesi'ni ve Cumhuriyet Meydanı'nı dolduran halka hitaben bir konuşma yapmıştır.

"Muğlalılar, Aziz Hemşehrilerim. İnsana huzur içinde, sükûnetle düşünmek zevkini tattıran muhitinizde ve mizacınızda sizinle konuşmak istiyorum. Siz memleketimizin o köşesindesiniz ki burada vatandaşlarım bir evin en kıymetli yerinden kiremidinin üstüne kadar her şeyin tertemiz olmasını adet edinmişlerdir. Yaşamısından temizliğe bu kadar kıymet veren bir muhit temiz sözleri ve temiz münasebetleri düşünecek, taktir edecek en büyük kemale ermiştir. Sizinle kısa ve yalnız hadiseler üzerinde görüşeceğiz. Ve Muğla'da söylediklerim bütün memlekette düşüncelere, şimdiye kadar söylediklerimde birbirini ekleyerek salim neticelere varmayı kolaylaştıracaktır,"³⁶ diyerek sözlerine başlamış ve 1947'deki siyasi durum hakkında bilgi verdikten sonra Türkiye'de yaşanan gelişmelere ilişkin çarpıcı açıklamalar yapmıştır. Özellikle çok partili hayata geçişle ilgili yaşanan sıkıntılara değinmiş, ülkede bir şiddet politikasının yapıldığını eğer şiddet halka yayılırsa sıkıntıların olacağını belirtmiştir. Vatandaşın görüşünün çok önemli olduğunu eğer halk isterse bu rejim devam eder istemezse devam etmez demiştir. İktidarda bulunan hükümetin iş başında olduğunu memlekette huzur ve sükûn bulunduğunu bunu içerde ve dışarda herkesin bilmesi gerektiğini söylemiştir. Serbest bir seçim neticesinde herkesin görüşünü ortaya koyacağını ve sonuçlarına herkesin razı geleceğini ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda:

Teşekkür ederim Muğlalılar, sizin muhabbetinizle, sizin sükûnetinizle birkaç gündür söylediğim sözleri bir başka şekilde hülasa etmek fırsatını buldum. Muğlalılar, her dilediğiniz, her

³³ Muğla'da Halk, 17 Ağustos 1949.

³⁴ BCA, 490.01.723.510.2; Muğla'da Halk, 17 Ağustos 1949.

³⁵ Muğla'da Halk, 17 Ağustos 1949.

³⁶ <http://www.ayintarihi.com/OinQZ/date/1949-08-18> (22.02.2014); Akça, a.g.e., s. 102.

arzunuz bütün muhabbetinizle el üstündedir. Siz benden akıllısınız. Ne vakit yapılır, nasıl yapılır, düşünerek arzularınızın yerine getirilmesini takip ediniz. Muğla istediklerinizin hepsinden daha fazlasıyla layıktır. Emin olabilirsiniz ki Muğla'nın yol meselesi, sıkıntıda olan yerlerinin geçimi meselesi hiçbir zaman hatırımdan çıkmamıştır. Allah ısmarladık, sağ olun var olun Muğlalılar."³⁷ diyerek sözlerini tamamlamıştır.

İsmet İnönü'nün bu konuşması oldukça yankı bulmuş ve ulusal gazeteler tarafından sık sık konuşmaya atıfta bulunulmuştur. İnönü konuşmasını yaparken yanı başında devletin üst kademe yöneticilerinden olup Muğlalı olan Haldun Derin bulunuyordu. Haldun Derin Riyaset-i Cumhur Özel Kalem Müdürü'ydü. Babası TBMM Hükümeti'nin (1920) ilk Ziraat Genel Müdürü Zihni Derin idi. Muğlalı Kuloğulları ailesindendi. Atatürk'ün özel teşvikine ve desteğine sahip bir kişiydi. Babası Zihni Derin Doğu Karadeniz'de çay tarımını başlatan Türkiye'nin ilk ziraat genel müdürüydü. İsmet İnönü bu değerli Muğla evladı Haldun Derin'i son başbakanlığı döneminde (1961-1965) başbakanlık müsteşarı olarak kendisine çok yakın bir devlet görevine getirmişti. Halka hitabından ve görüşmelerden sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 17 Ağustos 1949 gün ve saat 15.30'da Muğla'dan ayrıldı.³⁸

İsmet İnönü'nün bu ziyareti Muğla'da CHP'liler için büyük bir moral olmuştu.³⁹ İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak gerçekleştirdiği son Ege gezisini Anadolu Gazetesi, III. İnönü Zaferi, olarak nitelendirmişti.⁴⁰ Fakat DP'liler İnönü'nün bu gezisine farklı eleştiriler getirmişlerdi. *Sayın başkan, acaba Cumhurbaşkanı olarak mı yoksa bir parti genel başkanı olarak mı bu ziyaretleri gerçekleştirmektedir*, eleştirileri yapılmıştır. Eğer bir parti genel başkanı olarak bu ziyaretleri gerçekleştiriyorsa gittiği her yerde devletin valileri niçin kendisine refakat ettiği, eğer bir Cumhurbaşkanı olarak bu ziyaretleri gerçekleştiriyorsa CHP bölge müfettişleri ve resmi sığa haiz olmayan diğer kimseler niçin gittiği her yerde İnönü'nün yanı başında bulunuyordu. Dünyanın hiçbir yerinde devlet başkanlarının siyasi bir nutuk söyledikleri görülmemiştir. Devlet başkanlarının tarafsız olması gerekir. Aslında problem devlet başkanlığı ile bir genel başkanlığının aynı şahısta toplanmasından ileri gelmekteydi gibi eleştiriler yapılmıştır. Önce bu durumu düzeltmesi gerekmekteydi. Burada Fransız Cumhurbaşkanı Millerand'ın durumunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Cumhurbaşkanı genel seçimler öncesi birleşen sol siyasi partilerin aleyhinde bir nutuk söylemiştir. Ancak seçimi sol cenah kazanınca istifa etmek zorunda kalmıştır.⁴¹ Günümüzde yaşanan tartışmalara benzer tartışmaların yaşandığı görülmektedir.

5. Millet Partisi'nin Kurulması ve Muğla'daki Faaliyetleri

Bu dönemde yaşanan bir başka önemli gelişme ise Millet Partisi'nin (MP) kurulmasıdır. MP, DP'den ayrılanlar ve ihraç edilenler tarafından 20 Temmuz 1948'de kurulmuş, partinin genel başkanı ise Mareşal Fevzi Çakmak olmuştur.

Millet Partisi kurucuları Ankara'da yaptıkları toplantı sonucu partinin ülke genelinde teşkilatlanması kararını almışlar ve Ege Bölgesi'nde parti teşkilatını kurmakla Mustafa Kentli'yi görevlendirmişlerdir.⁴² 1948'de Mustafa Kentli Millet Partisi İl Teşkilatı'nı kurmak için Muğla'ya gelmiştir. Parti Muğla'da şimdiki Mustafa Muğlalı Caddesi üzerinde, tek katlı bir binada siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Partinin kurucuları arasında Fehmi Savran, Hulusi Türer, Fehmi Giresun, Ali Rıza Yerli, Emin Moralı, Hadi Baykal, Mehmet Ekiz ve dört kişi daha yer almaktadır.⁴³

³⁷ aynı yer.

³⁸ Muğla'da Halk, 18 Ağustos 1949.

³⁹ Muğla'da Halk, 20 Ağustos 1949.

⁴⁰ Anadolu, 19 Ağustos 1949.

⁴¹ Demokrat İzmir, 17 Ağustos 1949.

⁴² Akça, a.g.e., s.102.

⁴³ Muğla'da Halk, 20 Ağustos 1948.

Millet Partisi ülke genelinde beklediği hızda örgütlenememiştir. Millet Partisi'nin çok kısa bir zaman içerisinde iç kavgalara düşmesi ve Fevzi Çakmak'ın vefatı üzerine parti toplumda kendisine bir alan bulamamıştır.

6. TBMM VIII. Dönem (1946) Muğla Milletvekillerinin Muğla ile İlgili Meclis Faaliyetleri

Nuri Özsan (Mehmet Nuri Özsan)

Söz Alma 48, Teklif 2, Önerge 3 olmak üzere toplam 51 adet meclis faaliyeti bulunmaktadır.⁴⁴ Faaliyetleri içerisinde Muğla ili ile ilgili herhangi bir Söz Alma, Teklif ya da Önerge bulunmamaktadır.

Necati Erdem

Söz Alma 29 olmak üzere toplam 29 adet meclis faaliyeti bulunmaktadır.⁴⁵ Faaliyetleri içerisinde Muğla ili ile ilgili herhangi bir Söz Alma bulunmamaktadır.

Asım Gürsu

Söz Alma 1 olmak üzere toplam 1 adet meclis faaliyeti bulunmaktadır.⁴⁶ Bu Söz Alma da Muğla ile ilgili değildir.

Mithat Sakaroğlu

Söz Alma 19 olmak üzere toplam 19 adet meclis faaliyeti bulunmaktadır.⁴⁷ Faaliyetleri içerisinde Muğla ili ilgili herhangi bir Söz Alma bulunmamaktadır.

Abidin Çakır

Milletvekilinin Meclis Tutanak Dergisi'nde herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Sonuç

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrası önemli değişimler yaşamıştır. Bunlardan biri hiç şüphesiz kesintisiz çok partili hayata geçilmesidir. Daha önce çok partili hayata geçiş denemeleri çeşitli nedenlerle başarısız olmuştur.

Türkiye'nin tek partili hayattan çok partili hayata geçiş sürecini etkileyen, siyasal, sosyal ve ekonomik iç nedenler ve dış nedenler bulunmaktadır. Bu süreç 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ liderliğinde Millî Kalkınma Partisi'nin kurulması ile başlamıştır. Ardından Demokrat Parti (DP) 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan partinin Genel Başkanlığına Celal Bayar getirilmiştir. Ülkeyi yöneten parti Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Demokrat Parti kurulduktan bir ay sonra il örgütlerini oluşturmaya başlamıştır. Anadolu'nun her köşesinde DP'ye olağanüstü bir ilgi söz konusu olmuştur. DP'nin hızlı bir şekilde örgütlenmesi sonrası CHP de çeşitli tedbirler alarak mevcut durumunu korumak için çalışmalar başlatmıştır. Seçim kanununda değişiklikler yapılarak tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. Yine seçim süreci geniş halk mitinglerinin yapıldığı bir ortamda ilerlemiştir. Tüm ülkede olduğu gibi Muğla ilinde de seçim sürecinin oldukça hareketli ve çekişmeli geçtiği görülmüştür. Cumhuriyet tarihinin ilk çok partili milletvekili genel seçimi 21 Temmuz 1946 günü yapılmıştır. Halkın %75'inin katılımıyla gerçekleşmiş, "gizli oy-açık tasnif" ilkesinin tam tersine, "açık oy-gizli tasnif" esasına göre yapılmıştır. Türkiye genelinde olduğu gibi

⁴⁴ TBMMTD, "Söz Almalar", D. VIII, C.1, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24; TBMMTD, "Teklifler", D. VIII, C. 21, B. 5, s. 79, C. 23 B. 25, s. 3; TBMMTD, "Önergeler" D. VIII, C. 2, s. 15, C. 19, B. 86, 88 s. 400, 496.

⁴⁵ TBMMTD, "Söz Almalar", D. VIII, C. 1, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.

⁴⁶ TBMMTD, D. VIII, C. 27. s. 738.

⁴⁷ TBMMTD, D. VIII, C. 8, 11, 16, 18, 19, 22, 23.

Muğla'da da seçim sonuçlarına ciddi itirazlar olmuştur. Özellikle sandıklarda usulsüzlükler yapıldığı yönünde söylentiler ortaya atıldığı görülmüştür. DP 16 ilde, örgütlenme fırsatı bulamadığı için seçimlere katılamamıştır.

Çok partili döneme geçilmesi ile beraber CHP kendini yeniden gözden geçirerek parti tüzüğünde ve CHP'nin yönetim anlayışında değişikliklere gitmiştir. Süreç sadece siyasal zeminde değil ülkenin bundan sonraki dönemlerinde meydana gelecek önemli değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirecektir. Bu çalışmada çok partili hayata geçiş döneminde Muğla'daki siyasi faaliyetler incelenmiştir. İlgili dönemde siyasi faaliyetler, seçim sonuçları, siyasi partilerin çalışmaları, milletvekillerinin faaliyetleri ve biyografileri ele alınmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Muğla ziyareti ve konuşması üzerinde de durulmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)
(BCA, 490.01.723.510.2.)
(BCA, 30.01.51.309.7.)

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

TBMM Albümü (1920–2010), TBMM Basın ve Halkla ilişkiler Müdürlüğü I-II-III, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergileri(Bütün Dönemler)
TBMM Arşivi (Milletvekilleri Şahsi Dosyaları)
TBMM Arşivi Tercüme-i Halleri
TBMM Arşivi, TBMM Üyelerine ait Özgeçmiş Bildirimleri

Gazeteler

(Muğla'da Halk, 1946)
(Demokrat İzmir, 1950)
(Milliyet, 1953)
(Ulus, 27 Mayıs 1946)
(Muğla, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958)
Cumhuriyet, 01.06.1946.
Tasvir, 7 Temmuz 1946.
Vatan, 18.07.1946.
Cumhuriyet, 17 Haziran 1946; İzmir, 17 Haziran 1946; Ulus, 18 Haziran 1946.
Anadolu, 19 Ağustos 1949.
T.C. Resmî Gazete, (6. 6.1946).

Araştırma Eserler

Akandere, Osman, “Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak ‘Dörtlü Takrir’in’ Amacı ve Mahiyeti”,
Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri Kitabı, Isparta 2008, s. 260-270.

- Akça, Bayram; *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.
- Albayrak, Mustafa; *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946- 1960)*, Ankara, 2004.
- Aydemir, Şevket Süreyya; *İkinci Adam*, C.2, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Çufalı, Mustafa; *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950)*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No: 146, Ankara, 1995.
- Eroğul, Cem; *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara, 2003.
- Güven, Ersin; *1946-1960 Arası TBMM Kayseri Milletvekilleri ve Faaliyetleri*, [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi], Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Koçak, Cemil; *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, C. II, İletişim Yay., İstanbul, 1996.
- Öztürk, Kâzım; *Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem (1950-1954)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., No: 18, C. 7, Ankara.
- Temizer, Abidin (Haz.) ; *Şefik Avni Özüdoğru'nun Serbest Fırka Hatıratı*, Libra Yay., İstanbul, 2014.
- Toker, Metin; *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Ankara, 1998.
- Tuncer, Erol; *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler*, Tesav Yay., Ankara, 2003.
- Türkiye İstatistik Kurumu; *Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2007)*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2008.

EKLER

TBMM VIII. Dönem (1946) Muğla Milletvekilleri

Abidin Çakır⁴⁸

Meclise katılma tarihi: 05.08.1946

1318 (1902) yılında Ula (Muğla)'da doğdu. Babası Hacı Çakırlardan Ali Efendi, annesi Zinet Hanım'dır. İlkokulu Ula'da bitirdikten sonra, orta öğrenimini Muğla'da yaptı. 1335 yılında İzmir Sultanisi 10. sınıfını bitirdikten sonra eğitimine devam imkânı bulamayarak memurluk hayatına atıldı. Muğla Meclisi İdare Başkâtibi iken istifa ederek memurluktan ayrıldı. Çiftçilikle meşgul olmaya başladı. 1929 yılında CHP'ye katıldı. CHP Muğla Vilayet İdare Heyeti kâtip ve üyeliğinde çalışırken parti başkanlarının valilerden olmaması kararı üzerine Vilayet İdare Heyeti başkanlığına seçildi. Parti görevinden başka Muğla Belediye Meclisi ve Belediye Daimi Encümeni üyeliğinde, Muğla Spor Kulübü ve Türk Hava Kurumu başkanlıklarında, Umumi Meclis ve Vilayet Daimi Encümen üyeliği görevlerinde bulundu. CHP Vilayet İdare Kurulu Başkanı ve Vilayet Daimi Encümen üyesi iken Aralık 1945 ara seçimlerinde Muğla'dan milletvekili seçildi. 1946 seçimlerinde CHP'den tekrar Muğla Milletvekili seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Sayıştay Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. Evli ve 3 çocuk babası olan Çakır, 11 Mayıs 1972'de vefat etti.

(Ahmet) Necati Erdem⁴⁹

Meclise katılma tarihi: 05.08.1946

1301 (1885) yılında Alaşehir'de doğdu. Baba adı Mehmet Tevfik, anne adı Zahide'dir. 1330 (1914) yılında Medresetül Kuzzat'ı bitirerek İzmir'e bağlı Kemalpaşa Kazası kadılığına atandı. Bidayet, Hukuk ve Ceza reisliği, Söke kadılığı ve Bidayet Hukuk Mahkemesi reisliği vazifelerinde bulunduktan sonra 1337 (1921) yılında istifa ederek Söke ve Muğla'da avukatlık yaptı. 1946 seçimlerinde DP'den Muğla milletvekilliğine seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Dışişleri Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946 tarihinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde ise İçişleri Komisyonu üyeliğine seçildi. Mart 1948'de DP'den ihraç edildi. Mayıs 1948'de Müstakil Demokratlar Grubu'na geçti. Üçüncü toplantı yılında bağımsız kaldı. Dördüncü toplantı yılında ise CHP'ye geçti. Dersiam olan, Arapça ve Farsça bilen, Ayşe Hanımla (d. 1893, ö. 1945) evlenen Erdem, 17 Mayıs 1952 tarihinde vefat etti.

Asım Gürsu⁵⁰

Meclise katılma tarihi: 05.08.1946

1301 (1885) yılında İstanbul'da doğdu. Babası zamanın kadılarında Ahmet Edip, annesi Feride'dir. İlk çocukluk yıllarını babasının memuriyet mahallerinde geçirdikten sonra ailesiyle beraber tekrar İstanbul'a geldi. İptidai ve Rüştüye tahsillerini Ayasofya Mektebi'nde, idadi tahsilini Vefa İdadisi'nde ikmal ettikten sonra Mektebi Hukuk'a girdi ve 1327 (1911)'de mezun oldu. Adliye hizmetinde çalışmak isteğiyle Adliye Nezareti'ne müracaatı üzerine Arnavutluk'ta Draç Sancağı'na bağlı Kovaya Bidayet Müddei Umumiliği'ne tayin edildi. Balkan Harbi'ne kadar orada kaldı. İşgali müteakip tekrar İstanbul'a avdet etti. 1329 (1913)'da tayin edildiği Çal Bidayet Mahkemesi Müddei Umumiliği'nde 1332 (1916) yılına kadar kaldı. 1332 (1916) yılında Milas Müddei Umumiliği'ne tayin edildi. 1338 (1922)'de Manisa Müddei Umumiliği'ne nakledilinceye

⁴⁸ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem(1946–1950)*, s. 853.⁴⁹ TBMM Arşivi, Olumluk Kağıdı, 1463; Çufalı, a.g.e., s. 856.⁵⁰ Çufalı, a.g.e., s. 857.

kadar burada çalıştı. Manisa Müddei Umumiliği'ne nakli üzerine bazı sebeplerden dolayı istifa ederek Milas'ta avukatlığa başladı ve o tarihten 1946'da milletvekili seçilinceye kadar da avukatlık yaptı. 1946 seçimlerinde DP listesinden Muğla milletvekilliğine seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Milli Savunma Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947 ve 5 Kasım 1948 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. 7 Kasım 1949 tarihinde ise Bayındırlık Komisyonu üyeliğine seçildi. 7 Mayıs 1948 tarihinde DP'den istifa etmiş sayıldı. Daha sonra Millet Partisi'ne geçti. Evli ve 2 çocuk sahibi olan Gürsu, 22 Nisan 1960 tarihinde vefat etti.

Ahmet Mithat Sakaroğlu⁵¹

Meclise katılma tarihi: 05.08.1946

1328 (1912) yılında Selanik'te doğdu. Baba adı Hüseyin Hüsnü, anne adı Fatma'dır. 1935 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 29 Ağustos 1934 ile 5 Mart 1937 arasında Elmalı hükümet tabipliğini yaptı. Bu arada 1 Kasım 1935 ile 31 Ekim 1936 arasında yedek subay olarak askerliğini yaptı. 2 Nisan 1937'den 31 Mayıs 1938'e kadar Fethiye, 1 Haziran 1938'den 13 Haziran 1939'a kadar Aydın sıtma mücadele hekimliklerinde bulundu. Buradan istifa yoluyla ayrılarak 13 Ekim 1939'dan 1 Kasım 1943'e kadar İstanbul Tıp Fakültesi 1. İç Hastalıkları Kliniği'nde asistanlık yaptıktan sonra sınavla iç hastalıkları uzmanı oldu. Bu arada 11 Ağustos 1941 ile 28 Şubat 1943 arasında yedek tabip teğmen olarak ikinci defa askere alındı. Uzmanlığı aldıktan sonra 1946 seçimlerine kadar Fethiye ilçesinde serbest doktor olarak çalıştı. 1946 seçimlerinde DP listesinden Muğla milletvekili olarak seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM İşleri Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946 tarihinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. 5 Kasım 1947 tarihinde Çalışma Komisyonu üyeliğine seçildi. 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihinde ise Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu üyeliğine seçildi. Mart 1948'de DP'den ihraç edildi. 1948 Mayıs'ında Müstakil Demokratlar Grubu'nun kuruluşunda yer aldı. Grup dağılınca da bağımsız kaldı. 1950'de tekrar seçilemeyince 18 Eylül 1952'de Fethiye Sağlık Merkezi Tabip Mühassıslığı'na getirildi. 9 Kasım 1954'te ise Fethiye Hükümet Tabipliği'ne başladı. Bu görevinden naklen 23 Eylül 1957 tarihinde İzmir Merkez Hükümet Tabibi kadrosunda İzmir Göğüs Hastalıkları Hastanesi Mühassıslığı'na başladı. 4 Şubat 1958 tarihinde aynı hastanede kadro verilerek Dâhiliye Mühassısı olarak 14 Aralık 1972 tarihinde emekli oluncaya kadar çalıştı. Fransızca bilen, Bedia Pekin Hanım'la evlenen ve Ayşe Sevim ile İffet Nevin adlarında iki kız çocuk sahibi olan Sakaroğlu, 17 Şubat 1983 tarihinde vefat etti.

Mehmet Nuri Özsan⁵²

30 Ocak 1905' (1321) te Muğla'nın Balıbey Mahallesi'nde doğdu. Babası Süleyman Seyfettin Efendi, annesi Zeliha Hanımdır. 1932'de Mustafa Cemil - Ayşe Perihan kızı Fatma Türkân (1915) hanımla evlendi. Zeliha Perran (1934) ve Güniz' (1944) in babasıdır. İlk ve ortaokulu Muğla'da, lise öğrenimini 1927'de İzmir'de tamamladı. Aynı yıl İstanbul Hukuk Fakültesine girip 1930'da mezun oldu. Stajdan sonra 2 Haziran 1931'de Kadirli C. Savcılığı'na atanıp 7 Aralık 1934'te Pazarcık Hakimliğine getirildi. 17 Haziran 1937'de hakimlikten istifa ederek Muğla'da avukatlığa başladı. Siyasete atılincaya kadar avukatlığını sürdürdü. Askerlik yükümlülüğünü 1 Ekim 1934 -1 Mayıs 1935 tarihleri arasında topçu teğmen olarak yerine getirdi. İkinci kez 1943'te silah altına alınıp 1945'te terhis edildi. 1946'da Muğla'da D.P.'yi kurup il başkanlığına seçildi. Aynı yıl VIII. Dönem seçimlerine katılarak 23 Temmuz 1946'da Muğla'dan milletvekili seçildi. VIII. Dönemin sonunda milletvekili bulunduğu sırada IX. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 54 376 oyla D.P. listesinden ikinci kez Muğla milletvekilliğine seçildi.

⁵¹ Çufalı, a.g.e., s. 862.

⁵² TBMM Arşivi, Sicil Dosyası No: 1465; Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem(1950-1954)*, C. 7, s. 872.

Seçim tutanağını 17 Mayıs 1950'de aldı. 22 Mayıs 1950'de meclise geldi. Tutanağı 5 Haziran 1950'de onaylandı. Millî savunma ve bütçe komisyonlarında çalıştı. 22 Mayıs 1950 – 8 Mart 1951 tarihleri arasında görevde bulunan birinci Menderes kabinesinde gümrük ve tek el bakanı olarak yer aldı. Bu sırada 6 Kasım 1950'de Avni Başman'ın istifası ile boşalan Millî Eğitim Bakanlığı'na 11 Ağustos 1950'ye kadar vekâlet etti. 9 Mart 1951 - 14 Mayıs 1954 tarihlerinde görev yapan II. Menderes kabinesinde Çalışma Bakanlığı'na getirildi. Bu görevinden 5 Kasım 1952'de istifa ederek ayrıldı. Dilekçe komisyonunun 2271 sayılı kararının genel kurulda görüşülmesine, Emekli Sandığı Kanunu'nun 39. maddesinin (B) fıkrasının yorumlanmasına dair önergeleri; ilkokul öğretmenlerine bir derece verilmesine dair kanun teklifi; genel kurulda milletvekili olarak 4 konuda 4 konuşması, çalışma bakanı olarak 10 konuda 19, gümrük ve tek el bakanı olarak 4 konuda 13, Çalışma ve İşletmeler Bakan Vekili olarak 11 konuda 17, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Vekili olarak 2 konuda 2 konuşması, toplam 31 konuda 55 konuşması vardır. X. ve XI. dönemlerde de Muğla milletvekilliğini sürdüren Nuri Özsan'a, Yassıada Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğneme suçlamasıyla 4 yıl 2 ay ağır hapis cezası verildi. Yasama etkinliği XI. Dönemle sona eren Nuri Özsan, 23 Temmuz 1969'da İsviçre'de Zürih'te öldü. İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verildi. I. Dönem Menteşe Milletvekili Sadettin Özsan, amcasıdır.

KALGAY SULTAN ŞAHBAZ GİRAY VE METRÛKÂTI

Kalgay Sultan Shahbaz Giray and His Heritage

Zeynep Özdem Köse

Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,, Türkiye
e-mail: zeynepozdem@mu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-1745-555X

Near East Historical Review

11/4, October / Ekim 2021
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi
Received Date - Geliş Tarihi : 11.09.2021
Accepted Date - Kabul Tarihi : 10.10.2021
Pages - Sayfa : 49 - 62

doi : <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.55002>

Citation - Atıf : Zeynep Özdem Köse, “Kalgay Sultan Şahbaz Giray ve Metrûkâtı”,
Near East Historical Review, 11/4, October, 2021, pp. 49 - 62

KALGAY SULTAN ŞAHBAZ GİRAY VE METRÛKÂTI

Kalgay Sultan Shahbaz Giray and His Heritage

Zeynep Özdem Köse

Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,, Türkiye
e-mail: zeynepozdem@mu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-1745-555X

Öz

Osmanlı Devleti'ne bağlı Kırım Hanlığı'nda, 17. yüzyılın ikinci yarısında dört defa hanlık tahtına geçip toplam yirmi üç yıl hanlık yapmış Hacı Birinci Selim Giray'ın on iki oğlundan biri olan Şahbaz Giray, kısa süreliğine hanlığın birinci veliahtı konumundaki kalgay sultanlık vazifesini üstlenmiştir. Bu görevdeyken bir Çerkez kabilesi tarafından şehit edilmiştir.

Bu çalışmada Şahbaz Giray'ın Kırım Hanlığı kadi sicillerinde kayıtlı, vefatının ardından geride bıraktığı emvali incelenmiştir. Böylece hem bir kalgay sultanın mal varlığı hakkında hem de 17. yüzyılda bölgede kullanılan çeşitli eşyalar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalgay, Kırım Hanlığı, Sicil, Şahbaz Giray, Tereke

Abstract

Shahbaz Giray, one of the twelve sons of Hacı I. Selim Giray, who ascended to the throne of the khanate four times in the second half of the 17th century and served as a khan for a total of twenty-three years in the Crimean Khanate of the Ottoman Empire, assumed the duty of kalgay sultanate, which was the first heir apparent of the khanate for a short time. He was martyred by a Circassian tribe while he was on this duty.

In this study, the properties that he left behind after his death, registered in the kadi records of the Crimean Khanate, were examined. Thus, information was given both about the assets of a kalgay sultan and about various items used in the region in the 17th century.

Keywords: Crimean Khanate, Inheritance, Kalgay (First Heir), Record, Şahbaz Giray

Giriş

Kırım Hanlığı Karadeniz'in kuzeyinde, 1441-1783 yılları arasında hüküm sürmüş önemli bir Türk devletidir. Bu devletin hanlarından Hacı I. Selim Giray Han, hanlığın merkezi Bahçesaray'da 1631 yılında dünyaya gelmiş ve 1671-1704 yılları arasında dört defa (1671-1677, 1684-1691, 1692-1699, 1702-1704) Kırım tahtına geçip toplam yirmi üç yıl hanlık yapmış önemli bir Kırım sultanıdır. 17. asrın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Rusya, Avusturya ve Lehistan ile yaptığı mücadelede Osmanlı Devleti'ne çok büyük yardımları olmuştur. Bu nedenle Osmanlı nezdinde de kıymetli bir handır. On iki oğlu ve on kızı olduğu bilinmektedir¹. Erkek çocukları Devlet Giray, Azamet Giray, Gazi Giray, Kaplan Giray, Saadet Giray, Mengli Giray, Safa Giray, Adil Giray, Selamet Giray, Maksud Giray, Sahib Giray ve Şahbaz Giray'dır².

Selim Giray'ın erkek çocuklarından bazıları Kırım hanına veliahtlık görevinde bulunmuştur. Devlet Giray, Azamet Giray, Gazi Giray, Kaplan Giray, Maksud Giray, Mengli Giray, Sahib Giray ve Şahbaz Giray bunlar arasındadır. Bu giraylardan altısı hanlık tahtına da

¹ H. Mustafa Eravcı, "Selim Giray", *DİA*, XXXVI, s. 428.

² Halim Girây, *Gülbin-i Hânân (Kırım Tarihi)*, Haz. İbrahim Gültekin, Ankara 2019, s. 116, 133.

oturmuştur. Bu isimler ise Devlet Giray, Gazi Giray, Kaplan Giray, Saadet Giray, Mengli Giray ve Selamet Giray'dır³.

Hacı I. Selim Giray Han'ın 1699'da hanlıktan çekilmesi üzerine oğlu Devlet Giray han olmuştur. Devlet Giray, kardeşlerinden Şahbaz⁴ Giray Sultan'ı kalgay ve Gazi Giray Sultan'ı nureddin tayin etmiştir⁵. Şahbaz Giray'ın vazifesi daha önemlidir; çünkü kalgay sultan tahtın varisi ilk kişi demektir.

Hacı Selim Giray gibi evlatları da düşmana karşı büyük mücadeleler vermişlerdir. Şahbaz Giray da bunlar arasındadır. Örneğin kalgay sultan 1694-1695 (H. 1106)'te Kamanıçe Kalesi'ne buğday götürürken önüne çıkan Leh askerine mağlup olmuş ve buğdayı tamamen düşmana terk etmek zorunda kalmıştır. Ertesi yıl 1695-1696 (H. 1107)'de, Şahbaz Giray kuvvetli bir ordu ile gidip mağlubiyetin intikamını Lehlilerden almıştır⁶.

Şahbaz Giray Çerkez asileri ile de mücadele etmiştir. Ancak onların eline esir düşerek şehit olmuştur. Hatta bunun üzerine kalgaylık makamına Saadet Giray Sultan'ın getirilmesi Gazi Giray Sultan'ı gücendirmiş ve onun Bucak tarafına gidip Devlet Giray Han'a karşı isyan etmiş olan Nogay kabilesine iltihak etmesine neden olmuştur⁷. Kaplan Giray da Besleni Kabilesi tarafından şehit edilen Şahbaz Giray'ın intikamını almak için hanın ve kalgayın rızalarını elde ettikten sonra bir miktar asker ile kabilenin üzerine gidip onları mağlup ettikten sonra onlara karşı çok şiddetli davranmıştır. Han Devlet Giray ise bu kabilenin taht-ı terbiyelerinde büyümüş olduğundan onlara yapılan bu zulümden müteessir olmuş ve Kaplan Giray'ı bu hareketinden dolayı azarlamıştır. Hanın bu muamelesini gençlik gururuna yediremeyen Kaplan Giray Kırım'ı terk edip babasının yanına çekilmiştir⁸. 1707 senesinde Kırım hanı olan Kaplan Giray bir sene sonra, Çerkez nizamındaki başarısızlığı, özellikle merhum Şahbaz Giray ve kendisinin Kabartay hududunda meydana gelen muharebede hezimete uğrayıp nice ayan u ümeranın şehadetine sebebiyet vermesi gibi sebepler üzerine 1708'de azledilip Rodos'a sürülmüştür⁹. Daha sonraki yıllarda yeniden han olacaktır¹⁰.

Görüldüğü üzere II. Devlet Giray Han'ın birinci saltanatı döneminde (1699-1702) kalgay sultanlık vazifesine layık görülen Şahbaz Giray yaklaşık bir sene bu görevi ifa edebilmiş, batıda Lehlere, Kafkaslarda Çerkezlere karşı mücadele vermiş, bazı muvaffakiyetsizlikler yaşamış ve sonunda bir Çerkez kabilesi tarafından da şehit edilmiştir. Vefat tarihi 1700 (H. 1112) senesinin başlarıdır.

³ Hanların şeceresi için bkz. Halim Girây, *age*, s. 41-45.

⁴ Şahbaz Farsça kökenli bir isimdir. Mert, yürekli anlamlarını taşımaktadır. Kahramanlık, kuvvet ve cesaretin sembolü olan hayvanların adlarını insanlara tatbik etmek suretiyle verilen adlar arasındadır. Kurt, Kaplan, Arslan örneklerindeki gibi. Şahbaz, şahin-doğan kuşları anlamına gelmektedir. Bkz. Bülent Gül, "Kırım-Tatar Türklerinde Kişi Adları", *Türkbilgi*, S: 2, Ankara 2001, s. 57-59.

⁵ Halim Girây, *age*, s. 126.

⁶ Halim Girây, *age*, s. 127.

⁷ Halim Girây, *age*, s. 126.

⁸ Halim Girây, *age*, s. 127.

⁹ Halim Girây, *age*, s. 133

¹⁰ 1713 yılında II. Devlet Giray Han azledilince I. Kaplan Giray, Rodos'tan çağırılarak ikinci kez Kırım hanı tayin edilmiştir. 1716 senesinde Avusturya seferine katılma emri almıştır. Fakat Kırım kuvvetlerinin sefere geç kalmasından dolayı Varadin Muharebesi'ndeki yenilgiden Kaplan Giray sorumlu tutulmuştur. Bunun sonucunda tekrar hanlıktan azledilmiştir. Ardından 1730 senesinde üçüncü kez Kırım hanı olarak tayin edilmiştir. 1736 yılında da azledildikten sonra Sakız Adası'nda ikamete memur edilmiş ve 1738'de burada vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Çeşme'ye defnedilmiştir. Bkz. Müstecib Ülküsal, *Kırım-Türk Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul, 1980, s. 82, 86.; Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, İstanbul 2017, s. 351, 354; Özge Togral, "Akdeniz Adalarına Sürgün Edilen Kırım Hanları", *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/1, (2018) , s. 360.

Kırım Hanlığı şeriyeye sicilleri sayesinde Şahbaz Giray'ın metrûkâtı tespit edilmiştir. Böylece sultanın vefatından sonra geride bıraktığı malları inceleme imkânı elde edilmiştir. Bir Kırım hanının evladı, bir kalgay sultan ve dolayısıyla Giraylar sülalesine mensup biri olarak nelere sahip olduğu hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Böylece 17. asırda kullanılan eşyalar, silahlar, takılar, mücevherler vb. hakkında da bilgi edinilmektedir. Daha önce inceleme yapılan kardeşi Azamet Giray'ın terekesi ile karşılaştırma yapma imkânı da ortaya çıkmıştır.

1. Şahbaz Giray Sultan'ın Terekesi

Kalgay Sultan Şahbaz Giray 1700 (H. 1112) senesi başlarında vefat etmiştir. Geride bıraktığı mal varlığı toplam 7792,65 guruştur. Terekesinde köleler, mücevherat, takılar, silahlar, atlar, çeşitli kıyafetler, mutfak ve ev eşyaları bulunmaktadır. En değerlileri arasında altmış bin akçe kıymeti ile çengi kız ilk sırada, elli beş bin akçe değerindeki kırmızı çuha samur kürk de ikinci sırada yer almaktadır. Onları diğer köleler, kürkler, hançerler ve at takımları takip etmektedir.

Şahbaz Giray'ın terekesinde alacağı vardır; ancak borcu o kadar fazladır ki küçük miktardaki bu alacağı ve diğer bütün mal varlığı borçlarını kapatmak üzere alacaklılara dağıtılır.

1.1. Köleler

Şahbaz Giray'ın terekesinde şahsına ait beşi kadın, ikisi erkek olmak üzere yedi kölesi mevcuttur. Bunlardan ikisinin emaneten başkalarına verildiği anlaşılmaktadır. Kadın kölelerden çengi kız olarak kayıtlı olanın eğlencelerde dans etme amaçlı istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Değeri en yüksek olan köle de budur.

Tablo 1: Köleler

Köle Adı	Değeri (Akçe)
Süleyman Ağa	40.000
Hasan gulam	20.000
Çengi kız	60.000
Mihri kız	15.000
Gülen (?) cariye	27.500
Hafızoğlu'nda kız	8000
Arslan Gazi Bölükbaşı'nda bir kız	15.400

1.2. Kıyafetler

Kalgay Sultan'ın terekesinde kürk, ihram, kolçak, kuşak, hamam gömleği ve bohçasından oluşan kıyafetleri kayıtlıdır. Bunlar arasında sincap, as, samur, kakum ve tilki derisinden yapılı, kıymeti hayli yüksek olan kürkler dikkati çekmektedir. Tereke içerisinde meblağı en yüksek mallar arasında yer almaktadırlar. Bunların haricinde dikimi beklenen samur, kunduz, sincap, tilki pareleri, sarı sahtiyan, mor meşin ve telatin de bulunmaktadır.

Kıyafetlerde deriden başka çuha, boğası, keten, kebe gibi kumaşlar da kullanılmaktadır. Şahbaz Giray'ın terekesinde kayıtlı kıyafetleri tablo halinde göstermek mümkündür.

Tablo 2: Kıyafetler

Kıyafet	Değeri (Akçe)
As kürkü	6500
İki sincap kürkü	3100
Kırmızı çuha samur kürk	55.000
Keşmiri zarflı samur kürk	30.000
Yeşil zarflı samur kürk	25.000
Kırmızı zarflı kakum kürk	10.000
Siyah tilki kürkü	18.000
Büyük ihram	5000
İki ihram	7000
Bir ihram	3500
Bir ihram	2000
Zerbab kuşak	800
Keşmiri kuşak	1250
Hamam gömleği bohçasıyla	1000
Mısır kolçağı	13.000

1.3. Silahlar, Atlar ve At Takımları

Şahbaz Giray'ın terekesinde at ve silahlar da yer almaktadır. Şahbaz Giray'ın bulunduğu konum nedeniyle, yüksek meblağlı terekelerde olduğu gibi farklı cinslerde çok sayıda at sahibi olduğu düşünülmektedir. Fakat terekede sadece yedi bin sim akçe değerinde bir adet kaşka atı olduğu tespit edilmiştir. Ancak daha önceden at satışlarının yapıldığı da anlaşılmaktadır. Nitekim Hacı Ali Ağa'dan alınacak dört bin sim at akçesi kalmıştır.

Silahlar hançer, kılıç, yay, ok ve çeşitli amaçlarla kullanılan urgandır. At takımları ise hem çeşitli hem de yüksek meblağlıdır.

Tablo 3: Silahlar ve At Takımları

Silahlar ve At Takımları	Değeri (Akçe)
Üç hançer	100.000
Tiğ (kılıç)	700
Kavis kirişi (yay kirişi)	12
Urgan	10
Gaddâre (kılıç)	750
Yeşil kaytanlı raht sînebendli eyeri ve gediğiyle gümüş üzengi ¹¹	25.000
Kırmızı kaytanlı sînebendi ve reşmesiyle eyeri ve gediği gümüş üzengi	25.000
Yaldızlı üzengili eyer ve gediği ve raht ve sînebendiyle	10.000

¹¹ Kaytan, raht, reşme (rişme), sîne-bend, eyer, üzengi vb.at binit takımının birer parçasıdır. Bu konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Emine Dingec, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 12, S: 20, 2011, s. 1-20.

1.4. Ev ve Mutfak Eşyaları

Terekede ayrıca Şahbaz Giray'a ait çeşitli ev eşyaları da bulunmaktadır. Bu eşyalar yastıklar, yorganlar, döşekler, peşkirler, makatlar, perdeler, minderler, halılar, kilimler, hasırlar, heybeler, bohçalar, sandıklar, leğenler, ibrikler, güğümler, lengerler, kazanlar, kapaklar, tavalar, makaslar, şamdanlar, saclar, gülabdanlar, buhurdanlar, maşrabalar, kaşıklar, siniler, tabaklar ve tömbeki terekede kayıtlı ev ve mutfak eşyaları arasında yer almaktadır. Bu eşyalardan mutfakta kullanılanlar büyük, küçük, kapaklı, kapaksız, kulplu, kulpsuz, yaldızlı oluşlarına ve kullanılış amaçlarına göre isimlendirilmiştir. Örneğin beş sahan kapağıyla, küçük güğüm, büyük lenger hoşaf taşı kapaklı, iki kazan kulplu, yaldızlı maşraba, yaldızlı leğen ibrik.

Ev eşyalarında da büyük, küçük, eski (köhne), yeni (cedid) oluşlarına, renklerine, yapılış şekillerine, kumaş cinslerine, kullanılış amaçlarına ve üretim yerlerine göre bir isimlendirme mevcuttur. Örneğin kapı perdesi, işleme minder, küçük halı, büyük orta makad, iki yan makatı, bir çift sarı yan kebesi, dört yüz yastığı, köhne kırmızı kilim, orta halı cedid, beyaz peşkir, altı çift çatma yastık, beş çift dolma yastık, iki çift yeşil kadife yastık, yeşil pervazlı makad, kırmızı peşkir, iki döşek İslambol basma, iki Mısır hasırı, Herat alacası, siyah Hatayi boğası, üç tek Türkmen kilimi.

1.5. Alacakları ve Borçları

Şahbaz Giray öldüğünde bir kişiden alacağı ve farklı kişilere borçları olduğu tespit edilmiştir. Alacağı dört bin akçe tutarında olup Hacı Ali Ağa'da olan at akçesidir. Terekenin % 0,5'ine tekabül etmektedir. Borç defteri ise oldukça kabarıktır. Terekesindeki bütün mallar borçlarına karşılık alacaklılara verilmek üzere kaydedilmiştir. Hangi malın kime verileceği ve tek tek borç miktarı bellidir. Borçlu olduğu kişiler arasında İbrahim Ağa, Mehmet Molla, Ahmet Molla, Hacı Ahmet, Acem Karaoğlu, Acem Sefer, Eyüpoğlu Mustafa Çelebi, Haçader zımmı, iki Yahudi, Adilşah, Seyfullah Molla, Arslan Gazi, Tamanlı Sefer Ali, Tamanlı Hasan Ağa, Hacı Süleyman, Mustafa Beşe, Zabit Ahmet, Hatib Abdurrahman Efendi, Ahmet Ağa, Devletgazi, Ali Ağa, Attar Hacı Mahmut, Sarracbaşı Derviş, Sefer Gazi, Halil Sekban, Karagöz Mirza, Arslan Efendi, Ali Bölükbaşı ve Terzi Kantimur yer almaktadır. Borçlu olduğu kişilerin efendi, molla, mirza, hacı unvanlı kişiler ile asker ve esnaf kesiminden oldukları anlaşılmaktadır. Alacaklılar listesinde Yahudi ve Ermeniler de vardır¹².

Sonuç

Kırım Hanı II. Devlet Giray zamanı, 1699-1700 yılları arasında, çok kısa bir süre birinci veliaht konumundaki kalgay sultanlık vazifesinde bulunmuş olan Şahbaz Giray'ın mal varlığının o dönemki tereke miktarlarıyla kıyaslandığında geliri yüksek sınıfların içerisine girdiğini söylemek mümkündür. Ancak bir kalgay sultan olarak sürü halinde hayvanlarının ve gayrimenkullerinin bulunmayışı ilginçtir. Ayrıca Şahbaz Giray'ın cesareti ve mertliği yanında ehl-i keyf bir yapıda olduğu tahmin edilebilir. Tütüne olan düşkünlüğü, Çengi kız ve birikmiş borçları buna işaret olabilir.

Terekesi kardeşi Azamet Giray'ınki ile kıyaslandığında onun dokuz bin guruş değerindeki terekesine göre daha düşük miktardadır. Azamet Giray'ın terekesinde de sürü halinde hayvanlar ve gayrimenkuller bulunmamaktadır. Yedi kölesi mevcuttur ve hepsini hayatta iken azat etmiştir. Terekesindeki borç miktarı % 36,7 olup üstelik bunun % 30,6'sı zevcesine olan

¹² Şahbaz Giray'ın borçlu olduğu kişiler, borç miktarları ve buna karşılık terekeden verilen malların tam listesi için bkz. KŞS, 34, 12-17 (a-b).

mehir borcudur¹³ ki bu hemen hemen her terekede görülmektedir. Ancak Şahbaz Giray'ın bütün mal varlığı borçlarına gitmiştir.

Terekede ev ve mutfak eşyalarının sayısı ve çeşidinin kıyafetlere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kullanılan bu eşyalar arasında Türkmen kilimi, İslambol basması, Rus derisi (telatin), Mısır hasırı, Mısır kolçağı, Keşmirî kuşak ve Herat alacasının varlığı Kırım'ın canlı ticaret hayatı ve kozmopolit yapısını da göstermektedir¹⁴.

Terekenin % 23,8'ini köleleri, % 23,2'sini kıyafetleri, % 20,7'sini silahları ve at takımları oluşturmaktadır. Kalan 32,3'lük kısım çeşitli ev ve mutfak eşyalarından meydana gelmektedir. Ayriyeten sahip olduğu bir kaşka at da bu grubun içerisinde yer almaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

KŞS: Kırım Hanlığı Şeriyeye Sicilleri, Cilt/Defter No: 34, Yıl: H. 1110-1112 / M. 1698-1700, 116s., mikrofilm, İsmail Gaspıralı Kütüphanesi, Simferopol-Kırım.

Kaynak Eserler

Halim Girây, *Gülbin-i Hânân (Kırım Tarihi)*, Haz. İbrahim Gültekin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2019.

Araştırma ve İncelemeler

Dingeç, Emine, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 12, S: 20, 2011, s. 1-20.

Eravcı, H. Mustafa, "Selim Giray", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 428-429.

Gül, Bülent, "Kırım-Tatar Türklerinde Kişi Adları", *Türkbilig*, S: 2, Ankara 2001, s. 55-60.

İnalçık, Halil, (2017). *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*. Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

Özdem Köse, Zeynep, "Kırım Sultanlarından Cennethan Biyim'in Muhallefâtı (17. Yüzyılın İkinci Yarısı)", *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Kadın*, ed. Hakan Doğan, Berikan Yay., Ankara 2021, s. 133-141.

Özdem Köse, Zeynep, "Osmanlı Kültürel Coğrafyası Çerçevesinde Kırım Hanı I. Selim Giray'ın Oğlu Nureddin Azamet Giray Sultan'ın Muhallefâtı", *Osmanlı Tarihî Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, ed. Fatma Ünyay Açıkgöz, Hakan Doğan, Berikan Yay., Ankara 2020, s. 373-396.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 1999.

¹³ Zeynep Özdem Köse, "Osmanlı Kültürel Coğrafyası Çerçevesinde Kırım Hanı I. Selim Giray'ın Oğlu Nureddin Azamet Giray Sultan'ın Muhallefâtı", *Osmanlı Tarihî Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, ed. Fatma Ünyay Açıkgöz, Hakan Doğan, Berikan Yay., Ankara 2020, s. 382, 394.

¹⁴ Hacı Selim Giray'ın oğullarından Azamet Giray Sultan'ın terekesinde Acem, Çerkez, Boğdan, Şam, Keşmir, Rus, Çin, Tire, Mardin, Sakız, Cezayir ve Rumeli işine rastlanılmıştır. Bkz. Özdem Köse, agm, s. 394. Yine Hacı Selim Giray'ın zevcesi Cennethan Biyim'in metrûkâtında da Yemen, Hint, Trakya, Selanik, Mısır, Çin, Avrupa (Frengî) ve Anadolu işi ürünleri mevcuttur. Bkz. Zeynep Özdem Köse, "Kırım Sultanlarından Cennethan Biyim'in Muhallefâtı (17. Yüzyılın İkinci Yarısı)", *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Kadın*, ed. Hakan Doğan, Berikan Yay., Ankara 2021, s. 139.

Togral, Özge, “Akdeniz Adalarına Sürgün Edilen Kırım Hanları”, *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/1, (2018), s. 355-366.

Ülküsal, Müstecib, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, Baha Matbaası Yay., İstanbul 1980.

İnternet Sitesi

<http://lugatim.com/> Kubbealtı Lugatı (Kasım-Aralık 2021).

Ek-1

Şahbaz Giray Sultan'ın Şeriyeye Sicilinde Kayıtlı Terekesi¹⁵

1. Yeşil pervazlı¹⁶ çuha makad¹⁷: 3300 sim¹⁸
2. Yeşil pervazlı bir çift kızıl makad: 6500 sim
3. Defan yeşil pervazlı bir çift kızıl makad: 7000 sim
4. Defan yeşil pervazlı tek makad: 3500 sim
5. Siyah pervazlı makad: 3100
6. Yeşil pervazlı makad: 2000
7. Sarı pervazlı makad: 1200
8. Köhne kırmızı makad sâde: 600
9. Üç tek Türkmen kilimi: 2800
10. Beş döşek, yirmi yastık: 4344
11. Beş çift dolma yastık: 16.500
12. Altı çift çatma yastık: 8000
13. İki çift yeşil kadife yastık: 1200
14. Üç kırmızı kadife yastık: 600
15. Beyaz peşkir: 1000
16. İki peşkir: 300
17. Altı döşek: 2340
18. İki döşek İslambol basma: 900
19. İki yayma basma: 1900
20. Kapı perdesi: 500
21. Defan kapı perdesi: 300
22. İki küçük yayma: 700
23. Büyük yayma basma: 1000
24. Küçük yayma basma: 700
25. Küçük yayma basma: 300
26. Defan basma yayma: 600
27. Dört yüz yastığı: 550
28. İşleme minder: 400
29. İki kuş yünü yastık: 280

¹⁵ Şahbaz Giray Sultan'ın şeriyeye sicilinde yer alan tereke kaydına, emvalin dökümü verilmeden evvel, şu şekilde başlanılmıştır: “Oldur ki merhum ve mağfurun-leh Şahbaz Giray Sultan aleyhirrahmetü ve'l-ğufrân hazretlerinin metrûkâtı beyân olunur.” Bkz. KŞS, 34, 18a-b, 19a-b, 20a.

¹⁶ Kumaştan yapılmış kimi eşyaların kenarlarına geçirilmiş dar ve uzun parça.

¹⁷ Makatın üç anlama geldiği görülmektedir. Birincisi oturulacak yer, ikincisi oturmak için kullanılan minder üzerine yayılan, ön kenarı saçaklı örtü, üçüncüsü alçak sedirdir.

¹⁸ Terekede belirtilen bütün eşyaların değeri sim akçe üzerinden verilmiştir. Bu nedenle hepsine tek tek belirtme gereği duyulmamıştır. Parantez içerisinde belirtilenler terekede mevcut değildir. Açıklama olması açısından verilmiştir.

30. Büyük orta makad: 13.550
31. Bir çift mai (mavi) kebe¹⁹: 1600
32. Bir çift alaca (karışık renkli) yan kebesi: 600
33. Bir çift sarı yan kebesi: 1700
34. Küçük halı: 1600
35. Köhne halı: 1500
36. Kırmızı orta makad: 5500
37. Defan kırmızı orta makad: 5000
38. Mai orta makad: 1500
39. İki yan makadı: 1100
40. Orta halı, cedid: 3500
41. İki Mısır hasır: 400
42. Köhne kırmızı kilim: 120
43. Ocak döşemesi: 120
44. Kösele (işlenmiş deri) sofra: 95
45. İki keçe: 130
46. İki keçe, bir siyah bir beyaz: 200
47. Defan iki keçe: 150
48. Pâre keçe: 10
49. Küçük yüz yastığı: 50
50. Beş sahan kapağıyla: 1400
51. Defan beş sahan kapağıyla: 1720
52. Defan beş sahan kapaklı: 2082
53. Defan beş sahan kapaklı: 2205
54. Defan beş kapaklı sahan: 1776
55. Defan beş kapaklı sahan: 1806
56. Leğe, ibrik, güğüm: 1223
57. Bir güğüm: 450
58. Kapaksız altı sahan: 1531
59. Küçük güğüm: 350
60. Beş büyük lenger sahan kapaklı: 4300
61. Defan beş büyük lengerî kapaklı: 3920
62. İki lenger sahan kapağıyla 1592
63. Büyük lenger hoşab (hoşaf) tası kapaklı: 1000
64. Defan üç lengeri kapağıyla: 2082
65. Şamdan mea mikras (makas): 160
66. Üç leğen mea hurda bakır: 2040
67. Mum sofrası mea satır, iki tabak: 120
68. İki kazan kulplu: 2200
69. İki tencere kazan: 950
70. Saç ve kazan tâbe (tava): 1700
71. Bir kazan: 450
72. Şamdan: 100
73. Âs (kakum denilen bir hayvan) kürkü: 6500
74. İki sincap kürkü: 3100
75. İki kunduz: 300
76. İki Hatayî mai: 3100
77. Verayi bab (?): 2225

¹⁹ Çok kalın keçe.

78. Peşkir Sakızî: 2500
79. Zerbâb²⁰ kuşak: 800
80. İki kahve peşkiri: 2050
81. Hamam gömleği bohçasıyla: 1000
82. Bir kıta basma mea boğası²¹: 100
83. Keşmirî kuşak: 1250
84. İki ağaç çuha: 600
85. Dühan kese işleme: 280
86. Kol yüz bezi: 66
87. Dört çift samur: 12.000
88. Alaca peşkir: 275
89. Gazi verayı (?) : 550
90. Beyaz Hindî: 350
91. Beyaz boğası: 300
92. Defan beyaz boğası: 300
93. Alaca: 350
94. Beyaz boğası: 405
95. Defan beyaz boğası: 410
96. Alaca boğası: 240
97. İki boğası: 900
98. Boğası: 450
99. Alaca: 650
100. Alaca kutnî²²: 805
101. Alaca kaplan: 800
102. İki gazi verayı (?) : 1200
103. Gazi verayı (?):570
104. Keten: 600
105. Herat alacası: 700
106. Alaca boğası: 250
107. Kunduz: 1060
108. Dört çift kunduz pâresi: 1010
109. Siyah Hatayî boğası: 500
110. Siyah Hatayî pâresi: 570
111. Tömbekî²³: 225
112. Defan tömbekî:230
113. Pâre samur: 1000
114. Beş bohça: 210
115. Tuğ verayisi : 400
116. Pik ve ibrişim²⁴: 810
117. Altı miskal kılbdan²⁵: 240
118. Kumaş pâresi: 220
119. Köhne peşkir: 106

²⁰ Sırma ile dokunmuş kumaş.

²¹ Astarlık ince, pamuklu bez.

²² İpek-pamuk karışımı bir kumaş çeşididir.

²³ Nargile ile içilen bir tütün çeşididir.

²⁴ Pik, gemilerin kış tarafındaki bayrak serenine asılan üçgen yelken ve dökümle şekillendirilebilen demir külçesi anlamlarına gelmektedir. İbrişim ise bükülmüş ipekten ipliklerdir.

²⁵ Eğirme çarkı ile pamuk ipliği veya ipek üzerine gümüş, altın, bakır vb. madenlerden çekilmiş çok ince tellerin sarılması sûretiyle yapılan ve dokumacılıkta, işlemecilikte kullanılan ipliklerdir.

120. On göçgen²⁶ kuyruğu: 600
121. Altı dirhem karanfil: 20
122. Kebutî (gök rengi, mavi) deri: 440
123. Karûre (şişe) tepsisi: 100
124. Yirmi sekiz kaşık: 1200
125. Teşt mea kapak: 120
126. İki göbek misk: 1225
127. Bir yeşil, bir mor kahve peşkiri: 1225
128. On deste kâğıt: 200
129. İki yay: 2000
130. Sincap: 1000
131. İki telatin²⁷: 625
132. Köhne kırmızı peşkir: 400
133. İki pâre tilki: 1700
134. Sarı sahtiyan: 100
135. Mor meşin: 60
136. Üç zirâ‘ bez: 30
137. Zerdeva²⁸: 2500
138. Şamdan mea mikras: 150
139. Küçük şamdan: 100
140. Heybe: 25
141. Büyük leğen: 1100
142. Büyük güğüm: 385
143. İbrik: 235
144. İki neftî kebe: 1015
145. Kırmızı peşkir: 1000
146. Basma yayma: 520
147. İki sini: 5400
148. Kavis kirişi (Yay kirişi): 12
149. Urgan: 10
150. Yıldızlı fener: 1500
151. Yıldızlı, kapaklı teşt küçük tabak: 230
152. Yıldızlı maşraba: 185
153. Yıldızlı leğen ibrik: 2700
154. Defan yaldızlı leğen ibrik: 2650
155. Yeşil kaytanlı raht sînebendli eyeri ve gediğiyle gümüş üzeni: 25.000
156. Kırmızı kaytanlı sînebendi ve reşmesiyle eyeri ve gediği gümüş üzeni: 25.000
157. Yıldızlı üzengili eyer ve gediği ve raht ve sînebendiyle: 10.000
158. Üç hançer: 100.000
159. Kırmızı çuha samur kürk: 55.000
160. Keşmirî zarflı samur kürk: 30.000
161. Yeşil zarflı samur kürk: 25.000
162. Kırmızı zarflı kakum kürk: 10.000
163. Bohça: 100
164. Gülabdan mea buhurdan (35 dirhem): 76665
165. Sandık: 200

²⁶ Tavşan yavrusu, benekli tavşan, kır sansarı.

²⁷ Ayakkabı, çizme vs. yapılan sağlam ve yumuşak Rus derisidir.

²⁸ Zerdava olarak da kullanılan bu kelime, İskandinavya ve Rusya'nın buzlu bölgelerinde yaşayan, sansar cinsi, küçük, etçil, memeli hayvan ve bu hayvanın postundan yapılan kürk anlamlarına gelmektedir. Terekedeki anlamı kürktür.

166. Mısır kolçak: 13.000
167. İki bohça: 200
168. Büyük ihram: 5000
169. İki ihram: 7000
170. Bir ihram: 3500
171. Defan ihram: 2000
172. Siyah tilki kürk: 18.000
173. Gaddâre²⁹: 750
174. Hasan gulam: 20.000
175. Haçader'e geçmiş (?): 17.500
176. Hacı Ali Ağa'da at akçesi: 4000
177. Süleyman Ağa: 40.000
178. İki kadeh: 650
179. Çengi³⁰ kız: 60.000
180. Hafızoğlu'nda kız: 8000
181. Arslan Gazi Bölükbaşı'nda bir kız: 15.400
182. Gülen (?) cariyeye: 27.500
183. Mihri kız: 15.000
184. Kaşka at: 7000
185. İki topluğu: 200
186. Kozak³¹ bal mum: 20
187. Bir kıta basma: 25
188. Defan bir kıta basma: 25
189. Tiğ (kılıç): 700
- Ceman sim: 779,265 (7792,65 esedi gurusu)

²⁹ Geniş yüzlü ağır ve iki tarafı da keskin kılıç.

³⁰ Def, zil veya kaşık çalarak oynayan oyuncu kadın, rakkâse.

³¹ Kozalak da aynı anlama gelmekte olup kelimenin birinci anlamı, içine padişahın mektup ve emirlerinin, anlaşmaların konulduğu kutudur. İkinci olarak ise bal mumuna basılmış mührün bozulmaması için üzerine kapanan kapakçık anlamına gelmektedir.

Ek-2 Şahbaz Giray Sultan'ın Terekisi (KŞS, 34, 18a-b, 19a-b, 20a.)

34-20

اوله که در قوم و مقهور ارشید ارک سلطان اسلامه و المعز حاکم ترکستان و کانیه بیان	اوله که در قوم و مقهور ارشید ارک سلطان اسلامه و المعز حاکم ترکستان و کانیه بیان	اوله که در قوم و مقهور ارشید ارک سلطان اسلامه و المعز حاکم ترکستان و کانیه بیان
۱۲۰۰۰	۳۱۵۰۰	۱۳۰۰۰
۳۳۰۰	۳۳۰۰	۳۳۰۰
۳۰۰۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰
۴۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰
۵۰۰۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰
۴۸۰	۴۸۰	۴۸۰
۷۰۰۰	۷۰۰۰	۷۰۰۰
۵۰۰۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰
۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
۲۵۲۴	۲۵۲۴	۲۵۲۴
۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۵۰۰
۲۰۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰۰
۴۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰
۲۳۵۰۰	۲۳۵۰۰	۲۳۵۰۰
۵۰۰۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰
۲۹۷۷۷	۲۹۷۷۷	۲۹۷۷۷
۳۳۳۴۴	۳۳۳۴۴	۳۳۳۴۴
۲۱۵۰۰	۲۱۵۰۰	۲۱۵۰۰
۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰

